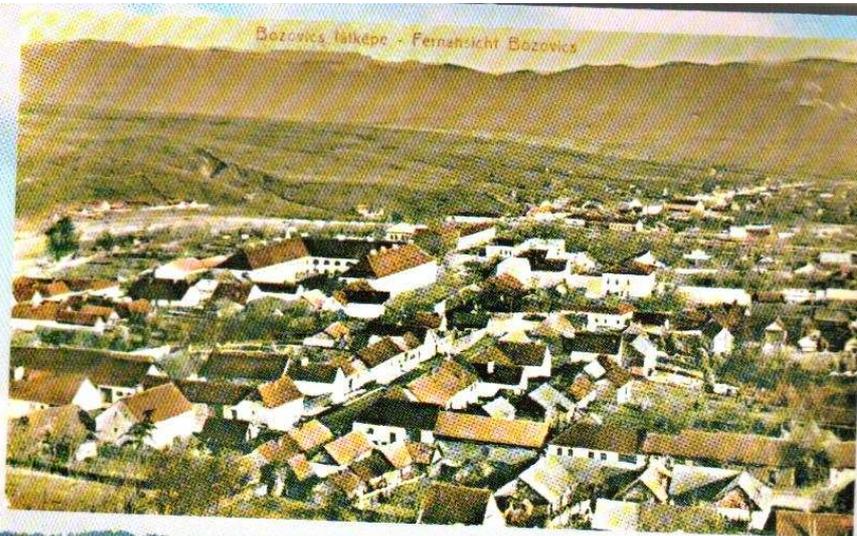

ȚARA ALMĂJULUI

CERCETĂRI MONOGRAFICE
REALIZATE DE ECHIPA
Institutului Social Banat-Crișana în anul 1939

Editura MIRTON

Întrucât Depresiunea Almăjului sau Țara Almăjului, cum i se mai spune, este o zonă puțin cercetată și cunoscută, în posesia frumuseților ei naturale, a istoriei zbuciumate, a bogăției subsolului, florei și faunei, am preluat din paginile revistei (revista Institutului Social Banat Crișana) aceste studii, înmănunchiindu-le în volum...

Puținătatea lucrărilor ce s-au publicat despre respectiva zonă a determinat Societatea culturală „Țara Almăjului” să tipărească această carte, considerând-o de mare utilitate pentru toți cei care doresc să-și facă o impresie, chiar și sumară, asupra Depresiunii Almăjului. Mai mult, credem că volumul va deveni o carte de căpătâi pentru copiii almăjeni care, aflând din paginile acestei cărți cine le-au fost moșii și strămoșii, în ce spațiu binecuvântat de Dumnezeu s-au născut, vor avea temeinice motive să dorească a fi vrednici de moștenirea pe care au primit-o...

— ION MARIN ALMAJAN

I.S.B.N.: 973-661-136-1

ȚARA ALMĂJULUI

•

CERCETĂRI MONOGRAFICE

ȚARA ALMĂJULUI

•

CERCETĂRI MONOGRAFICE
REALIZATE DE ECHIPA
INSTITUTULUI SOCIAL BANAT-CRIȘANA ÎN ANUL 1939

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE ION MARIN ALMĂJAN

Notă asupra ediției

Apariția, în anul 2002, a valoroasei lucrări *Cercetarea monografică în Banat* de Carmen Albert, a constituit punctul de plecare al acestui volum. După cum se precizează în respectiva monografie, Regionala Banat a Institutului de Științe Sociale al României, cum a fost botezat Institutul Social Banat – Crișana, organizează la 29 iunie 1939 o echipă de cercetători, alcătuită din 14 membri, care se deplasează în zona Bozoviciului pentru monografierea zonei. Toate datele obținute, constatările personale dar și discuțiile cu sătenii, au fost sintetizate în studii ce au apărut, începând cu anul 1940, în revista Institutului Social Banat – Crișana. Întrucât Depresiunea Almăjului sau Țara Almăjului, cum i se mai spune, este o zonă puțin cercetată și cunoscută, în pofida frumuseților ei naturale, a istoriei zbuciumate, a bogăției subsolului, florei și faunei, am preluat din paginile revistei aceste studii, înmănunchiindu-le în volum. Ne-am permis să corectăm greșelile de ortografie, am actualizat întreg textul după normele ortografice, ortoepice și de punctuație de astăzi. Opiniile monografiștilor, cunoștințele lor sunt cele corespunzătoare anului 1940; de atunci, cu toate că au trecut doar șase decenii, omenirea a făcut pași uriași, descoperiri uimitoare. Astfel că unele din datele și opiniile formulate acum șizeci și patru de ani pot fi depășite, poate chiar eronate și mă refer aici la datele și considerațiile cu caracter istoric ale entuziastului și de vrednică memorie preot Coriolan Buracu, autor a câtorva studii privind istoria Almăjului, cunoscute și foarte căutate în zonă, într-o anumită perioadă de după război. Întrucât nu ne-am propus să realizăm o ediție critică, am evitat amendarea textului. Puținătatea lucrărilor ce s-au publicat despre această zonă a determinat Societatea culturală „Țara Almăjului” să tipărească această carte, considerând-o de mare utilitate pentru toți cei care doresc să-și facă o impresie, chiar și sumară, asupra Depresiunii Almăjului. Mai mult, credem că volumul acesta va deveni o carte de căpătâi pentru copiii almăjeni care, aflând din paginile acestei cărți cine le-au fost moșii și strămoșii, în ce spațiu binecuvântat de Dumnezeu s-au născut, vor avea temeinice motive să dorească a fi vrednici de moștenirea pe care au primit-o. Cercetările acestea se opresc la anul de 1940. Rămân nestudiate vremurile de după război, cu toate transformările pe care le-au adus, fie ele bune sau rele. Sperăm că, într-un timp nu prea îndepărtat, alți cercetători vor continua opera începută de membrii echipei de la Institutul Social Banat – Crișana și vor oferi o imagine completă a acestei „țări” răspunzând în acest fel apelului pe care Coriolan Buracu îl făcea la 6 decembrie 1939, la momentul debutului în revistă al însemnărilor sale: ”Nădăjduiesc, că se va găsi o pană măiastră, care să scrie istoria Almăjului”. Întru această nădejde, încă neîmplinită, noi facem primul pas. Fie binecuvântat !

Ion Marin Almăjan

VALEA ALMĂJULUI

de prof. Ilie Stiniguță

Cine coboară în gara Iablanița, de pe linia principală Timișoara – Turnu Severin, acolo în inima Munților Banatului, dacă se întoarce cu fața spre apus bagă de seamă că orizontul topografic din față se deschide larg și întins peste spinările unor dealuri încopciate la nord și la sud de culmile munților înalți. Cursa de autobuze pornește pe șoseaua județeană chiar din gară și se îndreaptă spre apusul zărilor trecând prin satele Iablanița, Petnic, Lăpușnicel. Șoseaua urmează mereu cursul apelor, ocolind boturile dealurilor, ce se împing mai până în albia râurilor.

După un ceas de mers cu autobuzul, dealurile încep să se retragă spre nord și sud de lângă șosea. Valea se lărgeste mereu iar pârâul, doar un firicel subțire de apă, șerpuieste nesigur printr-o luncă plină cu prundiș și nisip, prea largă pentru el. Pe o distanță nu prea mare autobuzul înaintează greu peste masa asta incoerentă de nisip îngrămădit, chiar în șosea de viiturile pârâielor. Cu puțină accelerație urcăm un dâmb așezat de-a curmezișul drumului nostru și iată-ne ajunși pe spinarea netedă a Dealului Cocoșu cota 457 m. De pe această spinare, o „șea” caracteristică, apele se împart, unele apucând domol spre răsărit, pe unde am venit, iar altele coboară tot așa de domol spre apus încotro vom merge mai departe.

Dealul Cocoșu e „cumpănă de ape”, cum ar spune geografii. Aici oprim puțin și rotindu-ne privirea în jur constatăm că spinarea Cocoșului se lungeste și se ridică spre nord din ce în ce mai sus peste Țarova până ajunge la punctul triangular „Capu Dealului”, cota 788 m. La fel se lungeste spinarea dealului și spre sud, ridicându-se până la punctul triunghiular „Văru Selinului”, cota 672 m, iar de aici linia despărțitoare de ape se îndreaptă spre sud trecând chiar peste satul coloniștilor cehi, Șumița, până pe culmea „Obârșia”, cota 576 m.

Spinările acestor dealuri și vârfuri amintite, peste care trece cumpăna apelor, formează nu numai linia despărțitoare de ape ci și hotarul dintre două „țărișoare” minunate, cuibărite în mijlocul Munților Banatului, între masivul Semenicultului de nord și Munții Almăjului la sud. La răsărit de acest hotar e „Craina” Țara Crăinenților, iar spre apus e „Almăju”, Valea Almăjenilor.

Ne îndreptăm spre Valea Almăjului coborând spre apus din Dealul Cocoșu. Abia clipim de câteva ori din ochi și autobuzul aleargă acum prin valea largă a Țaroveii. Trecem podețul peste apa Țaroviei și pe malul drept al ei pe netezișul unui bot de deal prins între două cursuri de apă, pe o „grădiște...” frumoasă oprim în primul sat almăjan, Breazova (Borlovenii noi).

Am ajuns între almăjeni, dar nu suntem încă în „Valea Almăjului” propriu zisă! În grai almăjan am zice că am intrat în „casă” dar nu suntem încă în „sobă”.

„Breazova” se zice azi, ca și-n bătrâni, pământurilor din această mică „depresiune intercarpatică” unde au venit să se așeze o parte din locuitorii satului Borlovenii vechi. Depresiunea are cam 3 km lungime și 1 km lărgime orientată nord-sud. Pe linia din răsăritul Breazoviei se întinde o culme cu o „coastă” înaltă pe care se înșiră ca niște „cocoase”: „Văru Gluiu” 598 m, Zlivăru chiar în dreptul satului, Tâlva Înaltă 563 m, Dâlma, toate pe aceeași linie nord-sud. Între Tâlva Înaltă și Dâlma este o adâncitură, o „șă”, „Bara” o numesc breazovenii peste care trece spre satul Putna, în apusul Breazoviei altă culme, însă mai joasă și fără cocoase bătătoare la ochi, ci doar niște ușoare netezișuri ridicate ca: „Dealul Dumbrăvei” 483 m, Dealul Durinești 463 m, Beul 448 m, Dealul Globului 436 m. La nord ca și la sud zarea este la fel închisă de culmi înalte ca și cele din răsărit. Iablincina 546 m și Dâlma Prigorului 528 m închid zările în sudul Brezoviei. Ca să părăsim acum depresiunea Breazova spre a ne continua drumul nostru spre Valea Almăjului ne întrebăm cu nedumerire pe unde să apucăm? Orizontul e deschis topografic drept spre apus printre Dealul Dumbrăvii și Dealul Durinești. Pe aici culmea pare mai ușor accesibilă. Și într-adevăr băștinașii din satele Pătaș, Borlovenii vechi și Borlovenii noi acest drum îl folosesc întotdeauna când vor să ajungă mai drept și mai repede la șoseaua județeană. E întâiul drum natural de pătrundere în Valea Almăjului propriu zisă!!

Șoseaua județeană însă nu apucă acest drum, ci ea urmează cu credință cursul apelor spre sud.

Apa Țarova după ce se împreună cu pârâul Breazova în partea sudică a satului se îndreaptă liniștită drept spre sud spre Iablicina, și Dâlma Prigorului. Apa și-a schimbat acum numele, se cheamă Iablicina ca și vârful din stânga ei, iar valea se furișează șerpuitor pe după boturile Iablicinei croindu-și loc pentru ea și pentru șoseaua care o însoțește cu credință. Intrăm într-o adevărată „cheie” ce ține până ajungem la „Globu”, o minusculă depresiune rotundă ca un glob așezător între munți. Acum apa Iablicinei pătrunde în a doua cheie mai lungă decât cealaltă ocolind toți pindenii pe care îi pune în cale din dreapta Dâlma Prigorului și din stânga vârful Iablicina. Străbate și această cheie, căci apele ei s-au întărit în drum chiar între munți cu ale pârâului Selinu ce vine să se verse în ea din stânga de după vârful Iablicina. Abia a răzbit să iasă dintre chei și apele ei se aruncă în albia Prigorului care își ia acum sarcina să ne conducă în adevărata „Vale a Almăjului” prin satul Prigor așezat la o altă poartă de pătrundere în Almăj.

Băștinașii almăjeni, din partea sud-estică a ținutului, ca rudărenii și putnenii spre exemplu, au un al treilea drum de pătrundere în țara lor, oarecumva mai dosnic decât celelalte două. Din șoseaua județeană ce vine de la Iablanița, când ajungem în satul Lăpușnicel, ne abatem la stânga și apucăm un drum de culme ce ne urcă tot la cumpăna apelor în satul „pemilor”, Șumița, la „Obârșia” cota 576 m. De aici coborâm pe valea Putnița și împreună cu ea intrăm în Putna, cel mai dosnic sat din Almăj; așezat tocmai în buza munților la confluența Putniței cu apa Prigorului, care tocmai a ieșit dintre Belcovăț 895m și Botu Gărăștilor 754 m, dintr-o cheie lungă și extrem de îngustă. Din Putna drumul ține apa Prigorului la vale printr-o adâncitură asimetrică, în forma unui scoc. Coasta din dreapta Prigorului e „Fața Scocului”, cea din stânga e „Marginea”. Prin acest uluc, o adevărată „falie”, ne strecurăm pe sub munte până la Rudăria dacă cumva nu ne-am răzgândit să continuăm drumul pe lângă apa Prigorului până în satul Prigor.

Fie că ținem șoseaua județeană, fie că din Breazova apucăm drumul drept spre apus peste culme, ori din Lăpușnicel apucăm al treilea drum priporos și dosnic, toate trei ne vor conduce în aceeași țară minunată, „Valea Almăjului”. Afară de aceste trei drumuri de pătrundere în „Valea Almăjului” prin partea răsăriteană a ei, mai sunt încă două și anume: unul este drum vechi ce pătrunde în Almăj pe la Buceaua venind dinspre apus, de la Moldova – Sasca – Cărbunari, iar al doilea e drum nou, construit la 1857 – 1860 ca să lege Almăjul cu Steier – Anina – Oravița, pe valea Minișului.

Forma și limitele Văii Almăjului

De pe „Dâlma Prigorului” cota 528 m, privirea cuprinde toată „Valea Almăjului” propriu zisă în lung și-n lat. E partea centrală a plasei Bozovici din județul Caraș! Oricine ar fi observatorul, el nu va putea să-și stăpânească admirația în fața minunatei opere săvârșită de Atotputernicul ziditor. Luncă, dealuri și munți, au fost îmbinate într-o armonie și simetrie cum nu se poate mai desăvârșită. Avem în față o „individualitate geografică” perfectă! Ținutul din mijlocul plășii Bozovici este o „depresiune”, cum ar spune geografii, o „depresiune intercarpatică” tipică, înconjurată de jur împrejur de munți. Ea are o formă de „copaie” cum ar spune almăjenii, orientată de la nord-est spre sud-vest. Am mai putea asemena întreaga depresiune cu un „scoc” uriaș în care se adună toate apele de pe părțile ridicate din jur.

Depresiunea măsoară 30,75 km în lungime în linie dreaptă din Dealul Cocoșu, punctul cel mai răsăritean și până la Străjița-Buceaua, punctul cel mai apusean. În lățime depresiunea măsoară 12,75 km în linie dreaptă pornind din partea nordică de la ieșirea Lighidiei dintre munți, sub Cracul morii 425 m și până în partea sudică sub poalele Ratchinecii 909 m.

Marginea sudică a depresiunii e limitată de o „falie” pe care o putem urmări începând din „Obârșia” cota 576 m. Valea Putnița până în satul Putna, apoi pe apa Prigorului până unde cotește brusc spre nord la cota 385 m în dreptul morii de sub „Fața Scocului”. De aici „falie” se continuă pe sub „Marginea” peste satul Rudăria, peste izvoarele Băniuței, pe sub Țânțura, traversează valea Bănia îndreptându-se spre apus prin partea sudică a satului Șopotul vechi, pe sub Piatra albă, Popova, Pleșița și coborând în valea Nerei la satul Buceaua (Șopotul nou). Coastele tuturor munților din sudul faliei

„buza ridicată” se înalță priporoase ca un zid până la diferența de 300 – 400 m, Belcovățul 894 m, Botu Gârâștilor 754 m, Rudina mare 825 m, Tâlva Gabruțului 992 m, Gorunul Trăznit 740 m, Blidariu 897 m, Popova 695 m, Pleșiuta 650 m.

Marginea nordică a depresiunii este limitată, tot de o falie, însă diferența între „buza scufundată” și „buza ridicată” este abia de 100 m. Linia de fractură pornește din dealul Țarova, ocolește partea nordică a depresiunii Breazova, trece culmea dintre Valea Almăjului și Breazova pe sub Cremenița 569 m, apoi urmează cursul pârâului Vlașca până în apa Nerei. De aici urcă pe pârâul Drăgoi ca să traverseze apoi valea Pătășelului și peste Pădini ocolind pe la sud Dealul Șest 542 m, Babinetu 559 m, Babițul mic 572 m coboară pe pârâul Slătinicului în valea Minișului în partea nordică a Bozoviciului. Mai departe, din valea Minișului linia de fractură urcă pe sub partea nordică a Crîstului 357 m, coboară în pârâul Bozoviciului pe care urcă în sus până sub Cracul Morii cota 425 m la ieșirea Lighidiei dintre munți unde formează un golf între pârâul Bozovici și Agriș. De aici linia de fractură se îndreaptă cu direcția spre sud-vest aproape în linie dreaptă peste partea nordică a satului Lăpușnic, pe sub Dealul Orăștiei 516 m, Dealul Poenilor, partea nordică a Mocerîșului peste Dealul Mare, de-a lungul culmii Pleșiva mică pe sub cotele 534, 515 și 502 m și coboară în valea Nerei peste Străjița cota 284 m în dreptul satului Buceaua.

Structura geologică a depresiunii și a ținuturilor înconjurătoare

Munții din partea sudică a depresiunii așezați de-a lungul liniei de fractură și formând „buza ridicată a faliei” sunt formați din șisturi cristaline. De la „Obârșia” 576 m și până la izvoarele Băniuței sub Țântura și Lupoania (Lupovina) 560 m munții sunt formați din gneisuri anfibolice. De aici spre vest până în Popova 695 m munții sunt formați din micașturi iar de aici tot spre vest pe aceeași linie până în Buceana, traversând de-a curmezișul Valea Nerei și îndreptându-se atât spre nord cât și spre sud, avem formațiuni de philite. Aceste ultime formațiuni, philitele, constituie întâia barieră apuseană a depresiunii pe care apa Nerei trebuie să o taie de-a curmezișul de la Dealul Buzeica 331 m din dreapta Nerei și Fața Bârzului de pe stânga Nerei până la Străjița. În partea răsăriteană a depresiunii platformă cuprinsă între „Obârșia”, pârâul Putnița, Valea Prigorului și depresiunii Breazova, respective Valea Iablicina este formată în întregime din șisturi cristaline și anume din micașturi. Dâlma Prigorului se desprinde ca o formațiune singuratică din philite.

Tot din micașturi sunt munții ce formează „buza ridicată a faliei” de-a lungul liniei de fractură nordică pornind din Dealul Țarova spre vest și până în albia Pătășetului. În continuare spre vest de-a lungul aceleiași linii de fractură nordică până la Străjița buza ridicată a faliei e formată din philite.

Spre vest, în spatele formațiunilor de philite se întind tot de-a curmezișul Nerei, formațiuni de granite și granitite. În spatele acestora la un nivel mai ridicat ne urcăm pe marea barieră calcaroasă, ce se lungește spre sud până în Dunăre. Pe latura de nord-vest a plășii Bozovici marea barieră de calcar închide complet orizontul topografic al întregii regiuni având linia de direcție nord-est – sud-vest. Bariera de calcar privită din Dâlma Prigorului se ridică în trepte la diferite niveluri deasupra nivelului philitelor. Întâia treaptă din carboniferul inferior, este clădită din gresii și conglomerate cu urme de cărbuni. La un nivel mai ridicat este a doua treaptă, din jurasicul superior (mal) clădită din calcare de bankiză cu conținut de cremene granulară. În spatele acestor formațiuni se ridică cea mai înaltă treaptă din cretacicul inferior formată din calcare, gresii, marne gault, calcar eolitic, marne urgonapțiene și calcare coraliene neokonice.

Între cele două linii de fractură se lungește „Almăjul”, având două compartimente distincte; depresiunea Breazova și Valea Almăjului propriu zisă. După unii autori bazinul ar exista numai din pliocen și anume din etajul pontic. După alții, bazinul exista încă în miocen și anume în mediteraneanul superior. Toți cercetătorii acestui bazin sunt de acord să afirme că depresiunea Almăjului a fost un lac cu ape dulci. În mai multe rânduri lacul a început să se transforme într-o mare mlaștină generatoare de turbă. Acest fapt ni-l confirmă diversele straturi de lignit ce s-au constatat în urma multor sondaje ce s-au efectuat aici. Niciodată însă nu s-a transformat întreaga suprafață a lacului cu turbării ci numai marginile lacului în general și golfurile liniștite în special. Partea din mijlocul lacului a rămas mereu

neacoperită de turbă poate datorită curenților puternici de ape ce veneau să se verse aici din diferite direcții.

Sondajele făcute aici adevăresc fără să lase urmă de îndoială că depozitarea cărbunelui în bazin nu s-a făcut uniform și pretutindeni. După stratificarea cărbunilor și a celorlalte depozite miocene precum și după forme și așezarea lor putem deduce că în pliocen au intervenit perturbări tectonice, cutări și falii care au întrerupt stratificarea, ce era odată orizontală. În baza studiilor făcute de dr. Schreter Zoltan se constată că:

- a) aproape în toată Valea Almăjului – limitată prin cele două falii – peste roca de bază sunt așezate formațiunile mai vechi din pietrișuri și conglomerate, ale căror blocuri provin în parte, din munți cristalini de bază, pe de altă parte, din dezagregarea calcarelor munților cretacici. Acest pietriș se găsește și în partea nordică și în partea sudică în regiunea Dalboșetului. Deasupra acestora și înlocuind pe acestea urmează straturi de argilă verde și roșie, apoi nisip cu Helixile diferite.
- b) La un nivel ceva mai ridicat vom pune grupul cărbunos din Bozovici, caracterizat prin Melania Escheri Brought, Unio-Wetzler Dunker. În argila Puțului nr.3 răposatul Papp Iustin a găsit un con de brad pe care dr. Tuzson Janos l-a numit Pinus ovoidea n-typ.. Acest con face parte din o specie apropiată de specia aceea din care face parte și Pinus pinea și a cărei familie se întindea în jurul mării Mediteranene de la Madeira până în Caucaz. Partea superioară a complexului cărbunos e un strat de argilă cafenie plină cu Unio flabellatus Goldfuss.
- c) Deasupra depozitului de cărbune urmează un strat de argilă cu marnă cu taverne bythyniane, cu solzi de pește și cu ostracode în regiunea sudică a Lighidiei, pe terasa Minișului, în regiunea Rudăriei, ici-colea cu depozite de cărbuni mai subțiri.
- d) Partea superioară a bazinului e formată de nisip galben și pietriș care în regiunea Dalboșetului, Șopotului vechi și Bănia se prezintă în stratificație fluviatilă groasă. Acestei serii aparține și tuful dacitic ce se găsește răzleț ici-colea.

De sus din Dâlma Prigorului privirea cuprinde toate formațiunile geologice amintite ce se aștern în fața noastră sub forma unor dealuri împreună cu culmile lor ale căror rădăcini pornesc de sub munții nordici și sudici înconjurători, dealurile fiind bine încopciate de aceștia. Culmile dealurilor înaintază în rânduri paralele spre mijlocul depresiunii atât din sud cât și din nord, oprindu-se brusc cu boturile deasupra luncii Nerei, pe terasele ei. Cele mai lungi dealuri sunt cele din mijlocul depresiunii, și anume Dealul Agrișului, care vine dinspre nord, înaintând perpendicular spre lunca Nerei iar Dealul Bărnii înaintază de la sud. Celelalte dealuri din est și vest sunt din ce în ce mai scurte. Materialul din care sunt clădite dealurile este argila, pietrișuri și nisipuri pliocene, îngrămădit în depresiune și orânduit așa fel încât culmile lor par niște contraforturi ale munților înconjurători.

Prin țâțânile dintre aceste dealuri și munte am trasat linia de fractură nordică și sudică, abătându-ne doar în unele locuri din anumite considerente pe care le vom explica.

Anume, credem că atunci când s-au produs cele două falii laterale prin prăbușirea suprafeței cuprinsă între ele au fost antrenate și unele boturi mai înaintate ale șisturilor cristaline marginale, spre exemplu: D.Crâsta, în partea nordică a Bozoviciului, Tâlva Morii la nord de Pătaș, Bujoru la nord de Borlovenii vechi. În dosul acestor boturi șistoase am putut constata adâncituri în formă de „șă” purtând pe spinarea lor prundișuri terțiare. Ape ca pârâul Vlasca, Drăgoiu etc., afluenți ai Nerei și-au croit pe aici „văi subsecvente”(?). La fel s-au prăbușit formațiunile de phillite de pe dreapta și stânga Nerei începând cu Dealu Buzeica – Fața Bârzului până la Buceaua. Cercetări geologice ulterioare ce vor fi întreprinse în aceste puncte vor confirma sau vor respinge credința noastră.

Întregul material îngrămădit în depresiune e mărturia unei puternice opere de eroziune în munți și de acumulare sub formă de „conuri de dejecție”; jos în depresiune în timpul miocenului și pliocenului. Mai târziu în cuaternar, au venit râurile de și-au scobit actualele lor văi în acest material. Prin această eroziune cuaternară, Nera (Nierganul) și-a croit de-a lungul și prin mijlocul depresiunii valea ei actuală. Afluenții Nerei ieșiți din buzele munților s-au repezit și ei cu toată furia spre mijlocul depresiunii,

deschizându-și fiecare după putere văi mai înguste sau mai largi, lăsând pe dreapta și pe stânga lor culmi de dealuri paralele cu cursul apelor.

În pliocen când actualele văi nu existau, toată suprafața depresiunii era cu 100 -150 m mai sus decât actuala luncă a Nerei. Depresiunea forma atunci în chip ideal, aici în inima Munților Banatului, o câmpie din acelea, care în nomenclatura geografică franceză se cunoaște sub numele de: „plaine alluviales de piedmont”.

Toate aceste depozite sunt terenuri crude cu mică împotrivire la eroziune, însă rolul lor este foarte mare pentru înțelegerea vieții omenești de aici. Ca material detritic, mișcător produs al spălăturii, el formează pretutindeni o zonă arabilă cu valoare economică deosebită după compoziția fizică, chimică, așezarea și orientarea față de soare, față de vânturi, ploi și față de om, care-l lucrează mai bine sau mai rău.

Ca să putem da un contur încheiat cercetărilor noastre, cu înțelegerea și învoirea dlui inginer-geolog G.Cruglicov din Rudăria, facem să apară aici o scurtă dare de seamă a d-sale asupra exploatărilor zăcămintelor și drepturilor miniere din cuprinsul plasei Bozovici din Jud. Caraș.

Zăcămintele miniere din cuprinsul depresiunii

Repartiția diverselor bogății miniere, aflătoare în cuprinsul plășii Bozovici, este în funcție de structura geologică a teritoriului ei.

În partea centrală a plășii Bozovici, în Valea Almăjului propriu zisă, unde predomină dealurile și plaiurile terțiare, tăiate fiind de lunca Nerei, se află numeroase zăcăminte de cărbuni –lignit – de foarte bună calitate. Cele mai bogate zăcăminte sunt așezate pe latura nordică a depresiunii. Pe teritoriul comunelor Prilipăț, Bozovici și Lăpușnic au fost constatate prin lucrările întreprinse de statul ungar în anii 1907 – 1909 mai multe straturi de lignit negru cu o putere de încălzire de 4400 – 5200 calorii, la diverse adâncimi. Lângă Bozovici aceste straturi formează în total o pătură exploatabilă de cărbuni de peste 11 m, fiind extinsă pe o mare suprafață și constituind un depozit de 30 milioane tone cărbuni, după aprecierile geologului profesor dr.K.v. Papp în „Die Eisenerze und Kohlenvorräte des Ungarischen Reiches”.

Drepturile miniere asupra zăcămintelor de lignit de pe teritoriul comunelor Bozovici și Prilipeț constituite din concesiuni definitive cât și din cercuri perimetrice de exploatare aparțin în cea mai mare parte statului, respectiv Regiei Autonome a Întreprinderilor Miniere și Metalurgice ale Statului din Ardeal. (R.I.M.M.A.). Nu sunt în exploatare, pentru că lipsesc căi de comunicație ieftine și rapide, puse în legătură cu căile principale.

Puternice zăcăminte de cărbuni de aceeași calitate au fost constatate pe teritoriul comunei Lăpușnic, aparținând Soc. Anonimă Minieră U.D.R., care posedă concesiuni miniere definitive asupra lor. Zăcămintele de asemenea nu sunt exploatare.

Zăcămintele de cărbuni de aceeași calitate însă mai bogate în substanțe smoloase (gudron) se găsesc și pe latura sudică a Nerei. Astfel pe teritoriul comunei Dalboșeț, inginer Florea Maior din București posedă două concesiuni a 18 ha fiecare prin cumpărare de la firma Max Ulrich și Johanni. Minele nu mai sunt în lucru de la războiul mondial.

Zăcămintele de cărbuni de aceeași calitate se află și pe teritoriul comunelor Rudăria și Prigor, dar nu sunt ocupate de nimeni prin drepturi miniere. In comuna Rudăria stratul de cărbune (cunoscute sunt trei) atinge grosimea de 1 m și chiar mai mult.

Lunca Nerei

Bogății naturale importante întâlnim chiar în lunca Nerei, partea centrală a depresiunii. Zăcămintele de nisipuri aurifere sunt răspândite aproape pe întreaga suprafață a luncii Nerei precum și în nisipurile din albia ei, apoi în albiile și terasele numeroșilor ei afluenți ca: Drăgoiu, Băniuța, Minișul, Lighidia, Slătinic, etc.

Bogăția în aur a nisipurilor din bazinul Nerei și afluenților ei a fost cunoscută din vechime și a fost chiar consacrată printr-o dispozițiune dată de împărăteasa Maria Terezia, conform căreia toți țiganii locuitori în plasa Bozovici au fost obligați să spele nisipurile aurifere din apele comunelor lor. (Bozovici, Prilipăț, Pătaș, Borloveni.-Vechi, Prigor, Rudăria, Bănia, Gârbovăț, Șopotul-vechi, Dalboșeț, Mocerîș și Lăpușnic) și să prezinte la 26 octombrie (Sf.Dumitru) în fiecare an o anumită cantitate de aur de fiecare cap de țigan vrâstnic și valid, fiind în schimb scutit de serviciul militar. Această dispozițiune a fost în vigoare aproape 100 de ani, fiind desființată odată cu desființarea organizațiilor grănicerești prin anii 1872 – 1873.

De atunci spălarea nisipurilor aurifere a decăzut încetul cu încetul căci locurile mai bogate în aur, descoperite și cunoscute mai ales de țigani, cu timpul s-a uitat murind țiganii cei bătrâni. Asupra acestor zăcămintele există actualmente (la data executării acestei cercetări, acum la anul de grație 2003 situația fiind complet schimbată n.n.) drepturi minere de exploatare acordate în parte prin Decrete Regale, (în comuna Bănia – dlui inginer M.Wechler, în comuna Gârbovăț – dlui inginer A.Chiru), iar în altă parte au fost solicitate dar încă neacordate (în com. Lăpușnic dl .ing. B. Munteanu , în com. Bozovici dl. ing. V. Chiru și dna văd. Ighaț Fay, în comuna Gârbovăț – dl. Motas, etc.)

În afară de bogățiile naturale amintite se mai găsește tot în cuprinsul depresiunii pe latura ei sudică, în special pe teritoriul comunei Rudăria, importante zăcămintele de pământ negru, pământ grafitos bun pentru fabricarea culorilor. Asupra acestui zăcământ a solicitat un drept minier pentru exploatarea de grafit dl. Cinghiță din Timișoara, dar se pare că-l va abandona, întrucât n-a publicat la timp și în termen Decretul Regal, prin care i s-a acordat perimetrul. Pe de altă parte considerând că acest pământ este o substanță comună utilizată în construcții, dreptul de exploatare l-ar avea comuna, întrucât teritoriul pe care se găsește zăcământul principal este izlaz comunal.

Tot în cuprinsul depresiunii atât pe marginea ei nordică cât și pe cea sudică se găsesc zăcămintele de argilă smectică (decolorant pentru uleiuri și păcură) pentru care pe teritoriul comunei Bănia, prin Decret Regal s-a acordat perimetrul de exploatare dl. Grigore Carp, iar pe teritoriul comunei Prilipăț au fost solicitate mai multe perimetre de către R.I.M.M.A.

Zăcămintele aflătoare în formațiunile din sudul depresiunii

În cuprinsul teritoriului ce se-ntinde la sud de linia de fractură sudică în zona formațiunilor liasice venind dinspre hotarul jud. Severin (comuna Iablanița) având direcția sud, sud-vest pe teritoriul comunelor Prigor, Rudăria, Bănia, formând un puternic masiv în jurul muntelui Svinecea Mare, Ostreșul Mare, Cioca Fața Mare, se găsesc puternice zăcămintele de cărbuni de piatră care după numeroase analize făcute pot fi categorisite ca fiind huilă antracizată (săracă în materii volatile aproape de suprafață dar îmbogățându-se spre adâncime și transformându-se în huilă autentică). Acești cărbuni au o putere de încălzire de 7200 – 7900 calorii, conțin sulf sub 2%, cenușă 5% - 8% și se găsesc în straturi puternice, ce ating uneori 3 m. Puterea cantitativă și totală a zăcămintelor a fost apreciată de geologi la 80 milioane tone.

Drepturile miniere asupra acestor zăcămintele aparțin în cea mai mare parte Soc. An. Miniere „Rudăria” din București formată de dl. ing. Costandache, ing. I. Capriel și ing. N. Malaxa, cărora le aparțin cca. 400 ha concesiuni definitive și cca 5000 ha vechi drepturi de exploatare. Altă parte mai mică

aparține Soc. An. Min. U.D.R. și anume 36 ha concesiuni definitive și cca. 4000 ha vechi drepturi de exploatare. Drepturilor acestor Societăți sunt concentrate pe teritoriile comunelor Rudăria și Bănia.

În afară de aceștia mai posedă drepturi asupra cărbunilor din această zonă Soc. An. „Petroșani” cca. 2000 ha drepturi vechi de exploatare pe teritoriile comunelor Prigor și Rudăria, ing. Florea Maior are o concesiune de 18 ha în com. Rudăria (prin cumpărare de la firma Max Ulrich și Johanni) și mai multe drepturi vechi de exploatare pe teritoriul comunei Prigor. Mai spre sud în regiunea Cioca Fața Mare statul (R.I.M.M.A.) posedă câteva concesiuni definitive asupra unei mici, dar foarte bogate părți din zăcămintele de cărbuni.

Toate aceste zăcăminte și mine de cărbuni nu sunt în exploatare din cauza greutăților de transport. În anul 1930 Soc. An. Min. „Rudăria” a redeschis minele și a transportat aproape 30 vagoane cărbune la gara Iablanița, dar cheltuind aproape 2 milioane lei, s-a renunțat la exploatare. Minele sunt însă în susținere, în vederea valorizării prin exploatare, ce nu poate întârzia, căci astfel drepturile miniere vor fi anulate conform dispozițiilor Legii Minelor promulgată la 23 martie 1937.

În zona formațiunilor cretacice de pe teritoriul comunelor Gârbovăț și Șopotul vechi de asemenea se află zăcăminte de ulei însă mai slabe ca putere cantitativă. Asupra acestor zăcăminte au existat concesiuni definitive care au aparținut dlui prof. Brancovici, părintelui Novacovici din Gârbovăț și altora, dar au fost abandonate de sus numiții din cauza greutăților de transport. Actualmente teritoriul este acoperit în parte de unele drepturi vechi de exploatare ale moștenitorilor defunctului colonel Mătăsaru, ele n-au fost și nu sunt în lucrare.

Tot în această parte a teritoriului plășii în apropierea rocilor eruptive de serpentină se găsesc în special pe teritoriul com. Rudăria și Bănia puternice zăcăminte de minereuri de fier și mangan cu un conținut de 38% - 45% fier și 17% - 20% mangan metalic. Puterea lor cantitativă, după calculele unor geologi se apropie de 70 milioane tone. Pe vremuri când existau la Anina topitoriile de fier, minereul de aici a fost exploatat și dus cu sutele de care până la Anina. Prin mutarea topitoriilor la Reșița, lucrarea s-a oprit și de atunci (sunt mai bine de 50 ani) nu se mai lucrează.

Drepturile miniere asupra acestor zăcăminte și anume concesiuni definitive în suprafață de aproape 200 ha au aparținut unei asociații miniere, însă astăzi ne mai fiind în viață nici unul din vechii ei membri s-a neglijat a se conforma legilor miniere de după război și astfel drepturilor lor sunt ca și decăzute.

Teritoriul acestor zăcăminte este însă supracoperit de unele drepturi de exploatare ale Soc. U.D.R. căreia probabil îi va reveni.

Zăcăminte de fier se mai găsesc și la marginile formațiunilor cretacice de pe teritoriul com. Gârbovăț și Șopotul vechi. Acolo sunt minereuri de fier hematită și limonită de foarte bună calitate și în filoane puternice. Asupra acestor zăcăminte are concesiuni și drepturi vechi de explorare S.A.R. minieră „Industria Miniere din Banat”, de asemenea și moștenitorii defunctului colonel Mătăsaru posedă drepturi vechi de explorare asupra unei părți din ele.

Tot acolo există și frumoase zăcăminte de cupru; posesorii fiind aceeași de mai sus.

În rocile de serpentină ce străbat în abundență teritoriile com. Rudăria și Bănia se găsesc numeroase zăcăminte de azbest de bună calitate, ce poate fi întrebuințat pentru fabricarea cartonului de azbest, klingerită, eternită, tuburi de bitum cu azbest etc. Asupra acestor zăcăminte exista un drept minier de explorare, acordat pe teritoriul com. Bănia prin Decret Regal dl. avocat Ion I. Botez și G.V. Cruglicov din comuna Rudăria care se află în lucrare și mai multe perimetre solicitate de diverși particulari care au ajuns la Decrete Regale nu li s-a acordat încă.

În această parte a teritoriului plășii pe teritoriile comunelor Șopotu-Vechi și Dalboșeț mai există zăcăminte de mică cu plăci de dimensiuni mari care însă nu sunt ocupate de nimeni.

De asemeni se găsesc și numeroase filoane de pirită auriferă pe teritoriul com. Rudăria și Bănia. Asupra unei părți din aceste zăcăminte a solicitat perimetri un profesor ceho-slovac dl. Stoccea din Praga.

Pe teritoriul com. Șopotul-Nou și Dalboșeț mai există multe drepturi vechi de explorare pentru căutarea piritei și altor substanțe metalice, care aparțin Statului R.I.M.M.A.

Zăcămintele aflătoare în formațiunile din nordul depresiunii

În cuprinsul teritoriului ce se întinde la nord de linia de fractură nordică și anume în zona nord-vestică formată din roci sedimentare din cretacic și jurasic găsim zăcăminte de cărbuni de piatră – huiă – de calitate foarte bună, unele foarte puternice (lângă Muntele Pleșiva com. Lăpușnicel) și de minereuri de fier – hermatită și limonită (pe teritoriul com. Bozovici în special).

Drepturile miniere și anume cercurile perimetrice vechi de explorare și câteva mici concesiuni definitive asupra acestor zăcăminte aparțin în mare parte statului (R.I.M.M.A.) și Soc. U.D.R., iar în mică parte moștenitorilor lui Ignat Fay din Timișoara și fraților Hanicska din jud. Severin (Topleț și Rusca).

În zona nordică și estică unde predomină formațiunile cristaline se găsesc mai multe zăcăminte metalifere.

Dintre acestea cele mai importante și cunoscute sunt următoarele: zăcămintele de pirită cuprifer cu 5% 6% cupru și 17 gr. argint, aur la tonă din comuna Lăpușnic asupra cărora exista o concesiune definitivă de 18 ha proprietatea fraților Hanocska și un drept de explorare solicitat de ing. Munteanu , București.

Zăcămintele de aur filonian din comuna Bozovici (Ogașul Slătinic) cu 24 gr. aur fin la tonă, asupra cărora a existat o concesiune ce a aparținut defunctului Richard Danenbaum din Bozovici iar prin cumpărare aparținea defunctului Alexandru Bengescu din București prin neîndeplinirea formalităților cerute de legile miniere de după război, concesiunea s-a anulat. Actualmente aceste zăcăminte sunt acoperite de perimetrul de explorare de 50 ha acordat prin Decret Regal dlor. Dănilă Pistrilă din Șopotul-vechi și Gheorghe Hanicska din com. Rusca, jud. Severin, iar în continuarea zăcămintului spre nord prin un perimetru de explorare de o sută de ha acordat prin Decret Regal dl. ing. M. Wechsier și de mai multe perimetre solicitate de mai multe persoane.

Zăcămintele de pirită și pirită magnetică de pe teritoriul comunelor Pătaș și Borlovenii-vechi conținând cupru, nichel, aur, argint, etc. asupra acestora zăcăminte s-a solicitat un perimetru de dl.ing. Gabrielescu din București.

Se mai găsesc zăcăminte de talc pe teritoriul com. Prilipăț, asupra cărora are drepturi miniere de explorare vechi moștenitorii lui Ignat Fay din Timișoara, iar zăcămintele de mică cu plăci mari și frumoase pe de teritoriul com. Pătaș sunt neocupate.

În afară de toate minereurile enumerate mai sus pe întreg teritoriul plășii Bozovici se găsesc din abundență pietre și materiale de construcții precum și argilă pentru fabricarea cărămidei. Pe teritoriul com. Mocerîș și Bozovici se fabrică var de foarte bună calitate. Din piatră poroasă moale se construiesc case și monumente, mai ales în comuna Mocerîș. Varnițe au existat și în com. Rudăria unde printre sisturi cristaline sunt apariții de marmură.

Piatră tare (andezită) bună de șoseluit se află pe teritoriul comunei Borlovenii-Vechi, chiar pe drumul ce duce spre Borlovenii-Noi.

CONCLUZIE

Din toate cele expuse reținem marea diversitate și în cantități mari a feluritelor minereuri ce există pe întreg cuprinsul plasei Bozovici. Mai reținem faptul că ele nu sunt exploatare aproape deloc. Cauza principală am amintit-o: este lipsa unei căi de comunicație ieftină. Valoarea imenselor bogății se ridică la zeci de milioane dacă nu și mai mult. Rămânerea lor în starea actuală de stagnare ba chiar aproape de uitare, se datorește exclusiv lipsei unei căi ferate.

Proiectul construirii unei linii ferate normale, care să facă legătură între Iablanița și Răcășdia prin Valea Almăjului ar da viață economică celui mai curat ținut autentic românesc din Banat și foarte bogat în tot felul de minereuri, cărbuni, lemne, vite, fructe, etc. Acest proiect ajunsese de două ori aproape de realizare fiind efectuat chiar traseul pe teren, totuși nu s-a înfăptuit nici până azi, iar bogățiile de aici zac fără întrebuințare și fără folos întrucât lucrările au fost părăsite încă din anul 1910.

Dacă s-ar construi această cale ferată proiectată, studiată, și trasată ea ar putea fi amortizată numai din transporturile de cărbuni, minereuri și lemne provenite din pădurile seculare ale statului și ale Comunității de Avere a fostului Regiment XIII confiniar român.

Această cale ferată mai este necesară și din punct de vedere strategic. Statul va profita la maximum exploatând pentru nevoile C.F.R.-lui zăcăminte proprii de cărbuni. Aceste zăcăminte de minereuri de fier și de cărbuni industriali vor aduce un șir de ani un real aport industriilor grele naționale conservându-se astfel zăcămintele situate mai înlăuntrul țării și păstrându-le ca pe niște rezerve absolute indispensabile.

Revista Institutului Social Banat-Crișana, an VIII (1940), nr. 27, p. 25-32 și nr. 28-29, p. 134-142.

Cronica istorică a Almăjului

de Păr. Coriolan Buracu

Fiind preot în Mehadia (1912 – 1924), la stăruința generalului de divizie N. Cena, am cercetat, amănunțit, însemnările vechi din cărțile bisericești ale Mehadiei , vechi centru bisericesc, găsind foarte multe însemnări prețioase, cu privire la trecutul regiunii și al neamului nostru.

Mi-am făcut fișe cu însemnări, care în cursul anilor s-au completat, din ce în ce, cu tot mai multe date, pomenindu-mă cu un material voluminos. O parte din acest material l-am publicat după prăbușirea fostei monarhii, în diferite cărți, broșuri și reviste. Răsfoind fișele, am găsit material destul de bogat și pentru o cronică istorică a Almăjului.

În dorința fierbinte de a oferi almăjenilor mei dragi măcar o parte din trecutul istoric al regiunii și înaintașilor – destul de sărac în documente și date precise – m-am hotărât a completa aceste date.

Completarea lor era necesară și pentru faptul, că activând în vara anului 1935 prima Echipă Regală a Fundației Culturale Regale „Principele Carol” din București în județul Caraș - în comuna Rudăria – pusă sub conducerea mea, se cereau și cercetări monografice cu privire la trecutul istoric al satului și regiunii.

Echipa a activat în Rudăria și în vara anilor următori, 1936 și 1937, iar în vara anului 1938, în comuna Prigor.

În vara anului 1939, Serviciul Social a ales ca plasă model în Ținutul Timiș plasa Bozovici, cunoscută din vechime sub numire de Valea Almăjului, urmând să activeze echipele în toate satele Almăjului.

Tot în vara acestui an și-a stabilit teren de cercetări în Valea Almăjului și „Institutul Social Banat – Crișana”, cu o echipă de specialiști, sub conducerea d-lui. dr. Cornel Grofșorean, directorul institutului, activând cu multă pricepere, dragoste și însuflețire. Solicitat de d-sa, de a pune la dispoziție pentru monografia plasei Bozovici, materialul istoric adunat de mine, mă grăbesc a mă achita de promisiunea făcută.

Materialul nu este complet și se vor fi strecurat și erori. Aș fi foarte mulțumit pentru orice completare și rectificare de date, ceea ce ar fi numai în folosul cauzei.

Adresez un apel călduros către toți prietenii regiunea noastră și în primul rând către fiii Almăjului, să cerceteze, cu toată dragostea, arhive, cărți și diferite publicațiuni pentru întregirea lor.

Nădăjduiesc, că se va găsi o pană măiastră, care să scrie istoria Almăjului.

Făgăraș, 6 decembrie 1939.

Bibliografie

Fr. Griselini: „Istoria Banatului Severin”

Dr. Gh. Popovici: „Istoria Românilor Bănățeni”

Patriciu Dragalina: „Istoria Banatului Severin”

Protopop N. Stoica de Hațeg: „Cronica” (Manuscris)

Pesty Frigyes : „Istoria Banatului Severin”

Szentklaray Jenő: „100 ani din istoria Ungariei de Sud”

Dr. Barati Lajos: „Adattar”

Nic. Tincu Velea: „Istorieoară bisericească politico-națională”

I.Papiu Ilarian: „Magazin istoric pentru Dacia”

Treboniu Laurian: „Temișana”

Iosif Bălan: „Numiri de localități”

Iuliu Vuia: „Districtus Valahorum”

B.P.Hajdeu: „Magnum Etimologicum Romanae”

Dr. I. Sârbu: „Legăturile diplomatice ale lui Matei Vodă Basarab”

„ : „Istoria lui Mihai Vodă Viteazul”

Andrei Chidiu și Iosif Bălan: „Monografia orașului Caransebeș”

Gr.Popiți: „ Date și documente bănățene 1828 – 1887”

Dr. P.Nemoian: „Bănatu-i fruncea”

„ Ş „Prima Alba – Iulie”

Pr. C. Buracu: „Muzeul N.Cena în Băile Herculane și Cronica Mehadia”

„ : „Din istoria Banatului Severin”

„ : „Din trecutul Almăjului și Rudăriei”

Numirea „Almăj” derivă din limba slavă veche și înseamnă „Țara dealurilor”, „Țara colinelor”. Orice altă explicație pare a fi tendențioasă. (I. Bălan).

Date istorice, bazate pe documente, ne lipsesc, cu privire la epoca veche, dar sunt urme de așezări omenești preistorice, ce se văd până azi. Cioburi de vase de lut arse; unelte de bronz, găsite în comunele Prigor pe locul numit „Scoc”, la Bănia pe locul numit „Cetate” și între comune Gârbovăț și Dalboșeț.

Din epoca romană avem la Prigor, la ieșirea din sat, pe locul numit „Ogei”, unde la 1922 s-a găsit o piatră cu inscripție romană, păstrată în „Muzeul Almăjului”¹ din Bozovici; precum și blocuri de piatră cioplită. La Prilipeți, pe locul numit „Comoară”, s-au găsit monede romane și sarcofage la Bozovici, pe locul cimitirului rom. catolic; la Gârbovăți pe locul numit „Dragomireana” s-a găsit o piatră romană funerară, păstrată în Muzeul liceului „Traian Doda”². Monede romane s-au găsit și la Rudăria, Bănia, Dalboșeți, pe Valea Bârzului, etc. Multe din piesele găsite sunt la muzeele arheologice din Viena, Budapesta, Lugoj, Vîrșeți și Timișoara.

Cea mai veche pomenire de Almăj se face în actele regiunilor Ungariei; care recunosc și afirmă drepturile districtelor sau „cnezatelor” valahe din sudul Banatului.

Astfel sunt pomenite moșii cu castele, cele mai multe în formă primitivă și câteva în formă solidă, care au rezistat, în bună stare, până la anul 1520. Se amintește în acte că la 1552 în Almăj erau „multe castele vechi și dărâmate”.

Famiilele nobililor, cu moșii în Almăj, și-au avut locuințele lor. Clădiri solide trebuie că a avut familia Gârlișteanul, pe o colină mai ridicată între Rudăria și Bănia pe locul numit „Cetate”. In hotarul comunei Gârboți, pe locul numit „Dragomireana” a fost un castel; la Bozovici, pe locul cimitirului catolic, pe dealul dintre Prigor și Borlovenii vechi.

La districtul Almăjului au aparținut următoarele localități, amintite în documente: Rudăria, Gârliște și Gârlești, Rustnic, Prilipeți, Herneac, Margine, Săliște, Bozovici, Lăpușnic, Lighidia, Prevelați, Cosgia, Zugradia, Padeș, Țirgoviște, Prigor, Putna, Gârboți, Șopot, Lăpușnic, Dalboșeți, Mocerîș, Țăria, Sălin, Ibălcina, Iașanița, Tisovița, Miniș, Mendriș, Jidovin, Dombrovița.

De primul nobil român – almăjan, se face amintire la 1241, când se pomenește Iacob Gârlișteanul, ca Ban de Jaița (Bosnia) (Pesty Fr.).

În 1241 – 43, tătarii distrug Ungaria. Regele Bela al IV-lea (1235 – 1270), reîntorcându-se din Dalmația, trece prin Almăj la Mehadia, unde ține o adunare cu toți nobilii și cnezii districtelor românești din Almăj și Mehadia (Pesty Fr.). Iar în 1268, almăjenii iau parte, sub conducerea cnezilor lor, în războiul contra bizantinilor. În 1330, luptă în rândurile lui Alexandru Basarab, Voievodul Țării Românești, în cheia Mehadii, la fântâna (Posada) unde distrug oastea lui Carol Robert, regele Ungariei (P.Drăgălina), (localizare fantezistă n.n.) și în 1348, iau parte în expediția regelui Ludovic cel Mare al Ungariei, contra Italiei.

Pe timpul domniei regelui Ludovic cel Mare (1342 – 82) și biserica ortodoxă din districtul românesc Almăj este supusă la cele mai mari prigoane, preoții ortodocși fiind alungați din sate, iar cnezilor și nobililor li s-a interzis de a ține preoți „schismatici”, fiind amenințați cu confiscarea averilor și obligați a-și boteza copiii numai de către preoții rom. catolici.

În 1370, se pomenește în documente „Villa Almas”. Iar în 1387 Banul Severinului, Ștefan de Loșonți, dăruiește românului Petru , fiul cnezului Des, o moșie în districtul „Halmăjului”. În 1402, proprietarii moșiei din „Sălin”, lângă Prigor, sunt fii lui Dănilă de Tămășeț .

- 1410, iunie 16, se reînnoiește donațiunea moșiei Rudăria, numită și Gârliște, lui Ștefan fiul lui Sebastian, nobil de Gârliște.
- 1428, nov. 18 – 19, regele Sigismund al Ungariei (1387 – 1437), după înfrângerea la Golumbați, ține în Mehadia o adunare cu nobilii și cnezii din districtele învecinate, între care și cei din Almăj punându-se între altele capăt și conflictului dintre nobilii și cnezii districtului Mehadia cu Andrei și Vladislav, fii nobilului Almăjanu.

¹Muzeul este organizat în 1929 de păr. C. Buracu

² Dăruită de păr. Nicolae Novacovici din Gârboți

La această adunare cnezii: Radu, Raia și Dobre au atacat pe Tămășel cu privire la dreptul de proprietate asupra „Sălinului” și „Iabălcinei” lângă Prigor (Pesty Fr.).

Regele Sigismund reînnoiește ordinul lui Ludovic cu privire la ortodocși, adăugând și următoarele dispozițiuni: să se despoaie toți nobilii și cnezii, care țin pe moșiile lor preoți ortodocși; să li se confişte proprietatea și să se expulzeze din țară. Căsătoria între ortodocși și catolici e oprită, dar este admisă când ortodoxul trece la religie catolică. Nobilii, cnezii și țărani iși vor pierde moșiile și proprietățile, dacă nu și vor boteza copiii în legea catolică. Preoților ortodocși, care vor boteza vreun copil în legea ortodoxă, li se confiscă averea. Aceste dispozițiuni draconice priveau și pe almăjeni.

- 1430, Nicolae Radovits, Ban de Severin și căpetenia cavalerilor teutoni din T. Severin, a stat câțva timp și în „cetatea Almăj”, unde a chemat la judecată pe nobilii și cnezii districtului. Aceștia nu au dat ascultare acestui ordin, ci au înaintat jalbă regelui (P. Drăgălina).

- iulie 18, Radovits provoacă pe Emeric Himfy de Remetea, să restituie lui Dionisie din Almăj, 33 oi, pe care le-a luat pe cale nedreaptă .

-1437, Halmas se numește cetate regească (I.Vuia).

-1439 se amintește nobilul Gheorghe de Moceris.

În veacul al XV-lea, în Almăj era proprietară și familia Himfy, care porni proces în contra cnezilor din Almăj pe motiv că i-au devastat moșia din satul „Cozgia” (?).

-1417, Ion Corvinul reînnoiește donațiunea moșiilor din „Sălin” și „Iabălcina”, lui Vasile Tămășel.

-1452 joi, după botezul Domnului, se întrunesc la Caransebeș nobilii și cnezii din districtele românești, sub prezidiul lui Ion Corvinul. Printre cei care au luat parte sunt amintiți și următorii almăjeni: Ioan de Siliște, Plaj de Gârliște și Ioan fiul lui Dragomir și nobilul de Margine.

-1456, almăjenii luptă sub zidurile Belgradului.

-1484, regele Matei Corvinul donează nobilului Iacob Gârlișteanu din Rudăria, moșia numită Gârliște sau Gârlești și următoarele moșii cu sate: Gârliște, Iașanița, Rudăria, Rustic, Prilipeți, Herniac, Margine și Siliște, toate din districtul Almăjului. Predarea acestor moșii s-a făcut la 25 aprilie. Ca vecini, cu moșiile acestea se amintesc: George de Tesovița, Ștefan de Moceris, Vasile de Bănia și Lazăr de Bozovici, care era în grația regelui și a fost vice-ban la 1484 – 85 și 1489. Acest Lazăr avea și 2 fii: pe Gavrilă și Mihai vice-ban 1492 – 94, care purtară și titlul de noblețe „Almăjanu”.

Ca proprietar în Rudăria se amintește și Chiriac Nicolae, fratele lui Iacob Gârlișteanu. Presupunem că numele de familie al acestei mari familii de nobilii a fost Chiriac și că acest Chiriac Nicolae a rămas ortodox – deci fără titlu de noblețe, nu ca frații săi, care – desigur – că au trecut la catolici.

-1487, mai 8. Regele Matia scutește pe Iacob Gârlișteanu, Ban de Severin (1495 – 1508), și pe urmașii săi de orice impozit, drept recunoștință pentru serviciile aduse în luptele contra turcilor.

-1489, martie 16, vice-banul, nobilul Lazăr Almăjanu (1484 – 89) eliberează lui George Găman un act de judecată.

-1492 , almăjenii iau parte la războiul contra turcilor, în Peninsula balcanică.

-1501, luptă sub comanda Banului Iacob Gârlișteanu, la Cladova, Vidin și Nicopole.

-1526, august 29 luptă sub comanda lui Iacob, fiul Banului Iacob Gârlișteanu , la Mohaci, unde acesta căzu în luptă.

După această luptă dezastruoasă pentru Ungaria, districtele românești fac parte din Banatul Severinului de dincoace de Carpați, cu sediul la Caransebeș, Lugoj și uneori și la Mehadia, sub ascultarea principilor Ardealului. (Pesty Fr.).

-1527, un călăreț de ai lui Ioan Zapolia, domnul Ardealului și al părților muntoase din Banat, s-a pus în fruntea unei cete de peste 5000 de oameni și sub numele de „Țar Iova”, „Craiu Iovan”, a început să jefuiască prin Almăj și alte părți. Cetatea lui trebuie să fi fost dealul, ce se numește până azi „Țerova”, între Borlovenii – noi și Pârvova. (T.Velea).

-1540, Varvara, soția lui Ștefan Simeon, moștenitoarea proprietarului nobil Mihai Ciorna din Lăpușnic, dăruiește această proprietate lui Matei Dorca din Caransebeș. (Pesty Fr.).

(Ca întemeietor al satului „Vegenia”, transformat cu vremea în orașul Vârșeț, se arată de către o tradiție româno-sârbă a fi un păcurar din Rudăria. La temelia vechii biserici din Vârșeț, s-ar fi așezat piatra de marmură adusă de acest cioban din Rudăria, pe care o folosea drept căpătâi). (Tincu Velea).

-1550, Dorotea, fiica almăjanului George Gurban și văduva lui Vădoi Iacob, - care avea 4 copii, pe: Pătru, Mihai, Adam și Pavel - cedează proprietățile sale din Prigor, Ravna(?), Sălui și Padeș, surorii sale Ana, măritată după nobilul George Prigoreanu, castelan de Caransebeș, fiu al lui Bena nobil de Prigor și Caransebeș. O parte din această moșie era ipotecată lui Mihai Mezei din Caransebeș, devenit proprietar în Prigor și de la care se păstrează până azi numirea unor dealuri dintre Prigor și Putna. (Pesty Fr.).

-1551 iulie 21, regiunea celor 8 districte românești, printre care și Almăjul, trec, pentru prima dată, sub stăpânirea Habsburgilor, dar numai pe scurt timp. (Szentklaray).

-1552, Almăjul ajunge sub administrația turcească, în frunte cu un bei, sau zapciu, iar în fruntea fiecărui sat un sărdar. Ocupația turcă a fost de scurtă durată. În acest an veniră câteva familii din Oltenia.³

-1555, se amintesc satele: Bozovici cu proprietari: Lazăr Gavrilă din familia lui Lazăr Almăjanu fost vice ban, Lățug, Vaida Ștefan nobil de Caransebeș și Ioan Vaida, ambii castelani. Lăpușnic, Miniș, Lighidia, Prevalați, Zagradia, Tinco, Padeș, Târgoviște, Mendriș, Titovița și Jidovin sunt proprietăți ale celor amintiți, afară de Târgoviște, care era proprietatea lui Bicos Vasile și Lățug Petru, proprietari și ai Lăpușnicului. Lățug era înrudit cu nobilul Ion Pribeagul, numit și Banul. (Pesty Fr.).

-1566, se pornește un proces de moștenire între membrii familiei Gârlișteanul, care se termină la 1598 prin sentința dată de principele Sigismund Bathori, în înțelesul căruia, ca proprietari ai moșiilor din Almăj, rămân: Ștefan fiul lui Petru Gârleșteanu, nepotul lui Gavrilă,, Ioan și Nicolae fiii lui Gavrilă Gârlișteanu; iar surorile, respectiv verișoarele, sunt despăgubite în bani și cu moșii din alte regiuni, pe care le mai avea familia Gârleștenilor, la Teregova, Caransebeș, etc. Ombozi George, un nepot al Banului Iacob Gârleșteanul (1495 – 1508), care pornise acest proces în contra descendenților lui Gavrilă Gârleșteanul, nefiind mulțumit cu această sentință, încearcă să-și apere drepturile sale revendicate cu privire la moșiile din Almăj - cu arma în mână, conform uzului vechi.

În cursul dezbaterilor acestui proces în una din sentințele aduse la 10 dec. 1569 se amintește „Gerlisthye alias Ruderia” și „Garlistha iam alias Ruderia dicta”.

-1576, se amintește ca proprietar, la Bozovici, Basaraba Francisc castelan de Caransebeș și vice-ban. Era vice-ban deodată cu George de Gârliște. La 1581 – 82 Basaraba este vice-ban concomitent cu Vaida Bonaventura – și acesta proprietar în Almăj, fiind înrudit, prin căsătorie, cu familia Gârlișteanul. Soția acestuia, Elisabeta, era fiica lui Gavrilă și soră cu George și Petru Gârleșteanul. La 1583 vice-ban este singur Basarab Francisc.

-1577, proces de moștenire pentru moșia Putnei, între Ecaterina soția lui George Găman, subprefect în Caransebeș și fiii Bertei Gașpar. 1585, Stepan Ștefan este amintit ca proprietar al Lăpușnicului.

-1595 – 1600 almăjenii sunt de partea lui Mihai Viteazul și luptă în rândurile oastei sale (dr.I. Sârbu).

-1598, pașa Eucan al Belgradului trecând toamna Dunărea, vine și în Almăj, devastându-l. Populația, sub conducerea nobililor și cnezilor almăjeni, prinde armele, luptă cu turcii și-i înfrâng, măcelărindu-i aproape pe toți, iar pașa Eucan cade în luptă. Capul tăiat i-l trimite principelui Sigismund Bathori, la Alba Iulia, care dispune să fie expus, înfipt în țepă, deasupra porții cetății.

În acest an, după un registru de dare din Caransebeș, reiese că în Almăj erau următorii proprietari de moșii: în Bănia, familia Gașpar, care plătea dajdie după o poartă, (de unde derivă și cuvântul porție); la Bozovici: Lazăr Mihai, Fodor, Peica, Ioan Basaraba castelan de Caransebeș, frații Nicolae, Petru, Francisc și Ivancicu, Vaida Bona zis Bonaventura, pârçălabi de Caransebeș și pârçălabul Francisc Basaraba, care plăteau după câte o poartă; în Dalboșeți: Vaida Bona și frații săi Ivacicu, Petru și văduva lui Nicolae Vaida și un Grăvrilă.

³ Mulți români din șesul Banatului vin în regiunea Almăjului. (Tr. Laurian).

La 1603, George Basta, care a ucis mișelește pe Mihai Viteazul pe câmpia Turzii, despoaie de avere pe Vaida Nicolae pentru „necredința sa”. Probabil acesta a luptat în rândul oștilor lui Mihai Viteazul.

În Lăpușnic: Bucur Gheorghe, Berla și Domșa Petru; Mocerîș^{*}): Țorțoc Francisc, Baia Vasile; Pătaș; Vaida Bona și Vasile, Toader Ion și Pribeagul Ion zis și Banul, rudă cu Toader. Pribeagul era castelan de Caransebeș; la Prigor: Țorțoc Francisc cu 2 porți, Stepăn Nicolae cu 2 porți, Buciumaș Nicolae și Mezei Mihail cu câte 1 poartă; Prilipeți: George Gârleșteanul cu 6 porți, Ștefan și Ioan fii lui Ivacico Vaida; Șopot: Țorțoc Fr. Și Vaida Grăvrilă; Putna era impusă numai după 1 poartă. (Pesty Fr.).

-1606, august, delegații împăratului se întrunesc în Almăj cu ambasadorii sultanului, și încheie pacea în baza tratativelor anterioare (Griselini).

-1607, Principele Sigismund Racotzi, dăruiește moșiile din Dalboșeți și Șopot căpitanului de haiduci sârbi, Simon Lodi, om crud și barbar, care luase de soție pe Susuna Boroancă, nobilă din Almăj. Ei mai aveau moșii și în Gârbovăți.

-1611, Vice-comiții Severinului, Sigismund și Nicolae Fiat, primesc în dar de la principele Gavrilă Bethlen moșiile Prigor, Rusca și Teregova.

În 1614 – 32, Almăjul este administrat de turci

-1626, principele Ardealului este informat că în Almăj se găsesc permanent, 100 oameni cavalerie și 100 infanterie. În acest an primește în dar moșia Prigorului: Ioan Corniș paharnic și curtean regesc. Soția sa Varvara era fiica lui Nicolae Vaida.

-1632, Matei Vodă Băsărabă, porni la 2/11 august din Caransebeș, însoțit de boierii refugiați din Muntenia, din cauza urgiei lui Leon Vodă și grecilor, și de oastea adunată de boierii săi din Țara Hațegului, Lugoj, Caransebeș, Mehadia și Almăj, regiuni de sub administrație turcească. Printre generali, se găsea și Vaida Bona, proprietar și ginerele familiei Gârleșteanul, care a pornit spre Muntenia, pentru cucerirea tronului. Lupta se dă la mănăstirea Plumbuită din București și se termină cu biruința lui Matei Vodă Băsărabă, urcându-se pe tronul Munteniei, dominând în pace timp de 25 de ani (1632 – 54).

-1646, august 21, Episcopul Ignatie al Râmnicului pe timpul domniei lui Matei Vodă Băsărabă, se intitulează: „Arhiepiscopul Râmnicului și a toată Mehadia”. De Mehadia depindeau și bisericile din Almăj. În această epocă ne vin preoți din „Țară” cu cărți bisericești, tipărite în tiparnițele voivodale.

-1658, principele Ardealului, românul Acațius Barciai – Barceanul, fost Ban al Lugojului și Caransebeșului, cedează turcilor ținutul Lugojului, Caransebeșului și al Almăjului prin actul de la 14 sept. De la această dată, districtele românești își pierd autonomia avută de 6 secole și mai bine.

Ocupația turcească durează până la 1688. În această epocă boierii țării plăteau „ceregiu-l”, dare de venit, în natură după pământ, din găini, viței, oi și stupi; „ispendjeu-l”, dare după casă, plătindu-se în bani, după porți sau fumuri; „haraciul” dare de cap, numită și dare împărâtească, câte 1 fl. unguresc. Se plătea drept preț de răscumpărare, ca să nu fie dus în robie și vândut ca sclav; „robotă”; „dijma” era darea cea mai grea, luându-se 1/5, chiar și 1/1 din averea imobiliară. Contribuabilii era consemnați în registrul, numit „defter”.

În fruntea districtelor erau „zapcii”, care strângeau veniturile, iar în fruntea fiecărui sat fu un „serdar”. În timpul acesta toți proprietarii își pierduseră proprietățile, care deveniră proprietatea sultanului, cu dreptul de a dispune asupra lor, după bunul său plac.

-1688. Trupele austriece, sub comanda generalului Veterani, eliberează regiunea Severinului de sub stăpânirea turcească, ajungând sub oblăduirea împăratului de la Viena, care refuză să restituie nobililor moșiile lor din Almăj și din celelalte regiuni ale Banatului (Pesty Fr.).

În timpul luptelor, și după alungarea turcilor, în Almăj a stat oastea împărâtească sub comanda lui Iacob Sternbach.

---

* Numele vechi al acestei comune pare a fi fost Buciniș și după tradiție ar fi fost întemeiată de Niegru din Bârlighe și Iana din Oltenia.

-1688, Șerban Cantacuzino, domnul Munteniei, cere de la împăratul Leopold (1657 – 1705) tot Banatul românesc, cu Almăjul bănățean, să i se dea lui drept moșie pe motiv că în țara lui sunt mulți locuitori, care au moșii în această regiune.

Urmașul său, Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714) trimite o delegație la curtea imperială pentru a anunța alegerea și confirmarea sa de domn. Între altele, reînnoiește și cererea antecesorului său, ca să i se cedeze ținutul cu cetățile Mehadia, Caransebeș, Lugoj, Lipova și Almăj.

Tot sub Constantin Brâncoveanu „un însemnat număr de almăjeni” s-au așezat în Oltenia, organizați într-un fel de breslă deosebită, supusă la dare fiscală. Astfel în condicele visteriei din anii 1694 – 1704, găsim că la 1694 aprilie 12: „Semnele brescelor cine cum au dat la lipsa haraciului: Almăjanii ⁴, unghi ⁵ - 2226 ½, iar la 1696 martie 1, Hălmăjenii, ughi – 266 1’2 de la acest an, almăjenii nu mai obvin ca breslă (B.Hașdeu „Magnum Etimologicum Romanae”).

-1689. Turcii, tătarii și curuții revoluționarului Tokoly invadară și Almăjul, făcând mari stricăciuni.

În luna august cantonează o parte din oastea împărătească sub comanda generalului Herbeville, care s-a retras de la Orșova.

-1690 – 1700 se amintesc satele: Putna, Prigor, Rudăria, Bănia, Prilipeți, Gârbovăți, Șopot, Dalboșeți, Moceris, Lăpușnic, Tăria, Pătaș și Borloveni. Se pomenește ca proprietarul cătunului Tăria, Ivan Pribeagul și ruda sa Toader.

-1692, s-au trimis milițeni sârbi, pentru apărarea Almăjului de către turci. S-au purtat mai rău decât păgânii, furând bucatele locuitorilor, care au rămas fără pâine și fără mălai. Lățindu-se faima că turcii vor veni în curând și că îi va trage în țepă pentru că au găzduit miliția împărătească, îndată după încolțitul ierbii, populația s-a refugiat în văi și păduri.

Milițenii din Almăj, de sub comanda lt. col. Inovitz, primiră ordin de la generalul Veterani să se pună în legătură cu trupa, care apără peștera Piscabara de lângă Dunăre; îi trimite 5 tunuri, proviant și munițiune. Se făcu drumul de la Rudăria prin păduri și munți, până în apropierea peșterii.

-1697 sept. 11, după lupta de la Zenta, principele biruitor, Eugen de Savoya, împreună cu o parte din oastea sa, petrece iarna în Almăj.

Până la încheierea păcii de la Pojarevăț (21 iulie 1718), Almăjul a fost străbătut, în câteva rânduri, de hoardele turcești și tătărești, care arseră și nimiciră totul în calea lor, ducând în robie mulți bărbați ⁶.

-1717, austriecii ocupă Oltenia, stăpânind-o până la 1739.

După pacea de la Pojarevați, Banatul se împarte în 12 districte, iar districtele în circumscripții. Almăjul se încorporează la districtul Orșovei și al Mehadii. În fruntea districtului era un „Verwalter” cu mai mulți subalterni, în capul comunei fu cneazul, ales de locuitori, iar controlul peste mai mulți cnezi îl făcea Oberknezul, un fel de primpretor, cu sediul pentru Almăj la Bozovici.

Țăranii nu erau proprietarii pământului ce-l munceau, ci numai arendași, plătind dări grele curții imperiale de la Viena.

În acest an s-a introdus sistemul de miliție națională. În Almăj, ca și în celelalte districte românești, era sistemul de panduri, organizați prin patenta din 1 ian. 1723. Acești panduri făceau pază de-a lungul Dunării.

După o consemnare din acel an, numărul caselor din comunele Almăjului, era următor:

---

⁴ După cercetările făcute am constatat, că în județul Dolj se găsește o comună rurală Almăj, în plasa Jiul de sus – între Filiași și Craiova; un cătun Almăjelu și Almaju. Numele de Almăj, îl mai poartă, în această regiune și un pârâu, pădure, șes, colină, o vale pe teritoriul comunei Filiași. În județul Mehedinți, plasa Câmpul, este comuna rurală Almăjelul, cu un deal mare și o câmpie, cu același nume: în plasa Dumbrava de sus, este comuna rurală Șopot și Vârtop (localitate similară la Prigor); Prigoria în plasa Amaradia, cătunul Prigoria; Rudari; Gârbovăți în jud. Mehedinți; în plasa Ocolul jud. Dolj cătunele Gârleștii de sus și de jos, proprietatea familiei Gârleșteanul.

⁵ Galbeni ungurești

⁶ Prin pacea încheiată la 13 nov. 1698 și ratificată la 26 ian. 1699 la Carloviți, Transilvania, districtele Lugoj, Caransebeș, Almăjul cu o parte din Clisură, etc. rămân în posesiunea împăratului de la Viena.

Prigor cu 40 case, Prilipeți 57, Șopot 35, Putna 13, Moceriș 26, Pătaș 44, Dalboșeți 15, Tăria 9, Bozovici 82, Gârbovăți 28, Rudăria 82, Bănia 56 și Lăpușnic 47 (Szentklaray).

-1717 februarie 10 , doisprezece preoți și 40 de cnezi din districtele Lugoș, Caransebeș și Almăj, roagă stăpânirea militară din Timișoara, să-i scape de episcopul Moise Petrovici (?) (dr. Șt.Pop).

Din cauza robotei grele izbucni în câteva sate rebeliuni, care fură înecate în sânge.

-1718, districtul Orșova înaintea administrației provinciale din Timișoara, conspectul almăjenilor care au lucrat la fortificațiile din Orșova veche și nouă (Ada-Kaleh).

-1722, administrația comunală dispune ca să se pună la dispoziția inginerului locot. Kienla oamenii necesari pentru drumul spre Bozovici, care trecea prin comunele Breazova, Borlovenii vechi, Pătaș, Prilipeți etc.

Se semnaleză fuga mai multor almăjeni în provinciile sârbești și turcești (adaltăr).

-1727. Episcopul Dameschin dascălul (1708 – 1725) din Râmnic ⁷ , trimite pe popa Dumitrașcu Câmpianu și pe fratele său Călugărul, ca să facă slujbă dumnezeiască poporului român din meleagurile Bănatului, unde nu sunt preoți. Ei se stabilesc la Prigor (arhiva familiei).

-1729, se raportează că un pătășan, din nebăgare de seamă, a împușcat pe Subverwalterul Wieslberger, care însoțea pe comandantul pandurilor, în urmărirea bandiților din această localitate.

-1736, Verwalter Roll raportează că se poate construi o șosea de la Bozovici la Oravița.

Președintele misiunii Ordinului franciscan din Banat roagă administrația provincială să trimită un călugăr franciscan la Bozovici.

-1737, din cauza sarcinilor grele puse pe popor, izbucnesc revolte în mai multe sate, înăbușite în sânge.

Prin patentă din 26 ian. se aduc modificări în administrația satelor. Cneazul este asistat de asesori (consilieri), aleși de popor dintre oamenii de vază, știutori de carte și confirmați de autoritățile militare.

În acest an izbucnește un nou război între Austria și Turcia, la care iau parte milițienii și pandurii almăjeni, îndeosebi în luptele de la Mehadia și Cornea. Turcii trec și prin Almăj.

Protopopul Nicolae Stoica de Hațeg al Mehadiiei, în cronică sa, scrie despre acest război următoarele: „Omira pașa în fortul Mehadia s-a așezat Domn ... Oamenilor din Almăj, veniți cu plocon, pașa pe viață le-a poruncit, că ei în haia țară către Oravița, nici să meargă, nici cuvânt de venirea turcilor să le dea, că altfel toate satele Almăjului cu oamenii vor pieri și le-a spus, că în cutare zile toată casa pâine sau mălai, azime, coleașă, gata să fie și turcilor, trecători prin Almăj, dărabe în mână să le dea, care așa au și făcut... La 3 zile cei ce s-au întors ciopoare, robii prin Almăj la Mehadia la pașă i-au trimis:

Turcii copiii mici în disagi mari, câte 4 băgați, pe cai i-au dus ⁸ .

-1739, sept. 18, se încheie pace de la Belgrad, Austria pierzând Oltenia și districtele sârbești, locuite de români: Semendria, Columbați și Negotin.

-1740. Din acest an episcopii sârbi încep să sârbizeze numirile satelor și familiilor românești, cu concursul unui oberknez, necunoscut ⁹ (Tincu Velea).

⁷ Acest episcop a cerut de la curtea imperială de la Viena să-i dea titlul de mitropolit, deoarece de Râmnic a depins și vechea episcopie a Mehadiiei, înainte de a fi fost distrusă de turci.

⁸ Cu ocaziunea acestei incursiuni, turcii au luat și din Rudărie, de la o familie, 4 copii, pe care tatăl lor i-a însoțit până să-i poată răscumpăra de la pașă. Copiii au fost crescuți ca ieniceri, luând parte în războaie diferite. Dintre ei, cel mai de seamă a ajuns Regep, care cu timpul fu pașă la portul din insula Ada-Kaleh, întreținând prietenii cu funcționarii români din Orșova. Mulți dintre robii români au fost răscumpărați de el și lăsați liberi. Regep întovărășit de prietenul său Iovan Pleșa, funcționar la „Dreissinger-amt” – oficiul vamal – din Jupalnic – a venit la miez de noapte și a dat bătrânilor din comuna Tufări, 200 de galbeni, pentru mărirea bisericii creștinești, mărturisind că este creștin și român, de origine din Rudăria, luat rob împreună cu frații săi Adem, Bechir și Sali. Regep Aga a fost omorât la 1 oct. 1814, de pașa din Rusciuc. Moartea lui a provocat revoltă a trupelor sale credincioase, în frunte cu frații săi, purtând război cu oastea sultanului, timp de 2 ani.

⁹ Dr. Eftimie Murgu, în lucrarea sa: „Wiederlegung” amintește că în bisericile din Bozovici, Rudăria, Bănia se slujea și în l. sârbă.

-1741, la adunarea cnezilor din Cornea se duc și cei din Almăj, răspunzând cu toții de învinuirile ce li s-au adus, că au luptat în rândurile turcilor: „că steagurile cu sfânta cruce, trei ani toate bucatele și verdețurile câmpului nostru ni le-au mâncat și grea foame au răbdat. În păduri coajă de cer am mâncat, iar viind steag fără cruce, adunând satele, le-au împărțit bucate și „seimeni”(soldați cu plată) cu sâmbrie, care au voit s-au pus” (Cronica N.Stoica de Hațeg).

- În acest an, la 5 apr. într-o carte de rugăciuni sârbească, un preot sârb, însemnează pe l. sârbă, pe următorii preoți din Almăj: „cari au stat la ajutorul caselor dlui. Mitropolit (Isaia Antonovici) în Caransebeș”; Popa Nicolae din Bozovici 4 fl., Popa Stanislav din Rudăria 2 fl... Iară de la Popa Nicolae din Bozovici de la vencanița (cununii) 6 fl. Și au mai rămas 5 fl. (Buletinul Comisiei Istorice a României v. VI. an 1927).

-1748. Comandantul militar din Bozovici, locot. Roth, raportează că din cauza gerului, nu a putut continua lucrările la cazarmă, în construcție¹⁰

-1749, martie 1, a decedat oberknezul Almăjului, Ștefan Sârbul.

-1751, sept. 29, apare un ordin imperial, în sensul căruia Almăjul cu alte regiuni de la sud, rămân și pe mai departe sub administrația militară introdusă la 1717.

La 1751 episcopia Caransebeșului era împărțită în 5 protopresbiterate unde aparținea și Almăjul.

-1754 apare „Militargrenzrechte”, valabil până la 1807. În baza acestei legi, țăranii, în schimbul pământului arendat lor, sunt obligați a presta serviciu militar. Preoții sunt scutiți de serviciu militar. Avera militarilor fără descendenți, trece în proprietatea regimentului. Se aduc modificări noi în viața comunioanelor. Cel mai bătrân este capul comuniei și răspunde de comunie în fața autorităților. Robota este obligatorie.

-1761 se așezaseră în Almăj câteva familii de coloniști macedoneni, sârbi și germani., îndeosebi industriași.

-1768 aprilie 18, se dispune înființarea „Batalionului Românesc” la Jupalnic, cu 4 companii și cu 50 posturi de cordon de-a lungul Dunării și spre Muntenia.

-1769, consilierul de curte din Viena, von Koczian, cercetează Almăjul după aur, găsind metalul în albia râurilor Miniș și Nera. Raportul acestuia este verificat pe teren de Demscher, care face aceleași constatări. Aurul se spală în mod primitiv de către țigani, numiți „Neubanater”, în schimbul scutirii de serviciul militar.

-1771, mai 20, apare „Rescriptul iliric”, care stabilește drepturile și datoriile clerului ortodox.

-1773, se dispune, ca la „Batalionul Românesc” să se încorporeze bărbații apti, de la 18 – 64 ani, din satele Almăjului.

În acest timp iau ființă și ceardacurile grănicerești, posturi întărite, cu șanțuri și alte întărituri, cum era la Stancilova, cu câte 4-8 oameni, alocurea și 12, sub comanda unui ofițer. Posturile de cordon se fixează în hotarul Almăjului spre Oravița, la Moceriș, Lăpușnic, Bozovici, Prilipeți, Pătaș și Borlovenii-Vechi.

La 17 mai, veni în Almăj împăratul Iosif al II-lea și a dormit o noapte în cazarma din Bozovici. El a venit de la Biserica Albă peste Stăncilova. La Bozovici află o mulțime de oameni adunați din toate comunele cu „Oberknezul” Almăjului, Dobromir Hârtila (Hărcilă din Bănia) cu cnezii și cumeții (asesorii) satelor. Tot în anul 1773 sunt aduse în Almăj 96 familii catolice din regiunile Karistadtului și ale Dalmației, îndeosebi meseriași, necesari companiilor din Prigor, Bozovici și Dalboșeț care la anul au plecat în regiunea regimentului german, neputând suporta clima și regiunea.

Deci, la 1 nov. 1773, în Almăj erau 1610 case, dintre care cu câte un om pentru lucru 995 case, cu mai mulți oameni pentru lucru 553, cu văduve și orfani 62. În totalul pentru care urma să se împartă pământ de lucru, erau 1610 comunioane.

Dintre acești bărbați, apti pentru serviciul militar erau 1481, invalizi 517, invalizi în serviciul casei lor 98 și neputincioși 338 bărbați. Mai erau case preotești, biserici, clădiri erariale și goale 78 de case.

¹⁰ În acest an se dizolvă compania de panduri, înlocuindu-se cu corpul de plăieși.

-Tot în acest an „veni general inspector de graniță Șișcovici și graf Clari Long președinte cu episcopul Temișvarului și administrator Episcop Vârșeți Vichente I. (vanovici) Vidac, făcură Clisura, Halmăju, Craine.”

-1774 – 75 învățatul italian Francisc Grisellini călătorește și prin Almăj, cutreierând satele, văile și dealurile, descriind în „Istoria Banatului Timișan” bogățiile acestei regiuni.

-1775 „Batalionul Românesc” se contopește cu „Regimentul Iliric”, formând „Regimentul româno-illiric” cu sediul Comandamentului la Biserica Albă. Era împărțit în 16 companii, cu 99 sate și 11313 soldați, grăniceri de front și 4561 auxiliari. Sediul comandamentului unui batalion se stabili la Bozovici, cu gradul de maior.

Grănicerii plăteau ca dare: 7 cr. dare de cap, 17 cr. de jugher, cu dare de pământ. Erau scutiți de zeciuală, în serviciu primeau soldă de la erariu.

-1777, toamna, se inaugurează școala trivială din Bozovici. În această școală se propune religia, istoria bisericească și morala, cetirea, cele 4 operațiuni, regula de trei, cunoștințe de drept și economie. Elevii săraci primesc un ajutor de 8 fl. anual, pentru rechizite școlare.

Școala de repetiție se ținea duminică după vecernie, la care erau obligați să participe toți tinerii până la 20 ani.

Consiliul de război din Viena este mulțumit de progresul făcut de școlile germane grănicerești din Banat și propune să se înființeze astfel de școli la sediul fiecărei companii, sau în satele mai mari. La Deutsche Normal Schule din Bozovici, în a. 1777 erau 36 elevi: 7 bărbați și o fată germană și 28 „băeți valahi neuniți”.

-În acest an apar și primele manuale de școală. Elaborate după noua lege școlară: „Ratio Educationis” și anume cu cărțile următoare: „Ducere de mână către aritmetică; *Ducere de mână spre cinste și dreptate, Catechism*, apoi *Bucvariu pentru pruncii cei românești, care se află în crăiasca țară și hotarele ei împreunate*.

Cărțile se tipăresc în limba germană și română în câte 10000 exemplare. Se trimit gratuit școalelor din graniță, împreună cu un însemnat număr de călimare, tăblițe, creioane – „grifuri”, cuțite pentru tăiatul penelor de gâscă pentru scris, etc.

Preoții, înainte de sființire, trebuiau să fie absolvenții unui curs normal.

Se dispune ca toate satele să iasă la drumul mare, părăsind săliștele, cătunele.

-1780, Iosif al II-lea aduce îmbunătățiri în granițe: desparte administrația militară de cea economică și politică, care se ocupă de facerea conscripției, hărților topografice, defalcarea și crearea cărților funduare.

1780 mai, Colonelul baron de Papilla, raportează că nu se mai pot primi coloniști în teritoriul regimentului româno-iliric,

-1782 se înființează câte o școală germană, ” Deutsche Normal Schule” pe lângă companiile din Prigor și Dalboșeți, preoții fiind obligați a propune religia..

Tot preoții primesc ordin, ca să comunice poporului ordinele și instrucțiunile primite de la autoritățile militare și bisericești,. Pe care trebuie să le cunoască, să le introducă într-o carte specială, - continuativ – și să le predea succesorului. (Acest „Protocol de ordinaciuni” s-a introdus și la bisericile din Almăj, începând cu anul 1795 și se mai găsește la unele biserică).

Tot în acest an, inginerii au împărțit familiilor grănicerești sesiunile de pământ, după numărul membrilor de familie.

-1783, apare la Viena și Budapesta, în limba română și germană , „*Bucoavna*”, tipărită cu litere latine. Învățământul devine obligatoriu. Preoții sunt obligați a ceti în fiecare duminică patentele împărâtești, în legătură cu învățământul.

-Se termină drumul peste Stăncilova, executat de capătanul Ruzitsch din regimentul româno-illiric și în același an s-a croit și drumul din Buciava (Șopotu-Nou) peste Cracu Almăjului, spre Clisura – la Dunăre.

-1784, se amintește ca „magister” – învățător în Rudăria, Simeon Marașanovici (Mureșan).

Pe timpul revoluției lui Horia, un batalion de grăniceri e trimis în Ardeal. Mai multe familii de moți din regiunea Hațegului au fost așezate la Prigor și în alte sate din Almăj.

-1785, biserica din Lăpușnic se zidește de Oberknezul Vuc Goșa¹¹. Se amintește și existența unei școale.

Apare „*Catechizul*” în limba română și sârbă. Se dispune ca preoții să explice cele zece porunci, în fiecare duminică, la vecernie. Iar în 1786, în toate comunele din Almăj, iau ființă „Școlile Naționale”. Limba germană nu mai este obligatorie în școlile grănicerești. Apare „*Bucoavna*” numai în limba română, cuprinzând rugăciuni și alte învățături religioase.

-1787, febr. 14, apare noua lege grănicerească: „Sistemat Verordnung”, aducând modificări în organizarea regimentului. Robota se putea răscumpăra în bani. În cele administrative, teritoriul regimentului se împarte în două districte, districtele în cercuri, în frunte cu ofițeri. Fiecare cerc cuprinde 3 compănii. În baza acestei legi, Almăjul devine un cerc, în frunte cu un maior, sau căpitan, cu 1 subloc. și 1 stegar. De cercul Almăjului, cu sediul în Bozovici, aparțin: Compania nr. 1 din Dalboșeți cu comunele: Șopot, Lăpușnic, Moceriș (iar de la 1828 Ravensca și Șopotul – Nou). Compania nr. 2 din Bozovici, cu comunele: Bănia, Gârbovăți și Prilipeți. Compania nr. 3 din Prigor, cu comunele: Rudăria, Borlovenii (Vechi), Pătaș și Putna, (iar de la 1829 și Borlovenii-Noi). Comunele au un inspector comunal, un plutonier, sergent sau caporal, Bozoviciul are și un subinspector comunal.

-Se permite construirea turnurilor la biserici și așezarea în ele a clopotelor.

-La 14 aug. 1787 izbucnește războiul dintre turci și ruși, la care ia parte și Austria ca aliata Rusiei. La 9 februarie 1788, grănicerii luptă la Orșova, Jupalnic, Lazu Mare, Mehadia, la peștera Veterani de la Dunăre, apărată de căp. Maovăți cu 250 grăniceri.

După lupta nenorocoasă din Cheia Coramnicului, generalul baron Papilla, care a organizat Batalionul Românesc din Jupalnic, împreună cu Hubel, comandantul regimentului româno-illiric, se retrag în Almăj. La începutul lunii iulie, căpitanul Rosenfeld a trecut cu 3 batalioane din Almăj peste Bănia, iar locot. Fustinianu cu un batalion de voluntari prin Rudăria, peste văi și munci spre Cazanele Dunării, pentru a conturba pe turci. La 11 iulie sosește la Bozovici arhiducele Francisc, nepotul împăratului Iosif II. Venind de la Sasca și după o noapte petrecută, pleacă la Mehadia.

Iată ce scrie protopopul Mehadii Nicolae Stoica de Hațeg, preotul militar al regimentului grăniceresc, în cronică sa: „Eu în Bozovici ajungând, căpătai poruncă îndată la Bănia după generalul Papilla cu divizionul să plec și abia la Tâlva Rugii i-am ajuns, pe unde am și dormit și de noapte plecând, Papilla îmi zice că, căpitanul Maovăți în gaură (Piscabara, numită și Veterani) m-a cerut a fi. Papilla mergea după avangardă. Pe la amezii Dunărea de jos ochirăm și dealul Ponicevei, și începând în jos a merge, generalul descălecând, fără de veste un țug de turci călăreți începură a pușcălai și avangarda a răspunde. Papilla calul încălecă și „faier” (foc) strigă. Turcii pieriră”.

Turcii primind ajutoare însemnate, forțară pe austrieci, să se retragă la Bozovici.. Papilla plecă la Biserica Albă. La 30 august grănicerii din peșteră rezistând un asediu de 19 zile, lipsiți de hrană, muniții și ajutoare, s-au predat turcilor, pe lângă condițiuni onorabile.

Turcii resping armata Austriacă și ocupă Banatul până aproape de Lugoj.

„În anul 1788 turcii arseră Mehadia, Caransebeșul, Biserica Albă și satele lor împrejur, însă la Biserica Albă nu multe, căci puțini turci fură. Iar districtul Mehadii și al Caransebeșului foarte puțin de ars scăpară. Halmăju, adică 13 sate prădându-le turcii, întâi s-au așezat la cășile în 1789 – 90 și altele să adunare și fiind fără de vite, care cum puteau ceva coverca, bordeie își procură și să așeze slabi” (Cronica Stoica)¹².

-1789 luna iulie, reîncep ostilitățile cu turcii. Comandantul trupelor din Banat, generalul Andrei Hadic, trecu prin Almăj și dispune repararea drumului de la Rudăria la Dunăre. A dispus ca 2 escadroane de husari să ocupe Bozoviciul, unde se mai găsea un batalion de „Deutschmeister”. De aici escadronul a plecat la Rudăria, spre a supraveghea strămtorile de la Topleți, Orșova și Ogradena, iar celălalt escadron

¹¹ Pe ușa veche a bisericii se văd urmele de tăieturi de iatagane turcești, încercând turcii să forțeze intrarea, dar fură alungați de împușcăturile locuitorilor, plasați pe dealul „Văru Tiloii”

¹² Almăjul a fost ocupat de turci mai bine de ½ an. În cazarma din Bozovici și-au instalat cuptoarele de pâine.

la Borloveni (Vechi) ca să țină legătură cu Mehadia. La Stăncilova, la „Metereze” sunt așezate 2 batalioane infanterie și 4 escadroane cavalerie. Grănicerii luptă la 4 august la Mehadia, Valea Bolvașnița, 19 august Mehadia, 29 aug. Dealul Omir¹³.

-1789 „Locuitorii satelor de la Ogradena până la Râșova, Topleți, Pecenișca, Mehadia, Iablanita, Petnic, în Almăj, în cuartire 2 ani fiind, altora lucrau de să hrăneau, foametea cu poame ce rămasă și cu pădurețe o stâmpăra. De să întâmpla vr-un mort, sape nu aflau de a-l îngropa, pomene, praznice, nunțile de tot încetară; boi de a ara nu erau; însă fără milostiva împărăție care rându și earăși porunci boi și vaci, bani și grăunțe prin sate a le împărți și în locul caselor arse de turci, bordeie mici în pământ își săpară , cu lobodă, știr și cu boz le acoperiră, însă nu numai de șococâți, ci și de fiară sălbatică, ce se înmulțiseră, nu se odihnea; unele sate căpătară câte 4 sau 5 părechi de boi, câte 2-3 cai, ce fuseră după tabără, însă lupii mulți îi mânca, căci dudău pădurii era așa de mare, că satele nu să vedeau, nu e câine, nu e mătă, nu e porc, nici vacă, nici vițal; feciorii mari ce figură în Almăj, ce veniră, locul satului sau al cășii nu l-au cunoscut, în loc de a auzi cocoșii cântând auziam lupii urlând, și nu numai pe copii de 5-6 ani de la un bordei la altul prin mare pădure mumânele îi pierdeau, ci nici boii și caii nu-i mai vedeau ” (Cronica Stoica).

În comuna Mocerîș se văd până azi temeliiile unei mănăstiri pe locul numit „Țârcovenița”, în apropierea „Izvorului Iordanului”. După tradiția locală, această mănăstire s-ar fi distrus în ultimul război cu turcii.

Aceasta este singura mănăstire din Almăj. Locuitorii Almăjului se duc să se închine la mănăstirea din pădurea Ciclovei.

Din acest timp datează și obiceiul de a se duce la „Sâmziene” (24 iunie) și la „Sâmcilie” (21 iulie) pe Muntele Semenec, a face baie în lacul Vulturilor, cunoscută ca apă tămăduitoare de friguri.

-1790, în urma acestui război, pe teritoriul regimentului româno-iliric, au rămas 30.000 jughere nelucrate, și 1073 case fără bărbați de lucru¹⁴.

-1790 oct. 18, maiorul Ludvig de Kleberg, raportează din Biserica Albă, că pe teritoriul regimentului româno-iliric nu se pot primi coloniști și nu este de părere ca în cele 1073 case, rămase fără cap lucrător – în bună parte morți în războiul din urmă, sau căzuți în captivitate turcească - cu câte o femeie sau copii orfani să fie așezați coloniști, sau să li se ia din sesia de pământ.

„Mutarea familiilor valahe actuale din Valea Mehadiiei, din Clisură și Almăj, în regiunea provincială (a Banatului) și colonizarea, în schimb, cu sârbi, nu poate obține învoirea noastră – afară de cazul dacă astfel de mutări ar aduce roade bune – pentru că cei mutați sărăcesc și devin mârniți și mai mult, că marea parte a lor în războiul actual și-au probat credința” (Gr. Popiți) .

-1792 martie 2, episcopul Iosif Ianovici de Șacabente, dispune ca preoții să propună catehismul, și în baza patentelor imperiale „ei să fie luători de seamă ce fel de spor întru învățatură pruncilor să face”. Obligă apoi pe preoți, să facă inventarul averii bisericesti și să introducă jurnalul de venituri și cheltuieli.

-1792 – 1814, grănicerii iau parte în războiul cu Franța, distingându-se în lupte nenumărate, aducând jertfe mari, cu pierderi foarte scumpe. (Vezi amănunte în: „*Istoria Banatului Severin*” de C. Buracu).

-1794. În acest an vine în Almăj savantul german contele Johann Centurius v. Hofmannsegg etnolog și botanist din Brauschweig. La 10 iulie, via Sasca, peste Stăncilova, la Dalboșeț, fiind însoțit de 4 soldați călări și 1 caporal, ca să-l apere de tâlhari. Drumul era foarte rău. Almăjul „unde sunt mai multe sate bogate”. Peste noapte a dormit la Dalboșeți, unde hanul militar era atât de murdar, încât Hofmannsegg preferă să doarmă culcat pe pământ, lângă trăsură.

Drumul obicinuit al postilionului trece prin Bănia, Rudăria, Prilipeți, dar călătorul alege pe cel mai scurt și sigur prin Bozovici, unde ajunge la 11 iulie. Este bine primit de căpitanul Stoicevici, de la care primește o gardă alcătuită din 4 soldați și 1 plutonier, toți bine înarmați. Soldații însoțiră pe călător

¹³ În cursul lunii octombrie, s-au reîntors din prinsoarea turcească următorii almăjeni din Prigor: Iancu Sibariu; din Borloveni: Petroaia Moță, Vasile Ganțu și Jurji Ganțu, care au fost în lagărul din București.

¹⁴ 1791 se reîntroduc matricolele bisericesti. Conscriptia familială; cele vechi s-au distrus în ultimul război.

până la Mehadia („*Reise des Grafen Hofmannsegg in einige Gegenden von Ungarn bis an die Turkische Grenze*” de Christoph Gottlob Sohne Gorlitz 1800).

-1796 febr. 5, se amintește căpitanul Ruja la Mehadia. Este originar din Prigor și primul ofițer almăjan, pomenit în acte.

-1796 aprilie 6, se distribuie câte 34 jughere, sesiune parohială, pentru fiecare preot.

-1797 mai 8, curtea aulică din Viena cere comandamentului reg. româno-illiric să ia toate măsurile pentru împiedicarea avorturilor, care au devenit foarte numeroase.

-1798, Comandamentul General Bănățean face propunerea pentru înființarea unei comuni cu 40-50 case în Valea Buceava, sub dealul Stâncilova, cu oameni din Șopot, ei având pământ în partea aceasta.

-1799 iunie, s-a strâns aurul și argintul.

-1801, Comandamentul regimentului raportează situația spălătorilor de aur, numiți „Neubanater”, aflători pe teritoriul companiei din Bozovici, cu satele: Moceriș, Dalboșeți, Șopot, Lăpușnic, Gârbovăți și Bănia, sunt 115 persoane, iar pe teritoriul companiei din Prigor, cu comunele: Prilipeți și Rudăria, sunt 19 persoane.

-1802 martie, Comandamentul din Biserica Albă cere expulzarea spălătorilor de aur din regiunea graniței, pentru că sunt vagabonzi.

-1802 iulie 22, spălătorii de aur se adresează Comandamentului general Militar Bănățean din Timișoara cerând să li se permită a-și construi case de iarnă, promițând să lucreze mult, spre a-și putea întreține și familiile lor.

Cererea este semnată de caporalii: Alexandru Orbulescu și Ion Dragomir, apoi Stan Florea, Radul Ion și Ilie Gruia. Nu se aprobă așezarea, ci se urmărește mutarea lor din regiune, (Gr. Popiți).

-1803 iulie 12, arhiducele Carol, președintele Curții Marțiale din Viena, intervine pe lângă episcopi, ca preoții să se ocupe de educația religioasă a credincioșilor, ca să fie morali și supuși autorităților.

-La 31 august, o comisiune specială cutreieră regiunea graniței, adunând materialul ce s-a utilizat la alcătuirea noii legi grănicerești, care apare la 1807.

-1804, se termină și să verifice primele cărți funduare, cuprinzând datele cu averea imobilă, construcții etc., ale tuturor familiilor grănicerești, introducându-se pentru prima dată și numărătoarea caselor.

Reproducem datele generale după aceste cărți funduare¹⁵ ale căror originale se găsesc la judecătoria de ocol din Bozovici.

- 1805, populația grănicerească a reg. româno-iliric este următoarea: 1 târg și 111 sate, cu 10949 case cu 10972 familii creștine și 12 mozaice; cu 164 clerici, 3 nobili, 302 burghezi și profesioniști, 20995 agricultori, 304 provinciali, copii de la 1-12 ani = 10822; de la 13-17 ani = 4623; femei 35257. Total 72596 creștini și 32 evrei. Total general: 72628 (Popiți).

-1805 aug., se dispune ca conducerea școalelor din graniță să fie încredințate preoților.

-1805 dec. 28, se naște la Rudăria, învățatul și înflăcăratul român, dr. Eutimiu Murgu, fiul căpitanului de grăniceri Simu și mama născută Pungilă din Bănia. Fost profesor la Academia Mihăileană din Iași și Colegiul Sf. Sava din București. Conducătorul românilor bănățeni din 1848/49. Moare la 12 mai 1870 la Budapesta. Osămintele au fost repatriate din inițiativa pr. C. Buracu și depuse la 20 decembrie 1932 în cripta capelei din Lugoj.

-1807 august 7, apare legea fundamentală pentru graniță, care prevede mari schimbări și îmbunătățiri cu privire la proprietate, comerț, viața familială în comunioane, serviciul militar, robota, dări, industrie și meserii, modificări la cărți funduare, (vezi amănunte în lucrarea: pr.C. Buracu „*Istoria Banatului Severin*” Caransebeș 1932).

După modificările făcute, în baza acestei legi, în Prigor era următoarea situație: clădiri: 1 biserică ortodoxă de piatră; 1 școală națională de bârne; 1 post de comandă și hambar din bârne; 1 școală germană și locuința căpitanului în casă de piatră¹⁶; 125 case grănicerești de bârne.

¹⁵ După desființarea graniței, locuința căpitanului a fost cumpărată de Pau Buracu, bunicul pr. C. Buracu.

Pământ impozabil, de cl. I = 192100 jughere, cl.II = 215 900 j.; cl. III = 345700 j.; livezi cl. I = 183800 j.; cl. II = 961400 j; III = 1301450; izlaz: categoria III = 1478 1361 j., grădini cu pomi 412125 j. ale grănicerilor și 11400 j. ale ofițerilor și subofițerilor; grădini de pomi comunale 71400 jugăre.

-1806 aug. 4, s-a sfințit biserica din Prigor, de către episcopul Iosif Ioanovici de Sacabent.

-1807 oct.8 s-a terminat pictura bisericii din Prigor. Iar la Caransebeș ia ființă o școală normală-matematică pentru fiii de grăniceri, de viitori ofițeri și învățători.

-1808 dec. 8, se aprobă zidirea unei biserici la Pătaș, în valoare de 2.000 galbini, din contribuția bisericii și a credincioșilor (Gr.Popiți).

-1814 aprilie 11, se termină războiul cu Franța, după războaie și lupte, cu mici întreruperi, care au durat 12 ani. Jertfa grănicerilor a fost nespus de mare, iar eroismul lor de care au dat dovadă, a fost apreciat de însuși împăratul Napoleon, de aliații Austriei și de împăratul Francisc I. care a ținut ca personal să aducă mulțumiri grănicerilor, cu ocaziunea vizitei ce a făcut în această regiune.

-1816, regimentul grăniceresc valaho-illir no. 13, are următoarea stare: 113 sate cu 105 clădiri erariale, 98 comunale și 10878 particulare grănicerești; familii cu case 10660 și fără case 919; după naționalitate: 61578 româi, 15498 slavi, 68 maghiari, 828 germani și 918 diverși; după confesiune: 77154 neuniți, 1638 catolici, 12 uniți, 38 acatolici și 48 mozaici (Gr.Popiți).

-1817 octombrie 4, împăratul Francisc I (1792 – 1835) și împărăteasa Carolina vin la Bozovici de la Băile Herculane, cu trăsuri și suită numeroasă, prin Borloveni (Vechi), Pătaș și Prilipeți. Stau la Bozovici trei zile și asistă la sfințirea capelei ¹⁷ romano-catolice din curtea căzărmei.

De la Bozovici împăratul și suita pleacă la Oravița, unde iau parte la inaugurarea celui mai vechi teatru din fosta Ungarie. (intenția autorului a fost să scrie fosta monarhie austro-ungară n. n.)

-1819, februarie 11, spălătorilor de aur li se permite așezarea lor în graniță, dacă produc anual, cel puțin greutatea autului pentru 3 ducați. La caz contrar vor fi îndepărtați din regiunea grănicerească (Gr.Popiți).

-1820, pentru pregătirea învățătorilor grăniceri se organizează la Caransebeș un curs special de vară, timp de trei luni. La 1828 acest curs se reduce la 6 săptămâni.

-1822 iulie 2-14, se naște la Prilipeți, generalul Trăian Doda, de origine macedo-român. Militar de seamă și conducător politic al grănicerilor, de la desființarea graniței.. A fost ales de 6 ori deputat, cu programul Partidului Național Român. A fost organizatorul și primul președinte al Comunității de Avere grănicerească din Caransebeș. Moare la 4/ 16 iulie 1895 la Caransebeș.

-1823, la Dalboșeți se construiește un local nou de școală.

-1824, la Borloveni se naște generalul de divizie Alexandru Guran, fiul preotului Moise, care făcea serviciu în acest sat, fiind originar din Domașnea. Este primul grănicer român, care ajunge la acest grad, în activitate. A fost șeful secției geografice din ministerul de război din Viena, reorganizat de el. A fost și pictor de seamă. Moare la 18 mai 1888, la Viena.

-1826, ia ființă comuna Ravensca, formată din coloniști cehi, aduși la exploatarea de păduri.

-1827, fosta școală trivială din Bozovici se transformă în școală superioară germană „Oberschule”, la care sunt trimiși cei mai buni elevi din Almăj. Absolvenții urmau școala militară din Caransebeș, de unde ieșeau subofițeri. Cei mai buni dintre acești absolvenți erau trimiși la școlile superioare de ofițeri. În acest an se sfințește biserica rom.catolică din Bozovici, ridicată de grăniceri, cu muncă de robotă.

-1828, ia ființă comuna Șopotu Nou, în Valea Buceaua, prin colonizarea a 56 familii aduse din Sopotul Vechi. La Mocerîș se construiește un local propriu pentru școală precum și la Dalboșeți.

-1828, ia ființă comuna Borlovenii Noi, pe locul numit Breazu, prin așezarea a 48 familii, aduse din Borlovenii Vechi. În acest an se înregistrează în regiunea aceasta un cutremur puternic de pământ, care a provocat stricăciuni.

---

¹⁶ După desființarea graniței, locuința căpitanului a fost cumpărată de Pau Buracu, bunicul pr. C. Buracu

¹⁷ Această capelă pe timpul ocupației turcești din anii 1788 – 89 a fost transformată în grajd și magazii

-1830, se face drumul din „Cheia Prigorului” de către soldații grăniceri, sub conducerea personală a comandantului regimentului, colonel Drasanovici.

La Prigor se construiește lângă biserică, un local de școală¹⁸ precum și la Rudărie.

-1831, bântuie cholera cu furie îngrozitoare.

-1832, la Bozovici ia ființă o școală românească confesională. Se construiesc localuri de școală la Borloveni și Putna. În acest an bântuie din nou cholera.

-1833, la Bănia se construiește un local de școală. Cursurile pentru învățători se țin iarna. Școala din Caransebeș se mută la Biserica-Albă.

-1835, conscripția numerică a regimentului prezintă următoarea situație: români 74132, slavi 23031, maghiari 127, germani 7144, diferiți 6260. Pe confesiuni: neuniți 99555, catolici 6773, uniți 14, acatolici 274, mozaici 78 (Gr.Popiți).

-1836, la Prigor se naște preotul Iosif Câmpianu, descendent din o veche familie preotească, venită din Târgoviște la anul 1727, fiind trimisă în Banat de episcopul Râmnicului Damaschin Dascălu. Este fiul primului asesor consistorial și primul deputat eparhial al episcopiei Caransebeșului „nemesnicul Ilie Câmpeanu” (1876).

-1838, la stăruința generalului Mihailovici Nicolae, ia ființă un batalion illiric la Biserica-Albă și la Caransebeș „Regimentul Grăniceresc Româno-Banatic” No. 13.

-1839, se construiește biserică la Șopotul-Nou. Iar în 1841 la Borlovenii-Vechi și în 1843 la Șopotul-Vechi se construiește local de școală.

Petru Cialma din Bozovici „feldstrajameșter” a companiei a 3-a din regimentul grăniceresc, tipărește un „*Kalendar*”, pe o sută de ani (un exemplar se păstrează în „Muzeul Almăjului” înființat la 1929, în Bozovici de pr. C.Buracu). Tot în acest an școlile grănicerești din Almăj sunt inspectate de directorul național Constantin Diaconovici Loga, asistat de „preparanzi”, fiind primit cu onoruri militare.

-1847, se lucrează la drumul de la Bozovici spre Steier, după proiectul sublocot., Cojocariu.

În Bozovici încetează din viață comerciantul Ioan Miletici, cel mai bogat negustor din Almăj. Atât el, cât și mama cu fratele lui sunt pictați de pictorul Turcu, în anul 1845, pe când acesta picta biserica din Bozovici.

-1848-49, pe timpul revoluției maghiare, grănicerii almăjeni luptă cu două batalioane la Custozza, iar în Ungaria la Panciova, Vârșeți, Bocșa, Arad; apără cetatea Timișoara, Deva, Orăștie, Alba-Iulia și se bat în secuime, unde se distinge căp. Trăian Doda, generalul de mai târziu.

În cursul anului 1849 nu se semnaleză nici un eveniment. Ignatie Vuia, vicar episcopesc, ales de bănățenii întruniți în adunarea din Lugoj din 15 iunie 1848, sub președenția almăjanului dr. Eftimiu Murgu, trecând prin Almăj, face vizitație canonică, semnând în registrele bisericilor.

Generalul Bem, comandantul trupelor revoluționare ungurești trece cu armata sa de la Biserica Albă, prin Almăj spre Lugoj, fără să fi avut vreo luptă, deoarece trupele austriece s-au retras, iar populația s-a purtat liniștită.

-Patenta imperială din 7 mai 1850 asigură grănicerilor dreptul de a obține din pădurile de pe teritoriul grăniceresc, gratuit, lemne de foc și de construcție, pășunatul în păduri, jirul și ghinda și să adune de trei ori pe săptămână lemnele căzute.

În acest an revine la Caransebeș școala pregătitoare de învățători de la Biserica Albă.

-1854 se naște la Prigor maiorul Dumitru Ruja, fost coleg de școală cu generalul Ioan Alex. Dragalina, eroul de la Jiu 1916, trecând împreună în armata română. Moare la Constanța.

Tot în acest an se naște Nicolae Novacovici din Gârboți (m. 1940), înflăcărat luptător naționalist. Pentru ținuta sa dârză românească a fost internat de unguri din 1916-18 în lagărul din Sopron, împreună cu fratele său Emilian Novacovici, înv. în Răcășdia și nepotul de frate din Oravița. Fiul său Gheorghe Novacovici a fost de asemenea mare naționalist, suferind condamnări la închisoare și expulzat din facultățile din Ungaria (m. noiembrie 1939, la Gârboți). La Șopotul-Nou se construiește local pentru școală.

---

¹⁸ La 23 iulie se pune temelie noului local de școală din centrul satului, din inițiativa și sub conducerea preot. C. Buracu (deputat 1928-31).

-1855, recensământul populației grănicerești din regimentul nostru, se prezintă astfel: Români 70360, Croați 32, Sloveni (Cehi) 1044, Sârbi 173, Maghiari 70, Germani 4531 (coloniști), alții 6300 (Gr.Popiți).

-1856, în regimentul nostru grăniceresc sunt decorați: 5 cu medalie de aur pentru vitejie, 28 cl. I de argint, 24 cl. II de argint. Dintre almăjeni erau următorii decorați: căpitani Traian Doda, Marcu Rotariu (Prigor); locotenenți: Bihoi Iosif, Paul Rotariu Korposkommando-adjutant (Prigor), Străin Dobromir, Uscatu Gheorghe, Unterleutenant cl. I: Iosif Bala, Țunea Iordan, Mila Marin, Andrei Cojocariu, sublocot. Cl. II: Nicolae Bodrilă, Ruja Petru (Prigor) și Străin. Dintre funcționarii civili: cancelarist judecătoresc Popistaș Ilie.

-1858, pe teritoriul regimentului sunt: 78 școli românești, 8 germane, 4 cehe și 1 ungurească (Orșova).

-La Șopotul-Nou se naște dr. Iosif Traian Badescu, primul episcop grănicer al Caransebeșului (11 iulie 1933 și înmormântat la Eșelnița.

În 1862 apare legea comunală: „Orts-Bezirks-und Kreiss oder Regiments Gemeinden”, în baza căreia, în fruntea comunei este „antistia comunală” de 10 – 35 membri ordinari și 1/3 supleanți, aleși pe 6 ani dintre știutorii de carte, trecuți de 30 ani. Dintre aceștia se alege o delegație de 2-6 bărbați, numiți pe 3 ani și care, ori de câte ori se găseau în serviciu, purtau un baston cu mâner de alamă cu pajura împăratească de care atârnavă ciucuri galben negru, semnul puterii politice, sătenii fiind obligați să se descopere în fața delegatului. Delegații erau scutiți de robotă „forșpan” și încartuire de soldați.

La sediul companiei, numită „Bezirksgemeinde”, se ținea, săptămânal „raportu” companiei, la care iau parte ofițerii companiei liberi de serviciu, 2 subofițeri, delegații comunale, medicul și funcționarii silvici. Aceștia formează judecătoria de pace. În fiecare duminică, după eșirea din biserică, se țin la „comandă” – „poruncile” urmate de aplicarea pedepselor publice, fixate de judecătoria de pace. Comunioanele aveau câte un singur vot la alegerea membrilor din antistie, exercitat prin capul familiei. Femeile văduve – cap de familie, confirmate de autoritățile militare – își exercitau dreptul prin un delegat al lor.

În 1862 ian. 12, se naște la Bănia protosinghelul Ghenadie Gheorghe Bogoevici, parohul parohiei ortodoxe din Budapesta și administratorul Fundațiunei Gojdu din acel oraș. Pe timpul ocupațiunei române a capitalei Ungariei, a adus servicii prețioase armatei române (1936 în Budapesta, era descendent al unei familii numeroase de preoți).

În martie, la Dalboșeți, se naște lt.col. Ion Curița, licențiat al facultății de litere și filozofie și al Academiei Militare din Budapesta. În anul 1893 trece în România, în rândul armatei române. În războiul de întregirea neamului din 1916, ocupă Orșova, fiind comandantul acestui oraș. Cade în captivitate germană cu „grupul Cerna” și este urmărit, aruncat în închisoarea din Seghedin și Caransebeș, fiind acuzat pentru trădare. Transfigurat și cu acte false tăgăduiește că ar fi lt.col. I.Curița. Românii îl scot din închisoarea din Caransebeș în cursul lunii noiembrie 1918. Este încredințat cu organizarea regimentului român din Orșova (11 martie 1930 la Orșova).

La Gârbovăți se naște din o veche familie preoțească, învățătorul Emilian Novacovici, înv. în Răcășdia. Publicist de folklor popular. A făcut donațiuni bisericești și școlare. Din 1916-18 a fost integrat în lagărul din Șopron, ca un element periculos al statului maghiar.

La 6 noiembrie în Borlovenii-vechi, se naște protopopul militar Pavel Boldea, fost șeful elementului militar ortodox din monarhia Austro-Ungară. Mare român și înflăcărat sprijinitor al operelor naționale, sprijinind ridicarea familiei sale; pe frații săi: colonelul Grigore Boldea, înv. Remus Boldea, sora sa Maria căsătorită cu protopopul militar colonel Iosif Serafim, sora sa Catalina Buracu din Prigor, prin ținerea la școală a fiului ei: preot maior r. Iconom Stavrofor Coriolan Buracu. Este tatăl lt.col.Romulus Boldea, fost prefect de Severin în 2 rânduri și președinte al Comunității de Avere din Caransebeș. Unchi al lt.col. Zaharia Babeu din Borlovenii-Vechi, unul dintre primii voluntari în legiunea din Italia, condamnat la moarte de austrieci. Este decorat cu ordinul „Ferdinand I”. Protopopul Boldea a adus servicii prețioase neamului și bisericii pe durata războiului mondial 1914-18, ca șef al cercului

militar ortodox de la grupul de armată „Boroevici”, care opera în războiul cu Italia (1 decembrie 1920, la Borlovenii-Vechi).

La Prigor se naște în 1854 pr. Teodor Cămpianu, fiul preotului Iosif Cămpianu, care a dus o viață foarte zbuciumată. A întemeiat prima întreprindere de comercializarea prunilor în Almăj. Este silit să părăsească Ungaria. Intră ca voluntar în legiunea generalului Riciotto Garibaldi, care luptă în Grecia, susținând revoluția grecilor din Creta și în războiul greco-turc. Corespondentul mai multor ziare din țară sub pseudonimul „Mircea de la Mare”, autor de studii etnografice și istorice; corespondent al multor ziare străine (martie 1931 în Prigor).

-1865, aug. 20, grănicerii almăjeni, asistă la primirea triumfală a primului episcop român, al episcopiei restaurate a Caransebeșului, pe episcopul Ioan Popasu și dau onorurile în ziua instalării, la 12 nov.

Se modifică serviciul de cordon -cel mai greu serviciu militar- fixându-se posturi fixe principale și intermediare, de-a lungul Dunării și Carpaților. La posturile principale era permanent un ofițer sau plutonier, iar cele intermediare câte un subofițer sau fruntaș. Patrularea se făcea de 2-4 soldați. Din contrabanda confiscată primeau 1/3 parte. Aprovizionarea și hainele îi priveau pe ostași.

La 19 februarie se naște în Rudăria, din o veche familie preotească, venită de la Vânju Mehedinți, istoricul dr. Ioan Sârbu, autorul lucrărilor „*Matei Vodă Băsăra*”; *auswartige Beziehungen*, 1632 – 1645, tipărită la Lipsca. „*Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, Domnul Țării Românești*”, tipărită la București, 2 volume, a fost premiată de Academia Română în 1904 cu marele premiu „Năsturel”, lei 12000. Fost preot în Rudăria și adm. protopopesic al Mehădiei, deputat al congresului și sinodului bisericesc, deputat al Almăjului și delegat la conferința de pace din Paris (15 mai 1922 în Rudăria).

La 13 mai, în Prilipeți, se naște preotul Izidor Zaberca, fost preot în Jugoslavia, internat de guvernul maghiar, de la 1916-1918 la Șopron. Casa părintească din Prilipeți a reconstruit-o cu etaj și dăruind-o satului pentru un Cămin Cultural (aprilie 1919 în Panciova).

-1866, izbucnind războiul între Austria și Prusia, grănicerii iau parte atât în luptele din Bohemia, la Sadova, Lipe și Koniggratz, cât și în Italia, la Custozzo și Monte Belvedere.

Prin pacea încheiată, Austria pierde și ultima provincie italiană: Veneția, unde, atâția dintre grănicerii noștri și-au făcut serviciul militar. Se mai păstrează, prin casele grănicerilor, tablouri cu vederi din Veneția și alte regiuni italienești.

-1867 septembrie 27, se serbează la toate unitățile grănicerești aniversarea unui secol de la înființarea batalionului românesc din Jupalnic, regimentului grăniceresc.

În luna decembrie 23, se naște la Caransebeș, generalul Traian Băcilă, fratele colonelului Iosif Băcilă, cumnatul generalului N.Cena din Mehădia - originar din Dalboșeți. Alături de generalul Gh. Domășneanu, originar din Petnic, erau singurii generali activi, în fosta armată austro-ungară, care au luat parte în războiul mondial.

-1868, almăjenii fac demersuri pentru înființarea unei școli secundare „reale” la Bozovici – dar fără rezultat.

Februarie 16, apar legile noi cu privire la graniță, cu lărgirea drepturilor publice și private. Măsură nouă este cea privitoare la (cei) care își pot agonisi avere imobilă și pe teritoriul graniței, drept interzis până la apariția acestei legi.

La 8 oct. se naște în Bozovici profesorul de sculptură și directorul școalei de arte din Câmpulung-Bucovina, Ioan Pășlea, fiul țaranului Petru Pășlea, care a luat parte în delegația cu „Memorandul Românilor din Transilvania”, la Viena în anul 1892. Artist de seamă, distins cu medalii și diplome la diferite expoziții, a fost bursier al generalului Tr. Doda la Viena. Dus în Bucovina de către Mitropolitul dr. Silvestru Morariu, fu încredințat cu lucrări de sculptură, la mai multe biserici.

Din statistica știutorilor de carte, publicată de regimul grăniceresc, situația în granița era următoarea: numărul total al populației grănicerești este 98652; citesc și scriu 19921 bărbați și 10535 femei; total 33456; citesc 8358 bărbați și 5147 femei, total 13505. Nu sunt cunoscători de carte: 21640 bărbați și 33049 femei, total 54689 (Gr.Popiți).

-1870 aprilie 19, are loc alegerea primilor deputați eparhiali din Almăj pentru sinodul Episcopiei Caransebeșului, fiind aleși: preotul Ilie Câmpeanu din Prigor, mirenii Petru Săbăilă căpitan pens. Din Caransebeș și Păun Iovescu sergent de administrație din Bozovici. La congresul național bisericesc din Sibiu, a fost ales preotul Nicolae Brânzei din Bozovici (originar din Cornereva).

Sinodul s-a ținut la 1 Mai, în Duminica Tomii, la Caransebeș; primul sinod al restauratei episcopii.

Introducerea prevederilor statutului șagunian, în graniță, au întâmpinat multe dificultăți, din cauza legiurilor militare. S-a putut asigura caracterul de școală confesională ort. română numai la Orșova și Caransebeș.

-1871 iunie 8, apare legea de provincializare a regiunii grănicerești, adică desființarea organizației grănicerești.

Situația populației pe naționalități, în regimentul grăniceresc, este următoarea: total 97970, dintre care, români 87986, sârbi 128, germani 7369, croați și sloveni 11, cehi 1537, maghiari 83, slovaci 117, italieni 1, țigani 738 (Gr.Popiți).

-1872 iunie 9, apare „*Manifestul*” împăratului, datat din Viena, în care se aduce la cunoștința grănicerilor din regimentele grănicerești Nr. 12 (german), 13 (Caransebeș) și 14 (sârbesc) și din batalionul din Titel, că în urma reformelor referitoare la provincializarea teritoriilor grănicerești, prevăzute prin patenta din 8 iunie 1871, fiind îndeplinite, cu data de 1 noiembrie „să scote din putere regulamentul pentru confinul militariu impă. și reg.” și intră în vigoare, în ceea ce privește serviciul militar, prevederile legii din 1868 (maghiar).

În baza acestui manifest, se desființează toate legile și regulamentele grănicerești, iar regiunea care a stat în legătură directă cu Viena, prin aplicarea legilor austriece, trece sub puterea administrativă a statului maghiar.

Justiția grănicerească, de care grănicerii au fost mândri, pomenind multă vreme de ordinea ce a existat timp de 107 ani, încetează iar grănicerii încep să cunoască regimul maghiar.

În locul autorităților administrative militare, iau ființă comisiunile speciale, încredințate cu lucrările pregătitoare de predare și luare în primire a tuturor bunurilor grănicerești.

Cercurile administrative devin preturi, creindu-se la Bozovici pretura Almăjului cu judecătorie de ocol, etc. Iau ființă notariatele din Prigor și Dalboșeți, ca foste sedii de companii.

Se recunoaște deplină proprietate a grănicerilor, pământul lucrat de ei. Pentru aranjarea averilor comunioanelor se dă un răgaz de 3 ani. Comunioanele se pot desființa.

La 31 oct. se desființează regimentul grăniceresc, luând ființă pe ziua de 1 noiembrie¹⁹ Regimentul 43 de Infanterie cu garnizoana în Caransebeș. Ofițerii sunt repartizați la diferite regimente.

-1873, terminându-se lucrările de provincializare, în baza legii XXVII din 1873, ia ființă județul Severin, fiind primul prefect al acestui județ Bogdan Iacob, cu sediul la Caransebeș, cu iaraș, 4 preturi și 106 comune.

Prefectul vizitează Almăjul, fiind întâmpinat cu multă neîncredere din partea populației.

La Bozovici predarea administrației s-a făcut la 4 noiembrie.

La 8 decembrie, se ține la Caransebeș o mare adunare populară, pentru fixarea candidaturii primului deputat ce urma să fie ales în parlamentul din Budapesta. Candidat este aclamat de către delegații tuturor satelor grănicerești, generalul Traian Doda, care devine idolul grănicerilor.

-1874 ian. 10, are loc alegerea de deputat, fiind proclamat ales generalul Tr. Doda, ca singurul candidat.

La Mehadia, se ține adunarea reprezentanților fostului regiment grăniceresc, care a ales o delegație de 4 membri, numită „Comisiunea de segregare”, comisiune ce dimpreună cu autoritățile militare, au împărțit pădurile de pe acest teritoriu, revenind pentru grăniceri 223.376,96 jughere, evaluate la 16233106 florinți.

---

¹⁹ La 2 iunie 1933, a hotărât reînființarea batalioanelor grănicerești, Decretul Regal apare la 8 iunie, iar cu data de 1 noiembrie 1933 ia ființă la Caransebeș, Batalionul 2 Grăniceresc, proprietar și comandant fiind M.S. Regele.

-1875 iulie 8, are loc a doua alegere de deputat, fiind ales cu mare majoritate de voturi generalul Traian Doda, față de procurorul maghiar Herlotz Anton.

-1878, are loc o nouă alegere de deputat în județul Severin, - care alege un singur deputat – fiind ales, pentru a III-a oară, tot generalul Tr.Doda.

În Borlovenii Noi se construiește biserica.

În cursul lunii februarie, la Dalboșeți poporul are atitudine ostilă față de autoritățile administrative maghiare.

La 19 decembrie are loc prima adunare generală de constituire a Comunității de avere din Caransebeș, fiind ales președinte generalul Traian Doda.

-1881, se desființează județul Severin, regiunea încorporându-se la județul Caraș, sub denumirea nouă de județul Caraș-Severin, cu capitala în Lugoj. Intervențiile generalului Doda pentru înființarea unui Gimnaziu (liceu) românesc, a unei școli de meserii la Caransebeș și a unui gimnaziu inferior la Bozovici, rămâne fără rezultat. Maghiarii și-au arătat ostilitatea față de cel mai curat județ din Ungaria.

-1881, generalul Tr.Doda este ales deputat al grănicerilor pentru a patra oară.

-1884, generalul Doda este ales deputat pentru a 5-a oară.

O societate australiană, prin un inginer englez, a deschis la Bozovici un birou de studii a bogățiilor din subsolul almăjan, cu preferință a aurului, ce se exploata în această regiune și de români.

În Borlovenii Vechi, se naște loc.colonel Romulus Boldea, fiul protopopului militar Pavel Boldea. A fost unul dintre elevii distinși ai liceelor și academiei militare din Viena. S-a distins în timpul războiului mondial și în campania de la Tisa. Fost prefect al jud. Severin, în 2 rânduri și președinte al Comunității de Avere din Caransebeș.

-1886, în comuna Prilipeți se fac săpături, pe locul numit „Comoara”, găsindu-se pietre cioplite, cărămizi, etc. Arheologii din Budapesta, care au venit la fața locului, au declarat că aici ar fi fost castrul roman „Ad Panonios”. S-au făcut săpături în diferite rânduri, iar obiectele găsite sunt depozitate în muzeele din Viena, Budapesta, Timișoara, Vârșeț și Lugoj, iar câteva blocuri de piatră de sarcofage romane, sunt așezate în parcul din Bozovici.

-1887 iunie 21, are loc a 6-a alegere de deputat, fiind ales cu vechea însuflețire și devotament, generalul Traian Doda, reușind să fie ales singur deputat român cu programul Partidului Național Român.

-La 1 decembrie convoacă la Caransebeș o adunare poporală, la care ia parte un număr de câteva mii de grăniceri. Arată motivul pentru gestul făcut, fiind aprobat de popor. Parlamentul îi anulează mandatul, ordonând o nouă alegere, iar Doda este dat în judecată pentru agitație în contra siguranței statului. Tribunalul din Arad, la 17 sept. 1888 îl condamnă pe Doda la 2 ani închisoare și 1000 florini dar împăratul îl grațiază.

-nov. 25, se sfințește biserica din Bănia.

-1888 febr. 8, are loc a 7-a alegere de deputat la Caransebeș, fiind ales protopopul Orșovei Mihai Popovici, care anunță, ca și Doda, că nu-și va exercita mandatul, în semn de protest față de teroarea exercitată contra românilor.

-1891 mai 21, se sfințește biserica reparată din Prigor, prin episcopul Nicolae Popea, protosinghel Filaret Musta, diacon Traian Badescu și Aleca Frațeș, etc.

-1892 iunie 1, printre delegații care au prezentat la Viena Memorandul Românilor din Transilvania, dintre almăjeni, a luat parte dr. Ioan Sârbu și Petru Pășlea din Bozovici.

La Bozovici se naște maiorul Grigore Mihăiuți, singurul bănățean decorat cu ordinul Mihai Viteazul pentru vitejia dovedită în anul 1919, la trecerea Tisei, unde a fost și grav rănit.

În Putna se construiește biserică.

-1898, se înființează la Bozovici prima bancă românească din Almăj: „Nera” și ia ființă și corul bisericesc ort.

-1900, vine în Almăj profesorul Wilhelm Venatos din Magdeburg, cercetând timp de 2 luni valea Nerei, constatând că atât stratul aluvial, cât și diluvial este foarte bogat în aur.

-Sept.26, la Prilipeți ia ființă corul bisericesc.

-1901, se formează la Hamburg o societate pentru exploatarea aurului din râul Nera, comisiunea englezului Arges, instalând la Dalboșeți, un bagher pentru a spăla aurul. Instalațiunea s-a distrus de inundații la catastrofele din 1910.

-Martie 26 moare la Caransebeș, căpitanul Gheorghe Băcilă, născut la 1848 în Dalboșeți. A colaborat cu Patriciu Drăgălina, la publicarea „*Istoriei banatului Severin*” partea privitoare la istoria Cetății Caransebeșului. A colaborat la reviste străine și a scris studii asupra luptelor de la Plevna, Grivița și Vidin din anii 1877/78.

-Noiembrie 14, are loc sfințirea bisericii renovate din Bozovici.

-1902 oct. 14, se ține la Bozovici o conferință în prezența tuturor autorităților bisericești, școlare și administrative din cele 18 comune ale plasei Bozovici, convocată de Ioan Groșorean²⁰ spre a discuta necesitatea înființării unei școli medii la Bozovici. Adunarea a fost prezidată de preotul Dimitrie Bogoevici din Bănia. Se alege un comitet pentru a face toate demersurile necesare. Autoritățile maghiare nu au aprobat revendicările culturale ale Almăjenilor.

Moare la Craiova, Vucol Străin, născut la Gârboți la 1832. A luat parte în războiul din 1859. La 1861 trece în România. Fiul său colonelul Traian Străinescu, născut la 1865 a luat parte în campania din 1913 din Bulgaria, fost comandant al Regimentului 1 Roșiori din T. Severin; iar în războiul întregirii din 1916-18, este Comandantul brigăzii 3 Roșiori.

-1905, la Gârbovăți, încetează în floarea vieții, luptătorul naționalist Gheorghe Novacovici, fiul pr. Nic. Novacovici, născ. la 1879. Pentru articole publicate în ziarul „Tribuna” din Sibiu și pentru cuvântarea ținută la mormântul lui Avram Iancu din Tebea, a fost condamnat la 3 luni închisoare de stat și exmatriculat din universitățile ungherești.

-1906 aprilie 30, are loc alegerea de deputat al circumscripției Caransebeș, fiind candidat al Part. Național Român, dr. Ion Sârbu, laureatul rarului premiu „Năsturel”, acordat de Academia Română pentru lucrarea istorică „Mihai Vodă Viteazul, Domnul Țării Românești”.

Față de teroarea și corupția dezlănțuită, cade cu un număr de 235 voturi, față de Constantin Burdea, președ. Comun. de avere, candidatul guvernului.

-1906. La expoziția națională din București, iau parte din Almăj corul bisericesc din Bozovici, condus de Ilie Ruva (și) din Dalboșeți condus de preot Ilie Imbrescu, însoțiți de un număr însemnat de intelectuali și țărani fruntași. Ambele coruri și diriginții au primit diploma de onoare și medalii, decorațiuni.

Surorile prof. Sârbu din Rudăria au primit premii pentru costumele almăjene expuse la expoziție. Participanții s-au reîntors cu idea unității naționale, vie în inimile lor.

-1907 sept. 12. se sfințește biserica reparată din Dalboșeți.

În luna mai s-a sfințit cu un fast deosebit steagul corului din Bozovici, în prezența numeroaselor delegațiuni venite din Banat, corul „Carmen” din București, și „Doina” din T. Severin.

-21 iulie, elevii români almăjeni ai școlilor secundare, organizează la Pătaș, prima serbare culturală, cu concursul pr. Vasile Popovici, corului din Bozovici, dr. Samuil Vladone și dr. Ilie Groșianu.

Elevii organizatori sunt: C.Buracu, cl.VII, I. Conciatu II com., I.Ciosa, cl.VII, S. Disela, VII cl., și M. Miloi²¹, I. Brânzei, d-șoarele Aurora Radivoevici și Aurelia Zmeu. Din venitul curat s-a organizat o bibliotecă publică românească.

-1907 iulie, artiștii Teatrului Național din București Zaharia Bârsan și soția sa Olimpia, ajutați de elevul C.Buracu, dau un spectacol teatral la Bozovici.

-1903, la Bozovici, se construiește pe terenul bisericii, de lângă biserică „Casa Națională”, cu concursul intelectualilor, țăranilor și corului bisericesc.

Se înființează fanfara țărănească din Bozovici și Prilipeți, organizată și condusă de înv. Ioan Bojincă.²²

²⁰ Tata directorului nostru

²¹ mort în războiul mondial 1914-18

²² septembrie 1936 în Prilipeți

-aprilie, o deputație numeroasă din Almăj se prezintă la Budapesta ministrului de comerț rugându-l a lua măsuri, pentru construirea unei linii ferate de la Mehadia-Bozovici, de-a lungul râului Nera, la Biserica Albă. Ministerul a trimis ingineri la fața locului, pentru a întocmi planurile.

-1909 ian. 23, la Bozovici se constituie o filială a societății pentru crearea unui fond de teatru român, sub prezidiul lui Aurel P. Bănuțiu, artist dramatic.

La Bozovici se fac sondaje după cărbuni.

La 26 iulie moare episcopul Nicolae Popea al Caransebeșului și la 21 sept. 1908, se ține la Caransebeș alegerea de episcop, fiind ales arhimandritul Filaret Musta. Guvernul n-a aprobat alegerea, ordonându-se alegere nouă. Astfel la 29 iunie 1909 a fost ales episcop al Caransebeșului dr. Iosif Traian Badescu. Guvernul n-a aprobat nici această alegere.

La 21 nov. același an se alege episcop dr. Miron Elie Cristea, aprobat de guvernul din Budapesta.

-1910, se face recensământul populației.

-1910 mai 18, a avut loc turneul de propagandă electorală al lui dr. Aurel Vlad, candidat de deputat al cercului Caransebeș, fiind însoțit de protopop Andrei Ghidiu din Caransebeș, pr. Gh. Tătucu²³ din Iablanița, dr. S. Vladone avocat²⁴ în Bozovici. Adunările populare din Borlovenii-Noi, Prigor și Borlovenii Vechi au fost interzise.

La Prigor întrunire măreață: în zilele următoare adunării la Rudăria, Bănia, Gârboți, Dalboșeți și Mocerîș. La Bozovici a fost întrunire măreață. Poporul cântă cu însuflețire „Hora lui Vlad”. La alegere reușește C. Burdea, candidatul guvernului.

-iunie 13 spre 14, se dezlănțuie o furtună cu ploi torențiale, care fac stricăciuni neobișnuit de mari, inundând întreaga Vale și toate rețelele. Au fost distruse multe clădiri luate de puhoaietele apelor, oameni și vite înecate au fost duse de apele furioase ale râului Nera până în Dunăre.

Șopotul-Nou suferă mai mult, satul din vale fiind inundat și distrus complet, înecându-se preoteasa și peste 60 de persoane. Pierderi mari au înregistrat și comunele Prigor, Bozovici, Dalboșeți, Mocerîș, Borlovenii-Noi și Vechi, Pătaș, etc.

Șopotul Nou a fost mutat pe o vatră nouă, construindu-se clădiri pentru notariat, școală și jandarmerie și împărțindu-se loturi de casă. O mare parte din sinistrați s-a mutat pe dealul Stăncilova.

-1911 mai 28, s-au distribuit mai multe ajutoare pentru sinistrații din Almăj. Sumele distribuite în bani și în natură, în bună parte, au provenit de la Banca Națională a României, din inițiativa guvernatorului I. G. Bibescu.

-1911 iunie 29, la Bozovici are loc o mare adunare populară la care a luat parte dr. A. Vlad, dr. Bontescu de la Hațeg, avocații Labonțiu și Morariu din Caransebeș și dr. S. Vladone din Bozovici. Primirea la Prigor a fost organizată de studentul teolog C. Buracu.

-iulie 20, la Pătaș se sfințește biserica renovată, prin episcopul dr. Miron E. Cristea, cu această ocazie s-a sfințit preotul C. Buracu pentru Mehadia.

-1912 iulie 1, la inaugurarea cursurilor prof. N. Iorga la Vălenii de Munte, ce a avut loc în prezența A. S. R. Principelui Carol și Principesa Elisabeta a României, din partea Almăjului, a luat parte C. Buracu din Prigor, luând cuvântul în numele Banatului.

-1913. Se maghiarizează numirile satelor din Almăj. Astfel: Prigorul – Nerahalmos; Pătaș-Nera-Patas; Prilipeți – Perebo; Rudăria – O. Gerlistye; Bănia – Banja; Dalboșeți – Dalbosfalva; Mocerîș – Mocsaros; Lăpușnic – Nagylaposnok; Șopotul Vechi și Nou – O și Uj Sopot; Borlovenii Vechi și Noi – O și Uj Borloveny; Gârbovăți – Garbota.

-1913 sept. 8, învățătorul N. Bârsan din Bănia a dat foc în piața publică, la toate manualele școlare românești.

-1914 iulie 26, se declară război Serbiei de către Austria, decretându-se mobilizarea generală. Populația a răspuns cu multă demnitate. Scene sfârșietoare între părinți, copiii, soții și rude apropiate. În

²³ Mare luptător naționalist. Pe durata războiului mondial a fost plecat în România, iar cumnatul său Bălaci și două surori au fost internate 1916-18 în jud. Șopron. A fost în 2 rânduri senator și decorat cu ordinul „Ferdinand I”.

²⁴ Mort în războiul mondial.

dimineața acestei zile, a fost luat de la altarul bisericii, pr. Coriolan Buracu, fiind primul deținut politic român din Ardeal și Banat de la începutul războiului.

-1915 se rechiziționează câte un clopot de la biserici. Almăjul este decretat teritoriu intern de război.²⁵

-1916 febr. sunt mobilizați bărbații de la 43-50 ani. Se rechiziționează vasele de aramă și cazane. Martie se recrutează tinerii de 18 ani.

-aprilie, se sechestrează întreaga recoltă. Se interzice vopsirea ouălor de Sf. Paști. Populația vede în această măsură un semn rău.

În august se introduc bani de fier de 10 fileri.

-august 15. România declară război puterilor centrale, pentru eliberarea fraților subjuogați. Populația din plasa Orșova se evacuează din nou în Almăj. Poporul românesc privește cu încredere spre răsăritul mântuirii.

La intrarea României în război, dintre almăjeni au fost următorii deținuți și internați în lagărele din Șopron: preot Nicolae Novacovici din Gârboți; teologul Emilian Novacovici, nepotul preotului; înv. Emilian Novacovici din Răcăjdia, fratele preotului; înv. Nicolae Mergea din Mehadia, originar din Pătaș, pantofarul Mihail Andrei din Bozovici; preotul Izidor Zaberca din Deliblata, originar din Prilipeți; țăranul David Șuța din Rudăria, Eftimie Gherman din Lăpușnic era deținut și închis în cazemate, fiind condamnat la moarte. Pr. C. Buracu se găsea mobilizat pe front din 27 aug. 1914.

-iunie, rachiul se fabrică numai de către centrale autorizate în mod special. În Almăj, autorizația o are Constantin Burdea, deputat ales de guvern și președinte la Comunitatea de Avere, impus de oficialitate. Zidește cisterne speciale de beton la Pătaș, Bozovici și Dalboșeți. Poporul lovit în venitul său, recurge la fabricarea clandestină a rachiului, la sălașe, cu călduri. Prunele trebuie predate, pe lângă prețul fixat de concesionar, ceea ce produce mari nemulțumiri.

Printre voluntarii români, formați în Rusia, se înscriu și almăjeni, dintre care amintim pe: Petru Corneanu, plutonier din Prigor și Gh. Imbrescu din Rudăria, care a activat alături de Vasile Chiroiu, dr. Voicu Nițescu, P. Nemoianu și alți 48 de almăjeni, care au sosit la Iași la 6 iunie 1917 cu corpul voluntarilor, prezentându-se în fața Regelui Ferdinand I, a membrilor familiei regale, guvernului, corpului diplomatic și atașatilor militari și uniunilor militare anglo-franceze. La 7 iunie au depus jurământul de credință.

Pentru cauza Banatului a activat și Iancu Conciatu din Bozovici, ca înrolat în armata română de la începutul războiului 1916-18.

Se adună rufăria pentru ostași.

Toate cumpărările de pământ devin definitive numai pe lângă aprobarea expoziției speciale din Cluj a Ministerului Agriculturii. Măsură luată în contra românilor.

-1918 nov. 1, se prăbușește frontul austro-german. Soldații se reîntorc la vetrele lor, devastând centrele de fabricație de rachiu din toate satele. Se devastează notariatele și primăriile, distrugându-se o bună parte din registre. Notarii, pentru ilegalitățile comise pe durata războiului cu rechizițiile, aprovizionarea și ajutorarea celor concentrați, sunt căutați de cei înfuriați pentru a fi uciși. Notarul din Prilipeți, găsit de popor, este ucis. Mulți funcționari scapă fugind și ascunzându-se pe la săteni și beciuri neștiute.

În toate comunele se constituie consilii și gărzi naționale din cei reîntorși de pe front, sub conducerea ofițerilor activi și de rezervă din Almăj.

Poporul dă dovadă de disciplină și ordine. Însuflețirea este de nedescris, pentru că au scăpat de sub jug și se nădăjduiește într-o viață de stat pur românească, dreaptă și egală pentru toți.

Satele își primesc numirea veche. Administrația se românizează prin funcționari români, de toate categoriile. Învățământul primar este numai românesc.

-noiembrie 18, este împușcat de bulgari, Ivan Stroie din comuna Armutlue²⁶ (Dobrogea), originar din Rudăria. S-a stabilit în Dobrogea încă din anul 1881. A întemeiat prima școală românească în

²⁵ Încetează din viață pr. Dimitrie Bogoevici din Bănia, fruntaș și bun român, fost profesor în România. „Popa Mita” a fost una dintre chipurile cele mai iubite din Almăj.

Dobrogea. În războiul de întregire, îi cad doi feciori, iar al treilea este colonelul Dimitrie Craiu, fost profesor la școli militare, comandant de unități la Vânători de Munte, comandant de regiment, etc. El a venit în câteva rânduri la Rudăria, pentru a lua legătura cu rudele sale de aici.²⁷

La finele lunii noiembrie sosesc în Almăj soldații sârbi, ca trupă de ocupație.

Pentru adunarea națională de la Alba Iulia, ca reprezentant oficial al Almăjului este delegat dr. Ioan Sârbu, luând parte activă în comitetul de pregătire a adunării și a rezoluțiilor ce urmau și se iau cu asentimentul națiunii dezrobite. Este ales în „Marele Sfat al Consiliului Dirigent, Guvernul provizoriu al Transilvaniei, de sub conducerea lui Iuliu Maniu. Susține cu multă temeinicie și îndârjire cauza Banatului, ce trebuia încorporat în întregime, în noul Stat român: România Mare.

Ofițerii activi, cu toții, pleacă la Sibiu spre a fi încadrați în armata română.²⁸

-1919. În primul parlament al României întregite este ales deputat al Almăjului, preot dr. Ion Sârbu, administrator protopresbiteral al Mehadiiei, ca membru al Partidului Național Român. În cursul lunii mai, sosesc primii jandarmi români, primiți cu deosebită însuflețire. În luna martie se reîntorc din Italia legionarii regimentului „Horia”, în frunte cu căpitanul Horia Babeu din Borlovenii-Vechi, printre primii care au trecut în Italia, organizând corpul voluntarilor și luptând în armata italiană pe frontul de la Isonzo. Austriei l-au condamnat la moarte. (Și) sublocot. Melchior Ștolți din Prigor, cu 152 de legionari almăjeni.

Toți legionarii și voluntarii almăjeni au fost decorați cu medalia „Ferdinand I” cu spade, iar următorii au fost decorați cu ordinul „Ferdinand I”, în gradul de ofițer: lt.col. Zaharia Babeu din Borlovenii Vechi, preot Coriolan Buracu din Prigor și în gradul de cavaler protoereu colonel Iosif Serafin din Pătaș, pentru jertfa adusă cauzei unității naționale.

În luptele de la Tisa se disting ofițerii almăjeni: lt.colonelul Grigore Boldea, maiorul de artilerie Romulus Boldea, ambii din Borlovenii Vechi, lt. Grigore Mihăiuți din Bozovici care pentru eroismul dovedit în luptele de la Tisa, unde a fost și grav rănit este decorat cu ordinul „Mihai Viteazul”, fiind unicul bănățean și singurul almăjan decorat cu această înaltă distincție militară română. Pt. C. Buracu, care a fost mobilizat pe întreaga durată a războiului mondial, 1914-18²⁹ se înrolează în armata română și ia parte în lupta de la Szentes.

-iunie 10, la Lugoj se ține o mare adunare poporală, pe câmpia libertății din Lugoj – unde își ținușe și almăjanul Eftimie Murgu la 1848 adunarea națională a bănățenilor – pentru a protesta în contra ciuntirii Banatului. La această adunare ia parte și o delegație numeroasă de almăjeni în frunte cu dr. I. Sârbu, care vorbește – ca unul dintre cei mai chemați a vorbi despre istoria Banatului, și citește soluțiunea primită cu reclamațiunea de la cei peste 70.000 de români, veniți din toate colțurile pământului bănățean.

-iulie, trece armata română, venind de la Mehadia spre Oravița. Se instalează administrația română în frunte cu prim-pretorul Ioan Groșorean la Bozovici.

Delegația bănățeană este primită la Palatul Regal de primul Rege întregitor de neam și țară Ferdinand I, prezentând moțiunea votată la Lugoj.

Din această delegație face parte și dr. I. Sârbu, care este delegat oficial al guvernului român la conferința de pace din Paris ca expert în problema Banatului.

La 8/21 martie, este ales – pentru a doua oră – episcop al Caransebeșului, dr. Iosif Traian Bădescu³⁰, almăjan, fiind investit de primul Rege al României întregite, și instalat cu mare solemnitate la 27 sept. același an.

-1920, are loc a doua alegere de deputat al Almăjului, fiind ales dr. I. Sârbu, ca membru al Partidului Național Român.

---

²⁶ azi Turda

²⁷ a fost prefect al județului Botoșani

²⁸ lt.colonel Grigore Boldea, maiorii Romulus Boldea, Mihail Popiștiu, N.Licăreți, T.Marconescu (Prigor), protopop maior Iosif Serafin, sublocot. G.Ruja, lt.colonel Traian și Valeriu Zmeu (Bozovici), căpitanii Mihăiuți, J.Babeu, M.Ștolți, I.Jamela, I.Cojocariu, sublocot.I. Novacovici, av. Terianu, Roșculescu; I.Popiți, etc. fiind repartizați la diferite unități.

²⁹ ales președinte al Consiliului Național Român al districtului Mehadia, de către delegații a 34 comune din plasa Orșova

³⁰ la 11 iulie 1934, fiind înmormântat la Eșelnița.

Publicațiuni și scrieri de autori almăjeni

Prin unele case se mai găsesc manuscrise vechi, cărți de rugăciuni, ziare scrise de foștii ofițeri grăniceri, cărți bisericești cu diferite însemnări vechi, de interes local sau personal.

Dar sunt și almăjeni care au publicat diferite lucrări științifice și literare, unele cu răsunet în opinia publică.

Dăm un tablou al acestor scriitori cu lucrările lor.

1. Cel mai vechi autor cunoscut este învățătorul Simeon Marașanuovici „magister in Roderia”, care a tradus în limba română: „*Strasnic, Lumina sufletului, și mângâierea inimelor celor scârbite*” prin mine smeritul și mult păcătosul Simeon Marașanuovici magister fiind la Roderia. Și sau început acest sfânt și dumnezeesc lucru la luna lui aprilie în 10 zile la anul 1784 și au luat sfârșit la luna lui septembrie 5 zile.

Această carte s-a dăruit de Dionisie Tepeleag din St. Mihaiu românesc preotului Mihail Ivanovici, paroh în Margita. Anul 1789.

2. Eftimie Murgu:

1. Widerlegung der Abhandlung, welche untert den Titel vorkommt: „Berweis, dass die Walachen, nicht romischer Abkunft sind” etc. durch S. (ava) T. (ukulie) in Ofen 1827 und

Beweis, dass die Wallachen der Romer unbezweifelte Nachkommlinge sind; endlich eine Anmerkung über die in dem Anhang vorkommende Antikritik desselben S.T. beigefügt

Werden.

Verfasst von E.Murgu

Ofen, gedruckt mit königl. Ung. Universitäts Schriften, 1830. [Widerlegung oder Abhandlung welche unter dem Titel vorkommt: Erweis, dass die Wallachen, nicht römischer Abkunft sind und diess nicht aus ihrer italienisch-slavischen Sprache folgt, mit mehreren Gründen vermehrt, und in die walachische Sprache übersetzt durch S.T. in Ofen 1827 und Beweis, dass die wallachen der Römer unbezweifelte Nachkommlinge sind wo zu mehrere zweckmässige kurze abhandlungen endlich eine Anmerkung über die in dem Anhang vorkommende Antikritik desselben S.T. beigefügt werden. Verfasst von E. Murgu. Ofen, gedruckt mit königl. Ung. Universitäts Schriften, 1830, n.n.]

Prefața III – XX, pagini 1 +156+9 note muzicale: 3 dansuri naționale și 2 melodii ciobănești românești și 4 melodii sârbești,

2. „*Über das*

Serben-Congress-Memorandum,

Verfasst von

Dr. Euthym Murgu

Pest 1865

Gedruckt bei Alexander Kocsi.

Prefața 1 p., text 1 + 65 pagini.

3. Diferite studii, prelegeri și conferințe universitare în manuscris, scrisori cu bărbați politici români și străini din țară și străinătate. Distruse de episcopia sârbă de Buda din Szent Endre de lângă Buda-Pesta, unde s-au depozitat la moartea lui.³¹

³¹ Diverse manifeste și articole apărute în ziare. A editat și foaia „*Amicul Poporului*” din Budapesta.

3. Petre Cialma din Bozovici

„Kalendar așezat după rânduiala Kalendarului vechiu ce să ține în Biserica Pravoslavnică a Răsăritului, care după slovele azbukilor, ce sânt pre deleturi în șir una după alta pusă, arată în veci slova Paschaliei, și aflându-o după următoarele Reguli lesne a le afla toate sărbătorile cele statornice și nestatornice; cum și zapostiturile, ori în ce zi a săptămânii cad, de la Nașterea Domnului nostru Is.Hristos până la sfârșitul lumii”.

Urmează tabele Paschaliei.

„Izvodit în Bozovici la anul 1841 prin mine Petru Cialma, feldstrajameșter a kompaniei a 3-lea din mărutul Romanesk Banaticesk Grăniceressk Regiment No. 13 din Karansebeș.”

Un exemplar din acest calendar se păstrează în „Muzeul Almăjului”.

4. Căpitanul George Băcilă, din Dalboșeți, a colaborat cu Patriciu Drăgălina la lucrarea acestuia *„Din istoria Banatului Severin”* 1895, îndeosebi la partea care privește trecutul cetății Caransebeșului. A colaborat la publicația *„Europaische Wanderbilder”* descriind porțiunea de la Caransebeș până la Orșova. A scris studii asupra luptelor de la Plevna, Grivița și Vidin.

5. Dr.Ioan Sârbu, din Rudăria.

1. *“Matei Vodă Basarabas auswartige Beziehungen”*.Lipsca, 1899.

2. *„Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, Domnul Țării Românești”*, vol. I, București 1904. La 1907 partea I din volumul II.

3. A colaborat la „Replica” lui Aurel C.Popovici..

6.Gheorghe Novacovici, student în drept din Gârbovăți.

Diverse articole politice publicate în ziarele din Ardeal, Banat și România.

7. Lt.Col. Ion Curița, din Dalboșeți

1. *„Misterul sângeului”*

2. Cercetări istorico-psiologice, T.Severin 1915 ,diverse articole de studii și polemică.

8. Protopop militar Pavel Boldea, din Borlovenii Vechi. Diferite manuale de religie pentru elevii ort. Fii de ofițeri.

9. Teodor Câmpianu din Prigor

„Roadele milei creștinești”, Cluj 1905 în limba română și maghiară.

„Credința mea” 1906, carte de rugăciuni.

„Un popor care să stânge” 1915.

„Frate pentru frate, sau România și Românii din Timoc”, 1916, corespondent al ziarelor *„Adevărul”* din București, *„Dreptatea”* din Timișoara, *„Drapelul”* din Lugoj, *„Gli Evenimenti d Oriente”* din Milano, anii 1896-97 ca corespondent de război din Grecia sau pseudonimul „Mircea de la Mare”. Înființează cu I. Slavici și E. Brote *„Corespondența Română”* cu sediul în București și agenții în Budapesta și Viena; *„Gazeta Română”* la Budapesta cu dr. L. Lința; *„Revista politică”* 1918 la București. A scris articole la *„Tribuna”* din Arad, *„Renașterea”* din Caransebeș; *„Biruința”* din Cluj, etc..

10. Grenadie Gh. Bogoevici din Bănie.

Diferite manuale de religie pentru elevii ort. români și maghiari *„Călindarul nostru pe 1931”* în Budapesta.

11. Preot Vasile Popovici din Pătaș.

1. *„Monografia comunei Pătaș”*, Caransebeș

2. *„Tania Neamului”* poem, Caransebeș 1919.

3. *„Originea Românilor”*,manuscris.

Diverse ode și poeme, publicate în ziare.

12. Înv. Emilian Novacovici din Gârbovăți.

1. „*Folkloristica română*”. P. I și II.
2. „*Cuvinte bănățene*”
3. „*Răcășdia și războiul mondial și sub ocupația sârbească*”
4. „*Monografia comunei Răcășdia*”, 1777 – 1920”
5. „*Disertațiuni populare*”
6. „*Medicamente casnice la boalele omenеști și la vite*”
7. „*Suferințe*”
8. „*Jocuri copilărești bănățene*”
9. „*Geneologia familiei Novacovici*”
10. „*Folklor pornografic bănățean*”

13. Pr. Romulus Novacovici din Gârboți.

1. „*Împărăția lui Dumnezeu*” studiu dogmatic, publicat în „*Foaia Diecezană*” din Caransebeș.
2. Anuarul gimnaziului din Bozovici.

1. dr. Emil Brancovici, profesor universitar București de origine din Bozovici 1.
„*Dobrogea*”, răspuns asociației scriitorilor, savanților și artiștilor bulgari
2. „*Organizarea comerțului de cereale în România*”
3. „*Tehnica comerțului cu cereale*”
4. „*Clasificarea cerealelor*”, apărut în 5 limbi.

Diverse studii publicate în diferite reviste de specialitate românești și străine.

2. Colonelul Grigore Boldea din Borlovenii Vechi. Diferite traduceri de cărți militare din limba germană în l. română, pentru uzul armatei.
3. Dr. Gheorghe Nedici Consilier la Înalta Curte de Conturi București din Lăpușnicul Mare.
  1. „*Creditul impozitelor directe*”, în l. maghiară
  2. „*Contingentul alcoolului*”
  3. „*Chestiuni economice de urgență actualitate*”, București
  4. „*Reforma întreprinderilor de stat*”.
  5. „*Scăderea din avere*”
  6. „*Influența războiului asupra științei financiare*”
  7. „*Distrugerea animalelor răpitoare prin otravă*”
  8. „*Hrana vânatului în timpul iernii*”
  9. „*Ocrotirea vânatului mic*”, cu prefața scrisă de Regele Ferdinand I, etc.,

4. Căpitan Grigore Mihăiuți, din Bozovici
1. „*Viața*” volum de poezii, Lugoj, 1934

Poezii în diferite reviste și ziare.

5. Profesor David Blidariu, din Bozovici.
„*Fiul lui Lucifer*”, poem în versuri. București 1925.

Poezii și poeme în diferite reviste.

Lucrări diferite în manuscris.

6. Iancu Conciatu din Bozovici
„*Reșița*” studiu monografic, București. Editează ziarul „*Curierul Banatului*” la Timișoara.

7. Profesor Ilie Rusmir, din Borlovenii Vechi: „*Viața și operele lui Simeon Manguica*” Oravița 1931.

Studii și articole în diferite ziare. A editat ziarul „*Drum Nou*” din Bocșa Montană, apoi Oravița.

8. Dimitrie Imbrescu, din Borlovenii Vechi, diferite studii de folclor în reviste și ziare.

9. Avocat Ilie Ienea, din Borlovenii Vechi, „*Ard luminile în Vitol*”, roman, Timișoara 1938.
10. Eftimie Gherman, din Lăpușnicul Mare. Rapoarte și memorii și studii cu privire la problema muncitorească din țară.
11. Ioan Veverca din Dalboșeți, director general la Banca Timișoarei.
  1. „*Nicolae Șuțu*”. Buc. 1939, lucrare premiată de Acad. De Comerț și Industrie din București 1936.
  2. „*Ion Ghica*”, scrieri economice, București, 1937.
  3. „*Statul major economic*”, București, 1940.
  4. „*Naționalism Economic*”, Buc. 1941.

12. Pr. Coriolan Buracu, din Prigor.
  1. „*Cartea Ostașului Român*”, Brașov 1919.
  2. „*Băile Herculane*”, București 1920.
  3. „*Muzeul general N.Cena în Băile Herculane și Cronica Mehadiei*”, T. Severin, 1924.
  4. „*Eracle, Hercules, Iovan Iorgovan și Băile Herculane*”, T. Severin 1924.
  5. „*Carte de rugăciuni*” pentru frații din Jugoslavia, Craiova 1929.
  6. „*Almanahul Almăjului*”, T. Severin 1930.
  7. „*Dări de seamă*” ale soc.cult. „Teatrul” și „*Biblioteca I.G. Bibicescu*” din T. Severin, 1924-29.
  8. „*Din istoria Banatului Severin*”, Caransebeș 1932.
  9. „*Cetatea și castelul Făgărașului*”, cronică istorică. Făgăraș 1937.
  10. „*Cronica Almăjului*”, Timișoara.
  11. „*Din trecutul școalelor din Almăj*”, studiu publicat în „*Școala Cărașului*”, Oravița 1932.
  12. „*Din trecutul bisericelor din Almăj*”, publicat în „*Foaia Diecezană*”, no. 18-19 și 20 a. 1931.
 „*Tabloul nominal al morților eroi, din toate satele Almăjului*”.
 - „*Calendar de părete ale Almăjului, pe anul 1931*”
 - „*Tabloul nominal al foștilor deținuți și internați politici români din plasa Bozovici în anii 1914-18*”

Diferite studii și articole în ziarele din Oltenia, Banat și Ardeal.

13. Căpitan Grigore Popiți din Pătaș.
  1. „*Glasul sufletului*”, poezii, Timișoara 1932.
  2. „*Cântece din fluier*” „ 1935
  3. „*Românitatea graniței bănățene*” 1935
  4. „*Date și documente bănățene, 1728 – 1887*”. Timișoara 1939.
14. Protopop Iosif Câmpianu, din Prigor diferite studii în „*Foaia Diecezană*”
15. Profesor Anton Golopența, asistent univ. din Prigor: redactorul revistei „*Sociologie Românească*” a Institutului de Cercetări Sociale al României. Autor a însemnate studii de sociologie, publicate în revistele de specialitate din țară și străinătate.

•

În cele ce urmează publicăm toate tabelele contemplate de autor ca anexe la text. Cum, însă studiul fusese publicat în continuare, socotim mai nimerit, ca să reproducem aceste date, foarte interesante, într-un capitol separat.

N.R.

În Almăj hărțile topografice au fost terminate la 1802, iar cărțile fonduare, cu conscripția familiilor (comunioanelor) s-au terminat și verificat la sediul româno-iliric din Caransebeș la 1 nov. 1804. Conform acestor registre erau în Almăj, la acea dată, următoarele sate:

16.	Bănia cu 165 fam. grănic., și 4 fam. de țigani (Neubanater)			
17.	Borloveni 118	„	8	„
18.	Bozovici 212	„	-	„
19.	Dalboșeți 130	„	-	„
20.	Gârbovăți 74	„	-	„
21.	Lăpușnic 11	„	13	„
22.	Mocerîș 84	„	-	„
23.	Pătaș 98	„	-	„
24.	Prigor 125	„	-	„
25.	Prilipeți 120	„	-	„
26.	Putna 32	„	-	„
27.	Rudăria 192	„	-	„
28.	Șopot 122	„	-	„

În total: 1584 „ 25 „

Onomastica acestor comunioane era, conform registrelor din 1804:

Șuta 27; Băcilă 20; Andrei 18; Drăgilă 16; Dancia 14; Ruja 13.

Câte 12: Balaci, Careba, Moacă, Fira, Zaberca.

Câte 10: Dobreu, Matei, Otiman, Peța, Serafin.

Câte 9: Budescu, Baba, Carașovan, Niegru, Novăcescu, Olariu, Pitic, Târba, Vladulescu.

Câte 8: Baba, Brabete, Cojocariu, Dragota, Blânda, Imbrescu, Lăzărescu, Mătârânga,

Uscatu.

Câte 7: Bojinescu, Rusu, Bihoi, Craia, Calin, Golâmba, Gâmbașă,, Imbrea, Jurculescu, Moțoc, Motorga, Pleșiu, Popovici, Surulescu, Sârbu, Vintilă, Zavolan.

Câte 6: Boldia, Beția, Chera, Didraga, Florea, Goșa, Găina, Haramuz, Lopatița, Moți, Miloi, Micodin, Păsui, Pistrila, Românu, Rădulea, Ruva, Stroca, Șelariu, Șuveți, Frenți, Terianu, Uruș, Vedrilă, Voin.

Câte 5: Baiu, Buracu, Boloantă, Babeu.

Satele din Almăj luate în primire – pentru militarizare – la 1 Noembrie 1773³²

Nr. crt	Comuna	CASE						Apti pentru servicii	Jumătate invalizi	Invalizi 100%			
		După conscripția ultimă	cu		V a	T ot al	P re of . i . E					Sunt în sarcina casei	Nu sunt în sarcina casei
			mu	Mai mulți									
1	Porloven (Borloveni)	126	73	44	2	119	7	95	39	5	36		
2	Pattasch (Pătaș)	122	64	48	5	117	5	113	45	8	23		
3	Prillipez (Prilipăți)	139	76	55	2	133	6	144	45	7	24		

³² Din „Date și documente bănățene 1728 - 1887” de Gr. Popiți

4	Possovicz (Bozovici)	232	138	65	13	216	16	212	69	10	42
5	Lapusnik (Lăpușnic)	125	75	39	4	118	7	98	41	14	26
6	Mosserisch (Moceriș)	87	56	25	1	82	5	72	20	6	23
7	Dalboschez (Dalboșăți)	126	79	40	4	123	3	98	44	4	23
8	Schoppot (Șopotul V.)	114	70	33	7	110	4	92	32	9	28
9	Garbovez (Gârbovăți)	67	37	26	2	65	2	66	13	2	13
10	Pauniș (Bănia)	183	106	71	7	186	4	178	54	22	36
11	Roderia (Rudăria)	190	108	71	7	186	4	176	67	8	29
12	Prigor	136	84	39	7	130	6	107	36	2	27
13	Puttna (Putna)	41	29	10	-	39	2	30	12	1	8
	TOTAL	1.688	995	553	62	1.610	78	1.481	517	98	339

1774 nov. 12. Posesiunea în animale a comunelor militarizate și pământul ce se cuvine fiecărei case în raport cu ce ar trebui să existe³³

Nr. Crt.	Comuna	Vite cornute			Cai		Oi și capre	Porci	Jugăre de pământ arabil
		De tracțiune	vaci	Tineri peste un an	De tracțiune	Pentru prăs. De peste 1 an			
1	Porloven (Borloveni)	185	195	102	74	11	2698	279	
2	Pattasch (Pătaș)	122	96	56	39	14	1333	171	11 13/14
3	Prillipez (Prilipăți)	168	68	50	65	12	1287	15	15 13/-
4	Possovicz (Bozovici)	320	300	197	142	60	2940	950	16
5	Lapusnik (Lăpușnic)	196	155	107	89	38	2028	717	15 12/-
6	Mosserisch (Moceriș)	127	118	79	75	23	897	358	10 11/-
7	Dalboschez (Dalboșăți)	146	88	76	72	25	800	367	13 9/-
8	Schoppot (Șopotul V.)	146	109	106	71	20	963	373	13 12/-
9	Garbovez (Gârbovăți)	121	120	106	91	36	1270	325	14 8/-
10	Pauniș(Bănia)	309	243	197	209	55	3792	982	18 15/-
11	Roderia (Rudăria)	293	229	193	12	64	3522	721	16 2/-
12	Prigor	103	67	25	49	14	959	175	15 -
13	Puttna (Putna)	49	39	30	5	2	297	11	15 3/-
	Total	2286	1827	1324	1153	374	22586	5776	

Situația popul. și a vitelor din Almăj pe luna dec. 1791³⁴

Nr. crt.	Satul	Bărbați	Femei	Total	Cai	Mânji	Boi	Vaci	Viței	Oi și capre	Porci	Stupi
1.	Rudăria	646	664	1310	105	5	251	159	77	2631	443	30
2.	Prigor	426	664	860	51	2	155	61	50	1243	228	42
3.	Puttna	95	81	177	12	-	12	13	13	108	4	6
4.	Borloveni (vechi)	368	317	685	35	6	112	47	47	2539	208	118
5.	Bottasc (Pătaș)	306	268	574	25	-	98	80	80	1719	141	20
6.	Prilipez	356	361	718	68	10	206	136	136	2843	750	30
7.	Bannia (Bănia)	652	660	1312	120	15	285	180	180	3270	728	34
8.	Gerbovez (Gârbovăți)	251	233	484	55	7	16	59	59	1270	412	62
9.	Schoppot (Șopotul v.)	419	395	814	56	4	145	96	96	1240	128	32
10.	Dalboschez (Dalboșăți)	400	351	751	45	6	144	102	102	1062	312	71
11.	Mosserisch (Moceriș)	230	227	457	54	10	111	93	1135	140	228	
12	Lapuschnik (Lăpușnic)	402	389	791	65	10	140	144	144	1379	282	43
13	Bosovich (Bozovici)	687	605	1301	100	15	330	327	327	3121	393	85
	Total											

(lipsește, în original, totalul - n. n.)

³³ Din „Date și documente bănățene 1728 – 1887”, de Gr. Popiți

³⁴ (Gr.Popiți) op.- cit.

Această situație este datată din Biserica Albă, la 27 dec. 1791 și semnată de Nemeș, colonel; Ludvig V. Kleberg, maior și Kaktherith, maior.

Situația bisericilor din parohiile din Almăj de pe datele cărților fonduare, întocmite pentru prima dată, la 1804

	Satul	Prima amintire de parohie	Sesii paroh. 42 jugh.	Locatul bisericii construite				Reparată	Matricola	Numele Preoților	Casă parohială
				piatră	Bârne	nuiel e	reconstruită				
1	Bănia	-	2	1788	-	-	-	-	1888	Dimitrie Bogoevici, Gr. Pirtea	Două din bârne
2	Borlovenii Vechi	-	1	1807	1804	-	-	-	1799	Ilie Milușescu	
3	„ Noi	-	-	1877	-	-	-	-	1894		
4	Bozovici	1750	2	1798	-	-	-	-	1790	Gh. Stanoilovici Gh. Dimitrivici Mihai Popovici	
5	Dalboșeți	-	1	1804	-	-	-	1828	1790	Andrei Câmpeanu	
6	Gârbovăți	-	1	1790	-	-	-	1873	1790	Ioan Novacovici	
7	Lăpușnic	-	1	1790	-	-	-	1935	1790	Gh. Damianovici	
8	Mocerîș	-	1	1802	-	-	-	-	1790	Vasile Târba	
9	Pătaș	-	1	1812	-	1804	-	1912	1790	Petru Popovici Ianăș Roșca	
10	Prigor	-	1 1/2	1802	-	-	1805	1891	1790		
11	Putna, filie la Prigor	-	-	1896	-	-	-	-	-	Petru Popovici Diacon Petru Drăgilă	
12	Prilipeți	-	1	1834	1804	-	-	-	-		
13	Ravensca rom.catolici	-	-	1828	-	-	-	-	-	Filie la Bozovici	
14	Rudăria	-	2	1807	1804	-	1820	1936	1790	Ioan Popovici	
15	Șopotul Vechi	-	1	1828	-	1804	-	-	1850	Gligore Badescu	
16	„ Nou	-	-	1850	-	-	-	-	1850		

Tablou statistic

Extras din cărțile fonduare, făcute în baza legii din 14.II 1787, de către ofițerii grăniceri, și verificate la 1 XI 1804. La 1807, în baza legii din 7 aug. s-au făcut modificări în cărțile fonduare.

Cărțile fonduare cele dintâi sunt păstrate la Cartea Fonduară a Judecătoriei de Ocol din Bozovici.

	Comuna	Nr. familiilor		Construcția caselor		Înscriși paroh. a 42 jug.	N-rul preoților	CLĂDIRI PUBLICE. PROPRIETATEA:								
		grăniceri	țigani	bârne	piatră			COMUNEI					ERARIULUI MILITAR			
								biserică	Școală	Casă comunală	Hambar	Cărciumă	Locuire ptr. ofițeri	Cancelarii	Școală germană	Pelion
1	Bănia	165	4	167	2	2	2	piatră	bârne	-	bârne	-	piatră	-	-	-
2	Borloveni (Vechi)	118	8	124	2	3 j	1	bârne	„	-	„	-	-	-	-	-
3	Bozovici	212	-	209	3	2	3	piatră	„	piatră	nuiel e	-	piatră	-	piatră	bă
4	Dalboșeți	130	-	130	-	1	1	„	„	piatră	nuiel e	-	piatră	-	-	pi
5	Gârbovăți	74	-	74	1	1	1	„	„	bârne	bârne	-	-	-	-	-
6	Lăpușnic	112	13	123	2	1	1	„	„	-	„	-	-	-	-	B
7	Mocerîș	84	-	84	-	1	1	„	„	-	„	-	-	-	-	-
8	Pătaș	98	-	98	-	1	2	nuiel e	„	-	„	-	-	-	-	-
9	Prigor	125	-	125	-	1	2	piatră	„	-	„	-	-	bârne	bârne	bă

								ă						ă	ă	ă
10	Prilipeți	120	-	120	-	1	1	bârnă	„	-	„	-	-	„	-	-
11	Putna	32	-	32	-	25 j	filie	-	-	-	„	-	-	-	-	-
12	Rudăria	122		192	-	2	2	piatră	„	-	„	-	bârnă	-	-	-
13	Șopotul (vechi)	122		122	-	1	1	nuiel	„	-	„	-	„	-	-	-
	Total	1584	25	1599	10											

Extras din „*Universalis schematismus ecclesiasticus et literarius graeci non uniti ritus*” pentru anul 1843/44 întocmită pe timpul patriarhului ortodox sârb, Iosif Raiacici din Carloviți.
Preoții și învățătorii din satele grănicerești din Almăj:

	Numele comunei	Numele Preoților	Perechi cununate	N-rul sufletelor	Hramul bisericii	Numele învățătorilor	N-rul elevilor	Observațiuni:
1.	Prigor	Teodor Câmpianu Dimitrie Gâmboașe Capelan Ilie Câmpianu	309	1311	Adormirea sf. ev. Ioan	Vasile Pistrila	81	Pe teritoriul regim. Greco.româno banatu Nr. 13, regăsim următoarele școli: Școli erariale: superioare 1 triviale 5 de băeți „ 1 de fete Total 7 Școli comunale: 81 românești 6 germane 2 ilirice - maghiare 1 slavă (slovacă) 1 grecească (Orșova) Total 91
2.	Putna, filie la Prigor		54	269	Nașt. Născ.	Ilie Valușescu	54	
3.	Borlovenii Vechi	Ioan Pistrila	209	927	Ad. Sf. ev. Ioan	Paul Marșavela	60	
4.	„ Noi, fil. La Borl. V.		66	311		Petru Popovici	24	
5.	Pătaș	Petru Popovici G-ghe Serafim, diacon	204	900	Sf. Ilie	Pavel Poperiu	60	
6.	Prilipeți	Petru Drăgăla	258	1183	Ad. Maicii Dom.	Ivan Simonovici	76	
7.	Bozovici	Nicolae Petruceanu G-ghe Dimitrievixci	478	2236	Înălțarea Dlui	„ „	131	
8.	Lăpușnic	Chiriac Pirtea	333	1568	Pog. Duhului Sf.	Petru Savici	86	
9.	Mocerîș	Const. Goanță	207	922	Sf. Gheorghe	Adam Goanță	40	
10.	Dalboșeți	Ad. Goanță adm. pâr.	338	1577	Nașt. Născ. De Dz.	Ilie Câmpeanu	69	
11.	Șopotul Vechi	Alexandru Oronoga adm			Înălț. Sf. Cruci	Nicolae Chimbir		
12.	„ Nou, fil. La Dalb.		88	247	Ap. Toma	Crăciun Badescu	25	
13.	Gârbovăți	Ioan Novacovici Pavel Novacovici capelan	217	1060	Nașterea Năzăr.	Toma Surulescu	65	
14.	Bănia	Grigore Pirtea Dumitru Bogoevici Radovan Pirtea adm	948	2084	„	Radovan Cristea	109	
15.	Rudăria	I. Sîrbu, N. Cristea adm	501	2431	Înălțarea Dlui	Ilie Câmpianu	150	

Datele recensământului din 1910, în plasa Bozovici

	Comuna	Suprafete în hectare	N-rul clădirilor	LIMBA MATERNA						Totalul populației	CONFESIUNEA								Știu citi și scrie
				Români	Maghiari	Germani	Slovaci-Cehi	Sârbi și Croați	Alții		Ortodox	Gr. catolici	Rom. Catolici	Reform. Calan	Luterani	Unitarieni	Mozaiici	Alte rel. și secte	
1	Bănia	13417	627	2363	13	3	-	1	23	2403	2387	1	13	-	2	-	-	-	981
2	Borlovenii Noi	6997	158	643	63	1	-	1	23	731	731	2	62	-	-	-	-	-	210
3	„ Vechi	2955	233	1008	-	1	-	7	1017	1017	-	-	-	-	-	-	-	-	327
4	Bozovici	15508	920	3326	206	329	3	16	363	4243	3638	1	537	27	25	2	17	-	198
5	Dalboșeți	5319	644	2332	17	22	3	11	23	2408	2344	2	55	5	2	-	-	-	892
6	Gârbovăți	5435	405	1843	1	1	-	-	11	1856	1853	-	2	1	-	-	-	-	911
7	Lăpușnicul Mare	5517	554	2197	-	4	-	1	1	2247	2242	-	5	-	-	-	-	-	561
8	Mocerîș	6866	390	1316	-	1	-	-	12	1329	1320	-	7	2	-	-	-	-	342
9	Pătaș	9764	279	1242	-	5	-	-	41	1288	1282	-	6	-	-	-	-	-	488
10	Prigor	7973	396	1761	3	8	-	2	12	1786	1771	-	14	-	1	-	-	-	777
11	Prilipeți	4136	440	1687	4	6	-	1	48	1746	1709	-	33	1	1	-	2	-	847
12	Putna	2478	84	392	-	-	-	-	18	410	405	-	5	-	-	-	-	-	188

13	Ravensca	2500	81	5	-	-	-	-	350	355	5	-	350	-	-	-	-	-	187
14	Rudărie	9903	824	2541	2	5	-	1	21	2570	2557	-	13	-	-	-	-	-	158
15	Șopotul Nou	5840	247	1268	-	-	-	4	9	1281	1281	-	-	-	-	-	-	-	286
16	„ Vechi	5248	452	1463	5	5	-	-	18	1491	1479	-	9	2	1	-	-	-	790
	TOTAL	159858	6734	25388	314	391	9	38	1024	27161	25957	6	1111	34	32	2	19	-	113

Jertfa Almăjului în războiul din 1914 – 1919

	Comuna	NUMĂRUL								Numele celor internați
		1914	Mobil.	Morți	Invalizi	Văduv.	Orfani	Voluntar.	Internați	
1	Bănia	1977	615	89	21	40	17	9	-	
2	Borlovenii Noi	946	280	42	3	24	22	7	-	
3	„ Vechi	692	127	22	4	12	7	8	-	
4	Bozovici	3408	980	108	21	56	65	19	1	Mihail Andrei 1916 la Șopron
5	Dalboșeți	2131	632	60	17	45	11	6	1	Lt. Col. Curița, Seghedin
6	Gârbovăți	1653	534	58	14	31	5	4	3	Pr. N Novacovici Înv. I Novacovici Tolog. S. Novacovici 1916 la Șopron
7	Lăpușnic.	2209	630	44	10	24	10	2	1	Ef. Gherman, 1915 dif. Caz.
8	Mocerîș	1181	280	41	6	26	10	-	-	
9	Pătaș	1112	360	37	5	29	22	18	1	Înv. N. Mergea, 1916, Șopr. Pr. C. Buracu, 27 iunie, Caransebeș, primul deținut politic român
10	Prigor	1553	229	71	4	34	32	20	1	
11	Putna	238	72	18	3	7	6	2	1	
12	Prilipeți	1533	420	56	7	29	20	29	1	Pr. I. Zaberca, Șopron 1916
13	Ravensca	424	22	7	3	3	8	-	-	
14	Rudăria	2385	778	87	18	32	16	21	1	David Șuța, 1916 la Cluj
15	Șopotul Vechi	1314	210	29	4	23	11	7	-	
16	„ Nou	1350	345	49	13	19	68	-	-	
	TOTAL	24196	6614	808	153	434	350	152	10	

De la 15 august 1916, intrarea României în război pentru eliberarea fraților de sub jugul milenar, românii noștri n-au mai înțeles să se jertfească pentru o cauză, care nu mai era a lor. De la această dată încep să se predea în masă italienilor și rușilor, iar în captivitate au format legiuni în Italia și batalioane de voluntari în Rusia.

Din tabela morților se constată că, în cadrele regim. de honvezi nr. 8, 30, 17, 31, 20 și 9 au murit: 332 eroi almăjeni; în cadrele reg. de inf. austr. nr. 43, 29, 2, 94, 62, 40, 47 și 34: (au murit) 446; la reg. de art. austr. nr. 5, 21, 17, 37, 20: (au murit) 17; la vîn. aust. nr. 3, 8: (au murit) 11; la reg. 5 pion.: (a murit) 1; la husari: (a murit) 1.

Datele evidențiază cu prisosință că românii erau înregimentați la infanterie, adică la formația cea mai periculoasă, fiind încadrați și în regimentele maghiare, figurând deci în statistica maghiară a războiului ca eroi maghiari.

În fine, din tabela invalizilor de război rezultă că, în Bozovici au rămas 21 de invalizi, în Bănia, 21; în Borlovenii vechii, 3; în Borlovenii Noi, 4; în Dalboșeț, 17; în Gârboveți, 14; în Lăpușnic, 10; în Mocerîș, 6; în Pătaș, 5; în Prigor, 4; în Prilipeți, 7; în Putna, 3; în Ravensca, 3; în Rudăria, 18; în Șopotul-Vechiu, 4; în Șopotul-Nou, 13. În total, 153.

Iar din tabela văduvelor de război se desprinde și mai strigător jertfa enormă a grănicerilor, deoarece în Bozovici au rămas 56 de văduve; în Bănia, 40; Borlovenii-Vechi, 24; Borlovenii-Noi, 12;

Dalboșeț, 45; Gârbovăț, 31; Lăpușnic, 24; Moceriș, 26; Pătaș, 29; Prigor, 34; Prilipeți, 29; Putna, 7; Rudăria, 32; Șopotul-Vechi, 23; Șopotul-Nou, 19. În total: 431.

RECAPITULĂM

Au fost mobilizați în cele 16 comune	6614
Au murit în război	808
Au rămas invalizi	153
Au rămas văduve	431

Și totuși au păstrat almăjenii atâta energie și vlagă, ca să aducă noi jertfe și pentru ideea națională, fiind în decursul războiului mondial internați 10 fruntași, iar 152 ostași s-au înrolat ca voluntari.

Dăm mai la vale tabloul nominal al acestor eroi, pentru a le eterniza numele pe seama viitoarelor generații.

TABLOUL

Voluntarilor din Valea Almăjului care au luat parte în războiul pentru întregirea neamului

Bozovici

1. Ilie Baba	876
2. Iancu Conciatu	208
3. Ion Stancuța	593
4. Eduard Schidlof	268
5. Nicolae Ruva	280
6. Ion Verindianu	349
7. Meilă Mircea	363
8. Petru Baba	876
9. Ion Haraciu	496
10. George Stancuța	657
11. Ilie Iova	693
12. Petru Beloescu	592
13. Vasile Vasile	725
14. Ion Șerpe	786
15. Nicolae Movarea	864
16. Trifu Iurchescu	510
17. Ion Peescu	181
18. Samuilă Reica	729
19. Vinu Chera	390

Bănia

1. Chirilă Puia	289
2. Petru Uruci	40
3. Matei Uruci	40

4. Novac Uruci	448
5. Lazăr Florea	18
6. Păun Habafcovici	214
7. Dăvid Albu	228
8. Ilie Sârbu	26
9. Ion Golimba	387

Borlovenii Vechi

1. Dumitru Florea	41
2. Vasile Barbu	55
3. Ion Imbreascu	46
4. Alexand.Bojinescu	49
5. Pavel Florea	2
6. Lazăr Gherjoabă	127
7. Vasile Boțoacă	45

Borlovenii Noi

1. Nistor Moți
2. Ilie Brabete
3. Ilie Păunescu
4. Petru Basarabă
5. Petru David
6. Ambrozie Purdela
7. Ioan Trușan
8. Pavel Boțoacă

Dalboșeț

1. Gligore Careba
2. Nicolae Budescu
3. Nistor Budescu
4. Ion Marșavela
5. Iosef Feigl
6. Ștefan Budescu

Gârboveți

1. Ilie Micicoi înv.	95
2. Ion Păducel	6
3. Sofron Goga	76
4. Nistor Ciortuz	21

Lăpușnic

1. Iosif Goșa	246
2. Dionisie Dragomir	38

Pătaș

1. Gheorghe Betia	128
-------------------	-----

2. Lazăr Popiți	24
3. Lazăr Lăzărescu	131
4. Pavel Lăzărescu	74
5. Lazăr Vrabete	60
6. Nicolae Betia	137
7. Tudor Ștefan	96
8. Luca Moacă	11
9. Lazăr Roșca	19
10. Vasile Serafin	111
11. Petru Serafin	157
12. Moise Moacă	141
13. Peteru Hânda	154
14. Petru Dragici	148
15. Mihai Pervulescu	2
16. Ioan Sernian	140
17. Gavrilă Moacă	160
18. Ioan Serafin	80

Prigor

1. Lazăr Jifcu
2. Iosif Careba
3. Roman Andrei
4. Novac Burac
5. Ștefan Matei
6. Petru Miulescu
7. Ștefan Burac
8. Pavel Careba
9. Zăria Negoită
10. Pavel Rotariu
11. Savu Jifcu
12. Teodor Andrei
13. Nicolae Burac
14. Iosif Sitaru
15. Irimie Bârdea
16. Petru Lăpădătescu
17. Dumitru Vintilă
18. Nistor Miclău
19. Simeon Miclău
20. Andrei Matei

Putna

1. Nistor Radu-Tudor
2. Damaschim Motorga

Prilipeți

1. Nicolae Andrei	173
2. Iosif Andrei	155

3. Mihail Zarva	212
4. Andrei Șuveți	19
5. Pavel Braila	264
6. Nicolae Andrei	15
7. Gligore Drăgilă	166
8. Constantin Șuveți	114
9. Vasile Preda	251
10. G-ghe Drăgilă	265
11. D-tru.Novacescu	113
12. Vasile Cojocariu	122
13. Vasile Zaberca	96
14. Anton Daminescu	94
15. Antonie Dancea	48
16. Lazăr Nicodin	91
17. Gheorghe Imbrea	87
18. Vasile Drăgilă	100
19. Zaharie Imbrea	248
20. Dănila Mihoc	74
21. Ștefan Andrei	173
22. Simion Dancea	107
23. G-ghe. Andrei	108
24. Luca Andrei	173
25. Petru Cara	224
26. Ilie Valușescu	19
27. Ioan Novacescu	95
28. Nicolae Zarva	225
29. Andrei Nicodin	71

Rudăria

1. Ștefan Imbrescu	227
2. Lazăr Ignat	28
3. G-ghe..Imbrescu	227
4. Ilie Vasile	31
5. Ilie Sitaru	126
6. Petru didraga	108
7. Andrei Otiman	48
8. Iacob Didraga	312
9. G-ghe.Vlădoiu	172
10.Andrei Haramuz	168
11.Ștefan Șuta	
12.Ion Didraga	10
13.Ioachim Didraga	387
14.Mihail Dobrea	81
15.Dionisie Vlădia	231
16.Petru Petruți	263
17.Iulian Craia-Șuța	161
18.Ilie Rădulea	46
19.Dînilă Imbresca	227
20.Iacob Vlădia	71

Șopotu Vechi

1. Ion Andrei
2. Ilie Găina
3. Iosif Jurca
4. Nicolae Voin
5. Iosif Cocora
6. Pavel Baia
7. Gheorghe Velcota

•

Satele din Almăj luate în primire – pentru militarizare – la 1 Noembrie 1773³⁵

Nr. curent	Comuna	CASE						Apti pentru serviciu	Jumătate invalizi	Invalizi 100%	
		După conscripția ultimă	cu		V	T ot al	P r e o ț i, b i			Sunt în sarcina casei	Nu sunt în sarcina casei
			Mai mulți	Oameni pentru lucru							
1	Porloven (Borloveni)	126	73	44	2	119	7	95	39	5	36
2	Pattasch (Pătaș)	122	64	48	5	117	5	113	45	8	23
3	Prillipez (Prilipăți)	139	76	55	2	133	6	144	45	7	24
4	Possovicz (Bozovici)	232	138	65	13	216	16	212	69	10	42
5	Lapusnik (Lăpușnic)	125	75	39	4	118	7	98	41	14	26
6	Mosserisch (Mocerîș)	87	56	25	1	82	5	72	20	6	23
7	Dalboschez (Dalboșăți)	126	79	40	4	123	3	98	44	4	23
8	Schoppot (Șopotul V.)	114	70	33	7	110	4	92	32	9	28
9	Garbovez	67	37	26	2	65	2	66	13	2	13

³⁵ Din „Date și documente bănățene 1728 - 1887” de Gr. Popiți

	(Gârbovăți)										
10	Pauniș (Bănia)	183	106	71	7	186	4	178	54	22	36
11	Roderia (Rudăria)	190	108	71	7	186	4	176	67	8	29
12	Prigor	136	84	39	7	130	6	107	36	2	27
13	Puttna (Putna)	41	29	10	-	39	2	30	12	1	8
	TOTAL	1.688	995	553	62	1.610	78	1.481	517	98	339

1774. Nov. 12. Posesiunea în animale a comunelor militarizate și pământul ce se cuvine fiecărei case în raport cu ce ar trebui să existe³⁶

Nr. Crt.	Comuna	Vite cornute			Cai		Oi și capre	Porci	Jugăre de pământ arabil
		De tracțiune	vaci	Tineri peste un an	De tracțiune	Pentru prăs. De peste 1 an			
1	Porloven (Borloveni)	185	195	102	74	11	2698	279	
2	Pattasch (Pătaș)	122	96	56	39	14	1333	171	11 13/14
3	Prillipez (Prilipăți)	168	68	50	65	12	1287	15	15 13/-
4	Possovicz (Bozovici)	320	300	197	142	60	2940	950	16
5	Lapusnik (Lăpușnic)	196	155	107	89	38	2028	717	15 12/-
6	Mosserisch (Mocerîș)	127	118	79	75	23	897	358	10 11/-
7	Dalboschez (Dalboșăți)	146	88	76	72	25	800	367	13 9/-
8	Schoppot (Șopotul V.)	146	109	106	71	20	963	373	13 12/-
9	Garbovez (Gârbovăți)	121	120	106	91	36	1270	325	14 8/-
10	Pauniș (Bănia)	309	243	197	209	55	3792	982	18 15/-
11	Roderia (Rudăria)	293	229	193	12	64	3522	721	16 2/-
12	Prigor	103	67	25	49	14	959	175	15 -
13	Puttna (Putna)	49	39	30	5	2	297	11	15 3/-
	Total	2286	1827	1324	1153	374	22586	5776	

Situația popul(ației) și a vitelor din Almăj pe luna dec. 1791³⁷

Nr. crt.	Satul	Bărbați	Femei	Total	Cai	Mânji	Boi	Vaci	Viței	Oi și capre	Porci	Stupi
12.	Rudăria	646	664	1310	105	5	251	159	77	2631	443	30
13.	Prigor	426	664	860	51	2	155	61	50	1243	228	42
14.	Puttna	95	81	177	12	-	12	13	13	108	4	6
15.	Borloveni (vechi)	368	317	685	35	6	112	47	47	2539	208	118
16.	Bottasc (Pătaș)	306	268	574	25	-	98	80	80	1719	141	20
17.	Prilipez	356	361	718	68	10	206	136	136	2843	750	30
18.	Bannia (Bănia)	652	660	1312	120	15	285	180	180	3270	728	34
19.	Gerbovez (Gârbovăți)	251	233	484	55	7	16	59	59	1270	412	62
20.	Schoppot (Șopotul v.)	419	395	814	56	4	145	96	96	1240	128	32
21.	Dalboschez (Dalboșăți)	400	351	751	45	6	144	102	102	1062	312	71
22.	Mosserisch (Mocerîș)	230	227	457	54	10	111	93	1135	140	228	
12	Lapuschnik (Lăpușnic)	402	389	791	65	10	140	144	144	1379	282	43
13	Bosovich (Bozovici)	687	605	1301	100	15	330	327	327	3121	393	85
	Total											

(lipsește, în original, totalul – n. m. ADC)

Situația bisericilor din parohiile din Almăj de pe datele cărților fonduare, întocmite pentru prima dată la 1804

³⁶ Din „Date și documente bănățene 1728 – 1887”, de Gr. Popiți

³⁷ (Gr. Popiți) op. cit.

EXTRAS

Din „*Universalis schematismus ecclesiasticus et literarius graeci non uniti ritus*” pentru anul 1834/ 44
întocmită pe timpul patriarhului ortodox sârb, Iosif Raiacici din Carloviți.

Preoții și învățătorii din satele grănicerești din Almăj:

	Numele comunei	Numele Preoților	Perechi cununate	N-rul sufletelor	Hramul bisericii	Numele învățătorilor	N ele
16.	Prigor	Teodor Câmpianu Dimitrie Gâmboașe Capelan Ilie Câmpianu	309	1311	Adormirea sf. ev. Ioan	Vasile Pistrila	
17.	Putna, filie la Prigor		54	269	Nașt. Născ.	Ilie Valușescu	
18.	Borlovenii Vechi	Ioan Pistrila	209	927	Ad. Sf. ev. Ioan	Paul Marșavela	
19.	„ Noi, fil. La Borl. V.		66	311		Petru Popovici	
20.	Pătaș	Petru Popovici G-ghe Serafim, diacon	204	900	Sf. Ilie	Pavel Poperiu	
21.	Prilipeți	Petru Drăgîlă	258	1183	Ad. Maicii Dom.	Ivan Simonovici	
22.	Bozovici	Nicolae Petruceanu G-ghe Dimitrievixci	478	2236	Înălțarea Dlui	„ „	
23.	Lăpușnic	Chiriac Pirtea	333	1568	Pog. Duhului Sf.	Petru Savici	
24.	Mocerîș	Const. Goanță	207	922	Sf. Gheorghe	Adam Goanță	
25.	Dalboșeți	Ad. Goanță adm. pâr.	338	1577	Nașt. Născ. De Dz.	Ilie Câmpeanu	
26.	Șopotul Vechi	Alexandru Oronoga adm.			Înălț. Sf. Cruci	Nicolae Chimbir	
27.	„ Nou, fil. La Dalb.		88	247	Ap. Toma	Crăciun Badescu	
28.	Gârbovăți	Ioan Novacovici Pavel Novacovici capelan	217	1060	Nașterea Năzăr.	Toma Surulescu	
29.	Bănia	Grigore Pirtea Dumitru Bogoevici Radovan Pirtea adm.	948	2084	„	Radovan Cristea	
30.	Rudăria	I. Sîrbu, N. Cristea adm.	501	2431	Înălțarea Dlui	Ilie Câmpianu	

(p. 231)

Datele recensământului din 1910, în plasa Bozovici

	Comuna	Suprafețe în hectare	N-rul clădirilor	LIMBA MATERNĂ						Totalul populației	CONFESIUNEA		
				Români	Maghiari	Germani	Slovaci-Cehi	Și Croați	Alții		Ortodox	Gr. catolici	Rom. Catolici
1	Bănia	13417	627	2363	13	3	-	1	23	2403	2387	1	13
2	Borlovenii Noi	6997	158	643	63	1	-	1	23	731	731	2	62
3	„ Vechi	2955	233	1008	-	1	--	7	1017	1017	-	-	-
4	Bozovici	15508	920	3326	206	329	3	16	363	4243	3638	1	537
5	Dalboșeți	5319	644	2332	17	22	3	11	23	2408	2344	2	55
6	Gârbovăți	5435	405	1843	1	1	-	-	11	1856	1853	-	2
7	Lăpușnicul Mare	5517	554	2197	-	4	-	1	1	2247	2242	-	5
8	Mocerîș	6866	390	1316	-	1	-	-	12	1329	1320	-	7
9	Pătaș	9764	279	1242	-	5	-	-	41	1288	1282	-	6
10	Prigor	7973	396	1761	3	8	-	2	12	1786	1771	-	14
11	Prilipeți	4136	440	1687	4	6	-	1	48	1746	1709	-	33
12	Putna	2478	84	392	-	-	-	-	18	410	405	-	5
13	Ravensca	2500	81	5	-	-	-	-	350	355	5	-	350
14	Rudărie	9903	824	2541	2	5	-	1	21	2570	2557	-	13

15	Șopotul Nou	5840	247	1268	-	-	-	4	9	1281	1281	-	-
16	„ Vechi	5248	452	1463	5	5	-	-	18	1491	1479	-	9
	TOTAL	159858	6734	25388	314	391	9	38	1024	27161	25957	6	1111

În procente: români 93,5%, maghiari 1,2%, germani 1,4%, slovaci 0,1%, alți (cehi) 5-8%. ort. 95,6%, catolic 4,1%, reform 0,1%, luterani 0,1%, mozaici 0,1%

Jertfa Almăjului în războiul din 1914 – 1919

	Comuna	NUMĂRUL								Numele celor internați
		1914	Mobil.	Morți	Invalizi	Văduv.	Orfani	Voluntar.	Internați	
1	Bănia	1977	615	89	21	40	17	9	-	
2	Borlovenii Noi	946	280	42	3	24	22	7	-	
3	„ Vechi	692	127	22	4	12	7	8	-	
4	Bozovici	3408	980	108	21	56	65	19	1	Mihail Andrei 1916 la Șopron
5	Dalboșeți	2131	632	60	17	45	11	6	1	Lt. Col. Curița, Seghedin
6	Gârbovăți	1653	534	58	14	31	5	4	3	Pr. N Novacovici Înv. I Novacovici Tolog. S. Novacovici 1916 la Șopron
7	Lăpușnic.	2209	630	44	10	24	10	2	1	Ef. Gherman, 1915 dif. Caz.
8	Mocerîș	1181	280	41	6	26	10	-	-	
9	Pătaș	1112	360	37	5	29	22	18	1	Înv. N. Mergea, 1916, Șopr. Pr. C. Buracu, 27 iunie, Caransebeș, primul deținut politic român
10	Prigor	1553	229	71	4	34	32	20	1	
11	Putna	238	72	18	3	7	6	2	1	
12	Prilipeți	1533	420	56	7	29	20	29	1	Pr. I. Zaberca, Șopron 1916
13	Ravensca	424	22	7	3	3	8	-	-	
14	Rudăria	2385	778	87	18	32	16	21	1	David Șuța, 1916 la Cluj
15	Șopotul Vechi	1314	210	29	4	23	11	7	-	
16	„ Nou	1350	345	49	13	19	68	-	-	
	TOTAL	24196	6614	808	153	434	350	152	10	

Revista Institutului Social Banat-Crișana, an IX (1941), ian.-apr., p.33-46; mai-aug., p.176-185; an X(1942), ian.-feb., p.58-78; mar.-apr., p.225-235.

OBSERVĂRI ASUPRA VIEȚII RELIGIOASE-MORALE DIN ALMĂJ (PLASA BOZOVICI)

de Preot Melentie Șora

I. Cadrul cosmologic

Drumul de țară ce duce dela Oravița spre Iablanița oferă trecătorului regiuni de un pitoresc încântător.

Munți înalți, răvășiți de văi prăpăstioase, întinse păduri de brad. Izvoare cristaline; ape care se strecoară în calcarul munților ca într-o pâlnie, ca să apară apoi ca prin surprindere în pânza unei cascade argintii. Multe pâraieșe, văi, dintre care cea mai mare Nera (Nergănul) strătaie dinspre răsărit spre apus depresiunea, ce se întinde la sud de masivul Semenic, iar peisajele naturale prin frumusețea lor încântă și predispon spre cele religioase, spre religiozitate.” (Bologa pagina 100).

De pe piscuri depresiunea aceasta pare o albie enormă, închisă jur împrejur ca de niște uriașe ziduri verzi, de munții împăduriți.

Dealurile și colinele, care se înșiruie în interior cu o simetrie de admirabilă panoramă, se conturează în coborâri din ce în ce mai line, până ce se pierd în două fâșii de dealuri, care încadrează valea Nergănelui în variate lățimi, de la jumătate până la circa 15 km., în cursul ei până la cheile de stânci de la Șopotul-nou, prin care trece hotarul acestei regiuni.

Printre aceste dealuri ca printre naturale metereze sunt presărate 15 sate neaoșe românești.

Într-o regiune uniformă ca și conformație cosmică, – climă, condiții de viață, sol, subsol, producție și necesități, – e firesc ca și manifestările spirituale ale vieții să fie aproape aceleași, pe tot întinsul regiunii.

Dacă această regiune formează o unitate geografică, ea se poate reduce la o unitate și sub raport de viață sufletească. Bazinul avea din vremi memorabile o ieșire spre apus pe la Șopotul-nou, și alta spre Iablanița.

Mai nou serpentinele, peste care grăbesc ca niște uriași bondari antidiluvieni, autobuzele, trasate îndrăzneț peste piscurile, ce domină această regiune între Oravița și Iablanița și sub care se adâncesc prăpăstii precum și drumurile deschise în stânci, grăiesc nu numai de străduințele de totdeauna ale omului de a cuceri natura, cât și de succesul lui de a o stăpâni și exploata prin legăturile de comunicație, pe care le are această regiune, încă în măsură insuficientă. Insuficientă pentru vremurile de vertiginoasă viteză, pe care le trăim.

Înainte, cu nu mai mult decât cu 8 decenii această regiune avea legături de comunicație spre nord și sud numai prin poteci, pe care le puteau urca și coborî doar oameni singuratici, sau în cel mai bun caz caravane cu încărcături mai mici.

O adevărată cetate a naturii!

Izolată prin forța împrejurărilor naturale de regiunile înconjurătoare, această cetate a Almăjului a rămas mai mult ca oricare regiune românească, sub raportul manifestărilor spirituale, o insulă virgină, în care s-a păstrat într-o formă mai originală, mai pură, tradiția, curatele obiceiuri și practici religioase, care denotă spiritualitate, stinsă sau uitată în alte părți, sau în cel mai bun caz alterată, fie de concepția blazată a vremii, fie de varietatea atâtor informații, și noutăți, care năvălesc tumultuos azi în suflete, fără ca omul, cu insuficiența cunoștințelor să se poată totdeauna lămuri pe deplin asupra problemelor spirituale date de vreme: stare, care strecoară în suflete o umbră de nedumerire, de îndoială și acru scepticism în viața practică.

Lipsit de teren, dar bogat în cântec și poezie, Almăjul trăiește, în mare parte, sincer și dintr-o vie și ardentă necesitate sufletească sublima aromă a credinței.

Lumea spirituală a divinității, atotstăpânitoare, este o realitate, în care el viază și de care își anină cu toată sinceritatea în toate manifestările ei și de la care așteaptă și plinirea nădejdlor lui.

Într-un atare cadru măreț, care evocă la fiecare pas puterea creatoare a divinității, de la care depinde viața, este imposibil a nu înregistra la fiecare pas câte o fărâmə de sentiment religios.

În valea Almăjului, unde păstoritul a fost în toate vremurile și este încă o principală ramură de ocupație concrecută cu însăși viața regiunii, credinciosul, încă din copilărie, a trecut prin prisma individualității sale toate experiențele, trăite în mijlocul naturii și era firesc să rețină ceea ce corespunde mai bine firii lui și stării sale psihice, momentane, sentiment de credință și alte sentimente nobile, altoite anterior în sufletul lui de copil și adolescent de mediul social (familia, biserica, școala, societatea asupra creației și a realității lumii spirituale).

Un mediu cosmic de o frumusețe și măreție cum este cel al acestei regiuni și care bate întrerupt la ochi, este imposibil să nu atragă atenția unui suflet și să nu infiltreze tot mai adânc în conștiința sa ideea de divin.

Uraganele, furtunile cu descărcări electrice, inundațiile, și alte calamități nu pot decât să stârnească frică... frica de cataclismul și primejdiiile împreunate cu ele... primejdii, care în mod constrângător îndreaptă privirile spre puteri ocrotitoare,

pe care nu le pot afla decât la Dumnezeu. Primele experiențe personale la copil, impregnate mai adânc în vârstă de adolescent și maturitate, nu fac decât să adâncească și să limpezească tot mai mult în conștiință ideea de realitatea lumii spirituale a lui Dumnezeu, a cărui mână o simt aievea în viața lumii cosmice.

În lumina acestor stări sufletești Dumnezeu e viu, real și prezent în viața lor.

În cataclismele mari, cum a fost Potopul³⁸ de la anul 1910, a fost interpretată mânia cerului. Această mânie este raportată la răutatea mare, pentru care Dumnezeu a trimis pedeapsă și este explicată nu arareori, cauza acelei încercări cu păcatele și nelegiuirile omenești, neobișnuit de mari.

Peisajul ca factor extern este pentru sufletul omenesc de o însemnătate cu mult mai mare, decât oricare alt factor, care influențează viața lui, pentru că în vreme ce factorul social exercită asupra vieții o constrângere convențională, în fața naturii el se supune și ia din îndemn propriu o atitudine de subordonare, de admirație și de adorare.

Trecătorului care ar face pe jos sau cu un vehicul drumul de care am pomenit, involuntar i-ar bate la ochi mulțimea crucilor de piatră sau cioplite în lemn dintre care multe prevăzute cu inscripții sau icoane, așezate pe marginea drumurilor..., ca tot atâtea probe că se află într-o regiune în care sufletele sunt îndreptate spre azurul cerului, sub protecția căruia vreau să se știe. Astfel de semne creștinești sunt prezente nu numai pe lângă drumuri ci pretutindeni de-a lungul și de-a latul regiunii³⁹.

Crucile și icoanele de pe la încrucișarea drumurilor, de piscuri, stânci și văi, ridicate toate din îndemn propriu, de oameni particulari, sau cele de pe lângă prăvălișuri, care indică vre-o nenorocire, ce s-ar fi întâmplat acolo... toate, toate sunt expresia eclatantă a aceluiasi sentiment religios, ce domină sufletele credincioase ale acestei regiuni, chiar și în butul cazurilor minime și izolate, în care unii s-ar complăce la suprafață într-un indiferentism față de cele sufletești, mai mult de dragul unei aparente spoieli de civilizație, sau chiar al acelor ce se complăc sincer într-un indiferentism sau chiar antagonism religios.

II. Cadrul biologic

Dacă regiunea este presărată cu atâtea semne externe evocatoare ale lumii spirituale, cu atât mai mult a avut grijă sufletul omenesc să se înconjoare cu astfel de semne în interiorul casei sale, în cămin.

Din punct de vedere al cercetării manifestărilor spirituale, casa, căminul, formează cel mai important centru de viață generatoare, numit oarecum oficial, centru domestic.

Toate manifestările spirituale se desfășoară în cadrul firesc al familiei. Atâta vreme cât va exista viață familială, adică un grup domestic, va exista și o spiritualitate, pentru că viața unei gospodării ce unește în familie pe toți membrii ei, prilejuiește un complex de manifestări spirituale, toate exprimate în obiceiurile, credințele, riturile ce se practică în viața familială.

---

³⁸ Inundațiile de proporții neobișnuite din vara anului 1910, când au fost dizlocate părți de sate și nenumărate victime omenești, a fost numit „potop”.

³⁹ Numai la Bozovici am numărat nu mai puțin de 27 cruci (troițe) și anume: 1. În partea de miazăzi a bisericii o cruce de piatră admirabil pictată. 2. Lângă fântâna din lunca Vișii, ridicată de Gheorghe Cismaș și soția și Gheorghe Jidovu și soția. 3. În drum spre Lăpușnic de P. Ruva. 4. În fața casei lui Ilie Ruva, ridicată de coriști. 5. Troița din parc, ridicată de Fundațiile Regale prin intervenția părintelui Buracu. 6. În lunca cazarmii de piatră. 7. Lângă spital. 8. Lângă Wittaguna de piatră. 9. 10. 11. Trei cruci pe vârful „Cristului”. 12. În drum spre Prilipăț, rid. de Marcu Chetrinescu. 13. Monumentul eroilor. 14. În drum spre Șteier, la jumătate km de la sat. 15. Tot în acest drum la 2 jum. km (cu patru stâlpi de cărămidă). 16. La 3 jum. km (la Boacă). 17. La 4 km. 18. La 4 jum. km de lemn vechi. 19. La gura Golumbului „în cârcie”. 20. Pe vârful stâncii Coronini (Biger). 21. 22. 23. la 12 km rid. într-un pisc de I. Ruva, Eittag și Păslea. 24 și 25. La Zăbal trei cruci de lemn, ridicate de păcurarii Petru Macrea, Iancu Chitrinescu și Simion Țunea. 25. Tot la Zăbal tot de păcurari la 12 km vis-a-vis de Poneasca, lângă stupina lui I. Ruva. 26. La Gosna de piatră, rid. de preot Bihoi, Ilie Ruva, Radu Matei și Ion Pășlea. 27. La Agriș pe luncă de piatră, rid. de Petru Ruva, Ion Mircea, Mircea Matei, „pentru a se potoli furtunile, care au bătuit pe luncă.”

Casa e ceva scump pentru om și mai ales pentru cel ce și-o știe veșnic amenințată și în nesiguranță.

Între astfel de împrejurări, clădirea unei case, care să adăpostească familia, cere și jertfă. Și cum totul, în mediul în care trăiesc țăranii de aici și mai ales în care trăiau înaintașii lor, era în funcție de puterea și oarecum de favorul lumii spirituale, casa era o preocupare principală pentru ei, și puterile spirituale în care cred. După un obicei străbun, trebuie împăcate. Modul de a le câștiga ajutorul ne aduce aminte de felul în care odinioară moșii lor străbuni daco-romani apropiu și îmblânzeau pe zeii lor prin jertfe sângeroase. În aceste concepții, care domină, își are originea, – cred – obiceiul practicat în Almăj, de a se pune la temelia casei, – după ce preotul a sfințit locul, pe care se ridică clădirea, – un cap de cocoș, găină sau pui, un pahar cu apă, un ou, sare, cucuruz, grâu, ovăz și tot felul de sămânțe.⁴⁰ Ba în unele sate se pun galițele sus pomenite de vii la temelie.⁴¹ Și cari înlocuiesc jertfa de om cu care se răscumpără casa. Semnțele semnifică belșugul și norocul, ce se așteaptă în casa nouă. Ușor se poate ghici, că toate aceste obiceiuri păstrate prin tradiție își au originea într-un fond de credințe magice.

Clădirea unei case dealtcum este însoțită după etape de astfel de ceremonii.

Așa bunăoară când ajung măieștrii zidari să fie „mai do'gata cu păreții casei”, atunci pun târș verde, atârnă de ei scâlani și cârpe sau ștergari, atâtea câți măieștri sunt și le dă seara ca dar. Firește ceremonia se încheie cu o cină gustoasă. Ea se repetă și pentru măieștrii dulgheri (țimermani), când este ridicată gradia.

- Să fie casa cât de mică tot obiceiul se ține. Cine n-are ia împrumut. Mută de acolo-acolo”, încheie apodictic interlocutoarea și informatoarea mea.⁴²

Când casa e gata se cheamă preotul și o sfințește înainte ca proprietarul să intre în ea. Lege practică cu sfințenie înainte de război în Almăj și la care țin și azi cei mai mulți dintre credincioși.

Dealtcum în această regiune se sfințesc cu regularitate casele și la botezul Domnului. La ziua înălțării Sfintei Cruci precum și la praznice, care se țin dintr-un obicei, în care se satisfac nu numai conștiința „că și-a făcut datoria”, ci și o mare doză de mândrie omenească.⁴³

Dacă în Valea Almăjului curțile caselor sunt în general strâmte și umbrite de șurile și acareturile largi încăpătoare, dar îngrămădite, în care se așează agoniseala gospodarului, interiorul celor mai multe case este luminos și îngrijit. Ferestrele sunt în general suficient de largi.

Podoaba cea mai de preț a unei camere este icoana hramului patronul casei. În Almăj toate familiile își au hramul lor, pe care îl serbează cu specială ceremonie... de adevărat praznic... cum se și zice.

Alături de icoana hramului se înșiruie la loc de frunte în casele credincioșilor și alte icoane. Cele mai obișnuite sunt: Icoana Maicii Domnului; a Mântuitorului; a Sf. Părinte Nicolae; a Sf. Mucenic Gheorghe; a Sf. Mucenic Dimitrie; Arhanghelii; Cuvioasa Paraschiva etc. Gospodinele, îndeosebi cele cu stare bună și ambițioase, sunt bucuroase când ceri să-ți arate vreo icoană, că deodată cu icoanele pot arăta și felul frumos și cu gust în care și-au aranjat „soba mare”.

„Statul”⁴⁴ ține loc de candelă în cele mai multe case din această regiune. El se aprinde în vremuri de grele încercări și mai ales când sunt... „vijolii”, însoțindu-se cu obișnuitele tămâieri

Almăjenii, care au trăit atâtea timp sub disciplina unui regim militar, – un regim care i-a constrâns să cerceteze școala⁴⁵ în timp când în alte părți români erau lipsiți de lumina învățaturii, – sunt oameni deschiși și iubitori de cărți. Bibliotecile lor

⁴⁰ Vezi chestionarul no. 227. Bănia

⁴¹ Borlovenii-Noi

⁴² Vezi chestionarul nr. 227. Bănia (Ilinca Tincu).

⁴³ De notat aici că sunt familii, în care se prăznuiesc 2-3 sfinți ca hramul casei. Aceasta obvine în familiile, în care s-au acumulat averi de la două sau chiar mai multe case, fie prin căsătorie, când mirele unicul fiu și mireasa unica fiică aduc fiecare câte o avere, iar după căsătorie mai pot moșteni și o a treia avere, la care ajung: prin „ținere” (forpalt) b. o. Trei moșii cu trei patroni. Trei praznice.

⁴⁴ O lumânare de ceară, lungă de un stat de om, rămasă de la mormântarea unui familial și care se păstrează, ca să fie aprinsă la pomenile, parastasele, care se fac pentru cel decedat, precum și alte tipuri de grele încercări.

⁴⁵ La 1774 se inaugurează la Bozovici, la porunca împăratului Iosif al II-lea „Școala trivială inferioară pentru Almăj, la 1766 până la 1782: „Școala Națională Românească” de sub conducerea lui Grigore Obradovici.

sunt formate între altele de cărți religioase; Biblia, cărți de rugăciuni, catechismul, istorii bisericești, octoice, ceasloave și alte cărți de literatură, a căror lectură fie și numai în serile lungi de iarnă, când unii dintre părinți învață cu familiile lor, troparul și alte cărți bisericești, înnoiesc legătura lor cu Dumnezeu prin trezirea sentimentalismului religios și evocarea lumii spirituale.

Într-un cămin ridicat cu atâtea ceremonii, care evocă lumea protectoare a cerului și în cadrul atâtor icoane, cruci și alte semne creștinești este imposibil ca omul să rămână străin de Dumnezeu. Să nu se roage dimineața și seara.

Oricare lucru ar începe cineva se gândește la Dumnezeu și rostește scurte rugăciuni. Ce e drept rugăciunile acestea nu sunt întotdeauna cele învățate în școală și din cărți de rugăciuni; sau mai precis, rareori sunt cele obișnuite în biserică. Faptul acesta nu scade însă cu nimic din sentimentul lui religios. În rugăciunile improvizate după necesități, el exprimă mai arătat, mai clar, mai explicit dorințele lui, necesitățile lui ardente le numește pe nume, holdele, marvele, copiii, părinții, sănătatea și în sfârșit tot ceea ce poate fi mai scump sufletului său.

Pe lângă acestea cunosc cu toți rugăciunea: „Tatăl nostru”, apoi „Înger, îngerășul meu”, „Născătoarea”. O parte din ei cunosc și celelalte rugăciuni, care cuprind concepții de doctrină morală creștină (Crezul și poruncile) și nu numai că le cunosc dar le și rostesc mai ales mamele – unele alături de fiii lor – dimineața și seara.

În convorbirile, pe care le-am avut cu ei nu mi s-a întâmplat să întâlnesc vreo familie, în care la întrebarea: dacă se roagă seara și dimineața să nu fi rămas oarecum contrariați chiar și în fața bănuiei și răspundeau și ei cu o întrebare:

– „Cum s-ar putea una ca asta?”

Familia este și o școală, aceea în care se plantează în suflete bunul simț și primele elemente de orientare în viață. Cel mai efectiv mijloc pentru conturarea înspre bine a caracterului și chiar a personalității unui copil este exemplul. Tata și mama, magistrii acestei școli, de cele mai multe ori își îndeplinesc această datorie nu numai rostind rugăciuni, ci și exemplificând cele spuse prin faptele vieții lor. Un fruntaș din Bănia arăta cu multă mândrie și fericire cum își crește el nepoții și cât este de fericit, când îi duce la sfânta biserică⁴⁶.

Convins de sugestiile fericite pe care le poate da omului credincios crucea, el a așezat-o chiar și pe masa de la care conduce destinele comunei⁴⁷ în fața căreia – spunea el – cuvintele lui de împăcarea și îndrumarea credincioșilor din comună, aveau mai mult aplomb și mai multă ascultare.

Îmi permit să-l prezint pe acest bărbat și credincios ca pe un exemplar luminat al creștinului conștient de valoarea etică și binefacerile practice pe care le poate aduce vieții particulare și sociale biserică⁴⁸.

II. Cercetarea bisericii ca și criteriu al religiozității

Echipa Institutului Social Banat-Crișana face cercetări de obicei vara, într-un anotimp deci când plugarii sunt angajați intens la lucrul câmpului. Hotarele comunelor sunt în aceste părți de mari întinderi. Aproape fiecare casă își are împărțită gospodăria în două sau chiar și trei și patru părți pe la sălașele, clădite la moșiile lor de pe hotar, nu arareori la îndepărtări de 15 – 20 și chiar 25 km de sat.

Oricine își poate închipui că între astfel de condiții, cât de împărțit și de legat este țăranul de gospodăria lui – ce nu este un inventar mort, pe care să-l închizi în cameră până la reînțoarcere, ci sunt vitele care trebuie îngrijite și în duminici și sărbători. E oarecum firesc și în mentalitatea lor trecută ca a doua obișnuință împrejurarea că tocmai aceste zile sunt rezervate în special pentru ca să fie ele mai bine săturate și îndeplinite, – tot atâtea obligații, care-l rețin și implicit justifică oarecum întrelăsarea obligației lui creștinești de a cerceta sfânta slujbă.

Cel ce intră într-o biserică în timpul serviciului religios în decursul acestui anotimp, n-are prin urmare motiv și cu atât mai puțin îndreptățirea să tragă numaidecât concluzii alarmante asupra lipsei de credință, deci a unui fond religios sufletesc cu absența căruia se confundă adesea eronat lipsa cercetării sfintei biserici⁴⁹.

Să mai punem alături împrejurarea că instrucția premilitară subtrage tocmai în duminici și sărbători o parte a tinerilor necesari la îndeplinirea îndatoririlor, legate de gospodărie, care nu numai că nu pot veni la biserică ci trebuie supliți în îndatoririlor lor.

În duminici și sărbători, de obicei pe timpul sfintei liturghii descind la sate toți aceia care vor să comunice ceva, să aranjeze serbări sau să solicite ceva țăranilor.

Așa se explică procentul redus de 10, 15 sau 20% de credincioși, care cercetează vara sfânta biserică.

⁴⁶ Primarul Nicolae Rica.

⁴⁷ Pe masa primarului, frumos aranjată, trona sfânta cruce.

⁴⁸ Întrebându-l – cum a ajuns aici crucea? el a răspuns: – Eu am adus-o, ca să le aduc oamenilor aminte de Dumnezeu, să vadă oamenii sfânta cruce. Au lipsă de ea, că ce-am putea noi fără Dumnezeu.

Iarna însă acest procent se urcă de la 20 până chiar la 50%.

La praznicele mari, bisericile din tot Almăjul se dovedesc în schimb a fi neîncăpătoare⁵⁰.

Comportarea credincioșilor în decursul serviciilor religioase e demnă și plină de evlavie. Citirea Sfintei Evanghelii o ascultă credincioșii în genunchi în toate satele. Ei dau expresie sentimentelor lor creștinești prin fapte cum sunt: dăruiri săracilor; împodobirea sfintelor biserici; dăruiri de lumânări bisericilor; ajutorarea reciprocă în cazuri de lipsă chiar și la lucrări gospodărești.

Cercetând cu de-amănuntul inventarul bisericilor, începând cu utensilele liturgice, icoane, cărți, prapori, baldachin și în sfârșit aproape tot decorul interior și în toate parohiile puține sunt care să nu fie dăruiri de la fiii bisericii.

În decursul sfintelor servicii religioase se fac pomeniri multe pentru sănătatea celor vii și odihna sufletelor celor decedați.

Felul ceremonios în care se fac bunăoară sărutarea sfintelor icoane sau și chiar luarea anafurii, cu totul deosebit de învălmășeala și graba cu care se fac acestea în alte părți, denotă nu numai o stare de liniște sufletească ci mai ales faptul că fiii credincioși ai Almăjului sunt familiarizați cu atmosfera de evlavie, ce domină în naia bisericii.

S-ar putea face obiecțiunea, că toate acestea se pot referi și explica prin numărul redus de locuitori care cercetează sfânta biserică. După informațiile primite ordinea și stăpânirea de sine și disciplina sunt observate cu aceeași conștiinciozitate și la praznicele mari.

După câte am putut afla, nu numai o anumită categorie de membri ai familiilor cercetează biserica. Firește au o oarecare prioritate cei bătrâni. Totuși s-a statornicit un obicei, ca după posibilități într-o duminică să meargă unul, în altă duminică sau sărbătoare alt membru al familiei. Dreptul de a merge la biserică astfel practicat devine un privilegiu de o înaltă valoare etică, care evidențiază și subliniază fondul religios, puternic și viu al vieții religioase morale din această regiune.

S-a introdus deci printr-un uz consfințit un sistem-rotatie în cercetarea bisericii, așa că de fapt toți membrii familiei să poată ajunge la acest favor.

Iar aceia cărora le-a revenit rândul, în cutare duminică, să stea în timpul sfintelor servicii alături de vitele scoase la pășunat, de obicei se gândesc la Dumnezeu și urmăresc în gând și de la distanță sfânta slujbă. Când aud glasul clopotului sau al clopotelor, care se răsfrânge din turnul bisericilor peste văi și dealuri în repetate și chemătoare ecouri, ei se roagă și sunt emoționante și înălțătoare astfel de rugăciuni în imensa naie a bolții cerești.

În aceste gânduri curate, în munca lor cinstită, în faptele lor bune, stă legătura cu cerul, religiozitatea lor.

Mărturia veridică, criteriul intern intim al trăirii lor religioase stă nu atât în cercetarea bisericii, ci în starea lor sufletească, pe care o destăinuiesc sub patrafir în momentele de cercetare sinceră în taina sf. mărturisiri și cuminecări – taine, prin care omul printr-un introspectiv control asupra gândurilor și sentimentelor sale, raportate la faptele sale, se poate corecta, se poate înnoi.

Nu știu dacă este o regiune românească, în care credincioșii să primească aceste taine cu atâta sete și conștiinciozitate ca în Valea Almăjului⁵¹.

---

⁴⁹ În Bozovici, în 8 iulie 1939 au fost: la vecernice, bărbați 2, femei 2, copii 10. Total: 14. La utrenie, bărbați 36, femei 22. Total: 58. La Sfânta Liturghie, bărbați 62, femei 40, elevi 12. Total: 114. În ziua aceasta credincioșii din Bozovici au fost invitați și au luat parte în număr mare la sfințirea și inaugurarea pompoasei case culturale din Lăpușnic.

⁵⁰ Vezi chestionarul nr. 227 Bănia.

⁵¹ La întrebarea dacă se cuminecă?...în toate parohiile s-au dat răspunsuri stereotipe, în care se precizează că în postul Învierii se cuminecă toți credincioșii inclusiv firește și elevii; în postul Crăciunului aproape toți credincioșii și mulți în posturile Sf. Petru și Pavel și al Adormirii Maicii Domnului. Nicăieri nu obvin supărări pentru respingerea de la cuminecătură numai în Almăj. De notat, se refuză de la cuminecare concubinii, afară de cazul când ar fi grav bolnavi.

De reținut că între anii 1930-1935, când locuitorii de aici au luat cunoștință de ceea ce s-a petrecut la Maglavit, bisericile s-au populat ca prin minune.

Fluxul îmbucurător de credincioși, care îndreptau pașii lor spre casa lui Dumnezeu a fost însă trecător. De prezent se simte un regretabil reflux în această privință.

III. Starea morală

Almăjul e bogat în poame. Sunt atâtea „moșii” încât, chiar dacă producția ar fi numai mijlocie, ei nu pot consuma tot produsul pentru trebuințele familiilor lor. Fiecare comună își are fabrica și respectiv fabricile de răchie: „căzângiile”.

Am petrecut în vara aceluși an în toate comunele de pe Valea Almăjului cel puțin o zi-două, iar în câteva comune de la cinci până la zece zile. Constat cu bucurie că nici un singur om beat n-am întâlnit. Informatorii mei au stabilit prin afirmațiile lor că deși se susține că în Almăj alimentația principală o formează: „coleșa și răchia”, nu se poate vorbi de consumul alcoolului ca de o patimă, ca de o primejdie a locului.

Am pomenit de acest fapt, deoarece această patimă a beției este în general cauza atâtor rătăcirii și a unei stări morale decăzute, a sărăciei, a morburilor, a certurilor, a vrăjmășiilor, a răzbunării, a desfrâului, a crimei, etc.

Infrațiunile mai obișnuite sunt cele de pășunat și a lemnelor, cărate clandestin din pădurile înconjurătoare. Vrăjmășii și răzbunări nu bat la ochi ca în alte regiuni.

Un mare și netăgăduit rău, furișat în viața familială, care s-a generalizat în ultimele trei decenii, este concubinajul⁵².

Începând cu anul 1895, când s-a introdus în regiunile de dincoace de Carpați legea matrimonială a Oficiului stării civile, s-a strecurat în mintea și mai apoi în convingerea multora că ceremonia, pe care o face ofițerul stării civile la primărie ține locul sfintei cununii.

În anul acela (1895) notarii – care erau străini – verosimil că și-au făcut o ambiție din faptul, ca să substituie în ceremonialul lui de la primărie pe însuși preotul de la biserică, rolul căruia îl prezentau mulți ca ceva de prisos⁵³.

Iar ceea ce venea de la „d-l notar” – mare autoritate atunci – într-un cuvânt sau frază aruncată cu două înțelesuri, a trecut repede drept îndrumare, ba chiar poruncă în mintea și priceperea multora. Cuvântul lor a prins.

Pe lângă alte motive secundare invocate, cum ar fi cheltuielile, care se fac și de altcum în nunțile camuflate, această concepție, furișată în convingerea regiunii după războiul din 1914-1918, este cauza principală a atâtor cazuri de concubinaje.

Afară de: „fugi că te ia beda”... „mânțe-ți beda capul tău”... înjurături, vorbe urâte, triviale nu mi s-a dat să aud în timpul cât am stat în Almăj, deși am trista experiență, că în alte regiuni se întrebunțează ostentativ astfel de expresii și anume pe la sate în prezența a câte unui preot, sigur ca să se vadă care-i efectul lor asupra acestuia.

Am tras concluzia că sunt oameni cuviincioși.

De demult regiunile fiind împădurite și pline de ascunzișuri, furtul era organizat în cete de haiducie. Mai recent a fost cunoscut în regiune ca și cap de bandă un tânăr original din Bănia cu numele „Prescură” și un sârb⁵⁴. A fost însă ceva trecător.

Denatalitatea care bântuie în tot Banatul și-a făcut și își face ravagiile și aici. Am copiat din mai multe comune (patru) toate cazurile de nașteri, cununii și decese, pe tot timpul de când sunt matricole. În toate se menține același raport al scăderii pe decenii. Prezint datele dela Bozovici⁵⁵ pe câte zece, zece ani.

⁵² Aproape în fiecare sat sunt ¼ ba chiar mai multe familii, care trăiesc în căsnicii, fără binecuvântarea bisericii.

⁵³ Informatorul din Bănia (primarul N. Rică) își aduce aminte cum notarul ungar de atunci încheia căsătoria civilă cu cuvintele: „sunteți căsătoriți, nu mai trebuie să mergeți la biserică.” „Căsătoria e gata și fără biserică”.

⁵⁴ Care împreună cu sârbul Boja cutreierau și jefuiau regiunea. Ambii au fost uciși.

⁵⁵ Anii cu nașteri mai multe: Anii cei mai săraci în nașteri:

1879 cu 159 nașteri	1916 cu 14 nașteri
1883 „ 137 „	1917 „ 16 „
1884 „ 137 „	1918 „ 17 „
1866 „ 137 „	1915 „ 32 „
1876 „ 133 „	1938 „ 36 „
1859 „ 133 „	1936 „ 43 „
1881 „ 126 „	1937 „ 43 „
1877 „ 120 „	1933 „ 41 „

Viața familială este tulburată ici-colea de divorțurile, provocate în mare parte din cauze materiale și erotice. Lăcomia înnăscută după pământ a plugarului nu se dezmente nici în Valea Almăjului, ea primează și la încheierea căsătoriilor. Între nenorocirile de care se tem cu adevărat sunt: „vijoliile”.

Nu pot uita „potopul” din anul 1910, despre care povestesc cu toții, cu fețele crispate de spaimă.

În timp de furtuni se trag clopotele. Se aprinde „Statul” și se tămâiază casa.

Între bucuriile care înseninează viața lor se numără: belșugul câmpului, marvele și copiii.

Cu multă mândrie pomenesc la întrebarea: „dacă au avut vreo bucurie?”, despre marea cinste, ce li s-a făcut almăjenilor cu prilejul descinderii M. S. Regelui în anul 1933.

Raportul dintre biserică și școală, dacă nu este cel ideal în tot locul, în general este menținut în termeni buni. Contactul social, pe care-l are preotul cu învățătorul la ora de catehism, a sporit în activitatea dezvoltată în cadul căminului cultural precum și în cadrul strejăriei, unde sunt prezenți acum cel puțin odată în săptămână. Lipsește însă colaborarea propriu zisă din biserică, din strană, care din punct de vedere religios moral ar fi cea mai efectivă. Excepțiile fericite sunt o binecuvântare pentru credincioșii parohiei, prin exemplul de armonie și frățească colaborare pentru ridicarea vieții spirituale culturale și economice a satelor.

Generațiile mai noi de învățători cu puține excepții, nu îndeplinesc serviciul de cântăreți bisericești în strane și cu atât mai puțin la serviciile religioase, care se fac afară de biserică. Școala normală de stat nu pregătește, pentru această ramură foarte importantă a vieții lor, pe elevii normaliști.

O piatră de poticneală formează în comune nu numai raportul distant, oficial și rece dintre cei doi conducători firești ai satelor ci și cel mai mic antagonism dintre slujitorii altarului, interpretat în proporții mari și adesea eronate și totdeauna tendențioase de enoriașii, cărora le place senzaționalul, stări care destramă binefăcătorul efect, pe care l-ar nădăjdui cu drept preoții din munca lor cinstită și corectă, depusă în vreo direcție pastorală în viața satului.

Aproape în toate comunele din Valea Almăjului este de formă cor bisericesc. De fapt el cântă însă foarte rar. Preocuparea lor este aceea culturală. Corurile pun pe planul prim al grijii lor pregătirea pentru concerte și petreceri. Răspunsurile liturgice le dau în biserici doar la praznice. Impresionantă și vrednică de subliniat e străduința maicii preotese din Borlovenii Noi, care însăși a înjghebat și conduce cântarea în cor de 17 ani. Prestația aceasta o privesc sub raportul exemplului dat.

V. Sectarii

Întâlnești suflete, care prin structura lor specifică, sunt mai sensibile, mai însetate de mister.

Fie din pricina acestui resort spiritual, sensibil și adesea suprasensibil, dacă sunt sinceri, fie din motive de ordin personal, diversiune, dușmănie sau dintr-o simplă ambiție de a fi o excepție, ies din sânul sfintei biserici și se asociază diferitelor secte.

În Almăj aproape în fiecare comună sunt sectari în număr de câte 10 – 15, în rare cazuri mai mulți, care chiar în butul dispoziției ministeriale, prin care li se interzice adunările și li se închid casele de adunări, ființează clandestin.

Marea majoritate a credincioșilor detestă izolarea lor și anume: nu numai pentru spărturile pe care le introduc în viața socială și noile lor îndeletniciri, de obicei comerciale, ci mai ales pentru nesinceritatea vădită a vieții lor, în care se complac.

În lupta contra sectelor unii credincioși, de asemenea setoși de învățătura lui Cristos și misterul credinței, s-au grupat în asociația misionară Oastea Domnului, patronată de Î. P. Sf. Mitropolit al Sibiului, societate, care condusă de un preot abil, poate aduce roade bune. Lăsată însă în voia sorții, societatea poate deveni cuțit cu două tăișuri.

VI. Nașterea

Viața religioasă morală decurge, ca într-o albie adâncită de tradiția miilor de ani a moșilor și strămoșilor lor traco-daco-romani de pe acest pământ, din care n-au ieșit. Obiceiul este păstrat – cu sfințenie în vechime – și se păstrează încă în aceste regiuni în mare parte.

Punctele cardinale în jurul cărora s-au fixat aceste obiceiuri sunt cele trei momente decisive din viața unui om: nașterea, căsătoria și moartea.

Chestionarele referitoare la nașteri cuprind mărturisiri sincere ale atâtor femei, că „mai înainte făceau femeile câte 5-6 copii, ba altele până la 10-15”.

– „Acum mai toate beau buiezi și se frământă pe foale”. „Acum vreau puțini copii dar frumoși și sănătoși”. Gândul acesta este atotstăpânitor. Femeia tânără din clipa când simte, că va fi mamă își coase o brăciră, într-o îndoitură, o bucată de

zahăr, o oglindă, un ban curat, o floare, un fir de usturoi, o bucătură de fier și le poartă până la naștere. Zahărul, ca fătul ei să fie dulce, oglinda să fie frumos, banul să fie bănos, floarea să fie gingaș, fierul să fie tare.

La naștere moașa le desface și le aruncă – deodată cu molitva, pe care nu o întrelasă – în prima scaldă a noului născut și mai toarnă lapte dulce, un ban nou și flori, anume culese de mamă, încă pe când purta sarcina, precum și o pană de găscă,..." ca să nu fie somnoros, ci să fie vrednic".

Tot cu gândul la fericirea copilului a treia zi după naștere se așează pe un scaun, acoperit cu o pânză curată albă, pâine și sare pentru ursitoare „ca să-i ursească bine viața”.

– Și de unde știți ce i se ursește?

– „Ceea ce visează mama aceea-i soarta, aceea-i ursita”,

răspunde cu deplină convingere informatoarea.

Imaginația odihnită, imbibată de optimism sănătos și toate speranțele curate ale mamei sunt interpretate în visele, ce se tâlcuiesc cu multe amănunte de rudenii în zilele următoare.

Din leagănul copilașului nu poate lipsi „râza”,⁵⁶ în care se coase grâu, tămâie, un ban alb, sare, usturoi, fier și o bucățică de marmură....,ca să nu se apropie relele de el.”

Semnificativ obiceiul, că atunci când se invită nașul – care are un mare rol nu numai la botez ci chiar și la punerea numelui – să boteze, i se aduce de obicei o pâine și brânză precum și un ștergar. Nașul în cele mai multe cazuri om cu dare de mână mai bună decât finii, totdeauna reîntoarce darul. Dar dincolo de aceste delicate semne de atenție, este de importanță legătura de înrudire spirituală, pe care o consideră și o prețuiesc toată viața.

Nașul rămâne protectorul finului până la căsătorie și chiar până trăiesc. Nimic nu confirmă mai mult această legătură curată decât faptul că nașii își păstrează și exercită rolul și la fiii și chiar nepoții ce urmează în familie.

Rolul lui este de remarcant în special în ceremoniile, în care se încadrează căsătoria finilor.

VII. Căsătoria

Măritișul este pentru fete problema vitală a vieții lor. Tot așa și însuratul pentru tineri. Când se apropie vârsta aceasta surâzătoare, fetele cu gândul la viitorul lor noroc, ce le așteaptă, poartă la ele câte un semn „talisman”. Tot felul de „semănțuri” curate ca să le pice un fecior frumos.

Formele peștitului sunt cele obișnuite. În aceste regiuni obvin și dese cazuri, când se fură mireasa, ceea ce ne aduce aminte de răpirea sabinelor, ca să se confirme și prin acest obicei realitatea nedezmințită a descendenței și originii noastre.

După cunoștința tinerilor, în cele mai multe cazuri la joc, de obicei tatăl tânărului cu nașul merg la părinții miresei, ca să se înțeleagă.

Întrucât convin asupra condițiilor de căsătorie, dintre care nu lipsește „zestrea”, se fixează de comun acord o zi pentru propriu-zisul „peșit”, când tatăl mirelui duce o ploscă cu răchie, oferă miresei, care bea și sărută mâna tatălui feciorului, a viitorului ei socru, și asta înseamnă că ea a primit și este „plescăită”.

Cazul se vestește și în sfânta biserică.

Nunta se face cu mare fast.

Înainte de cununie, de obicei sâmbăta, se taie la casa mirelui un purcel. Se frige în frigare (în brucă de lemn). Decorat cu ou roșu în gură, cu foiomfiu la gât, îl iau doi pe umăr, mai iau douăzeci ochi răchie și cei mai apropiați ai mirelui merg în tactul lautei, la casa miresei unde cinează. Asta-i „tocma” zice informatorul, introducerea în nuntă, zic eu.

Interesant obicei, în partea locului că porcul fript se împarte între mire și mireasă, adică se consumă de nuntașii din ambele tabere după trebuință, iar – după un zăcon bătrân – capul i se dă preotului care cunună. Dovadă că preotul era un factor de mare importanță odinioară în ceremonia unei nunți. El era capul. Fără el, fără binecuvântarea bisericii, atunci nu erau căsătorii. Ce strident paradox cu acest obicei și mai ales cu semnificația lui simbolică, numărul mare de perechi necununat, ce obvin acum în Valea Almăjului.

Regizorul oficial al nunții este și aici nașul, care însuși tocmește lăutarii.

După prima introducere de sâmbăta seara de la casa miresei la „tocmă”, al doilea moment mai important al nunții este acela, în care nuntașii convin duminică dimineața la casa mirelui. De aici merg după naș, apoi la casa miresei, unde se încolonează cu obișnuitul steag în frunte, pe care-l face nașul și pleacă spre sfânta biserică la cununie.

După oficierea tainei sfinte cununii, nuntașii se reîntorc la casa miresei.

De notat că mireasa la intrarea în curtea casei aruncă râza cu sămânțurile în curte, ca să fie stătător norocul. Dar nu uită pe lângă toate preocupările, ca să țină în gură un ban de argint, „ca să fie prețuită de soțul ei totdeauna”.

Nu întrelasă nici obiceiul de a-și striga acum bărbatul, prin verighetă, pe nume. Acesta îi răspunde și caută să răstoarne vadra, nu întâmplător așezată în calea lui,... „ca el să fie gazdă”. Peste nuntași se aruncă grâu, bani și se stropesc cu aghiazmă de cei ce doresc din suflet fericirea mirilor.

Nunta durează până târziu și se încheie cu obișnuitele strigări de daruri și nelipsitul joc al miresei.

Ea se continuă și luni la un cumătru, de unde se răsfire după prânz nuntașii. De notat că „dârzarii”⁵⁷ se duc la casa miresei de unde iau „dârzele” și după ce le poartă ostentativ prin sat le duc cu „pom” la casa mirelui.

⁵⁶ O legătură de pânză curată în care se pune tot felul de semințe curate

⁵⁷ „Dârzarii” oaspeții miresei.

Firește toate momentele acestea se încheie cu mâncare, băutură și veselie. Marți încă se întâlnesc dârzarii și petrec la casa miresei.

Joi merg neamurile mirelui la cuscri.

Sâmbătă neamurile miresei întorc vizita.

Regula generală, că nuntașii nu pot fi cu pereche,....„ca să nu se nască gemeni”.

Tot atâtea obiceiuri în partea locului, încadrate în ceremoniile căsătoriei și păstrate cu sfințenie, consacrate în vremuri grele de asigurare pentru a justifica absența de la obligații, ce li se impunea dinafară, de stăpânitorii străini. Azi dacă s-ar ține întocmai ar fi nesocotite ca o mare risipă de timp. Dar de această socoteală nu întotdeauna se ține seamă. Multe nunți se țin și își păstrează același cadru de ceremonii.

De dincolo de faptul regretabil al atâtor concubinaje, ce se mențin în această regiune, totuși se poate constata, că setea de biserică, ardoarea după darul cerului, pe care-l vor ei peste căsătoria lor, stăruie în adâncimi de conștiință chiar și în cazul când se încheie căsătorii numai la oficiul stării civile.

Ce altceva ar vrea să simbolizeze și să semnifice prezentarea mirilor, cu întregul convoi de nuntași în ziua nunții, în fața bisericii, ca și cum ar simula o cununie – în nunțile camuflate ce obvin adesea – decât o formă în care ei țin să exprime și văzut această ardentă necesitate sufletească a vieții lor.

Ceea ce evocă mai intens și viu realitatea lumii spirituale în viața credincioșilor este moartea.

VIII. Moartea

Un vis mai deosebit, urletul unui câine, o stea căzătoare, sau vreo „ciuvică”⁵⁸, care s-ar așeza pe casa cuiva să-și plângă lugubrele intonații... toate, toate sunt semne rele. Avertisment: Moartea pânđește pe cineva.

De s-ar întâmpla să fie atunci cineva bolnav în casă, familialii nu întrelasă să cheme preotul bisericii pentru a pregăti prin mărturisire și cuminecare pe cel bolnav. „Statul” este gata în astfel de cazuri, ca să nu moară fără lumânare... „că se face muroniu”.

–„Dar omul blăstămat și dacă-i cu lumânare tot muroniu moare”, se completează pe sine cu aplomb informatoarea mea.

În caz de moarte familialii după obișnuitele pregătiri: spălare, îmbrăcare și așezare a mortului, îi pun în mâna dreaptă o cruce de ceară, pe ochi tămâie, în mâna stângă un ban, în unele locuri mai mulți bani (24 sau 44)... „când trece râul negru să poată plăti vama sau vămile”.

Se obișnuiește să i se dea la prima pomană și câte două scaune precum și câte două băte, pe cari le comandă anume la dulgherul, care confecționează sicriul... „ca să se apere de străini când i se pune pomana”.

Mare groază au credincioșii din partea locului, că morții lor vor deveni strigoi (muronii).

Ca să se împiedice această nenorocire chiar și în timpul spălării celei de pe urmă se roagă lui Dumnezeu, ca să-i scutească de aceasta. Aruncă în sicriu unghiile tăiate, părul, foarfecile, briciul, săpunul și alte lucruri folosite atunci. Iar unii îl ocolesc pe cel mort cu fire de cânepă nemurată, pe care o frâng și o aruncă în sicriu. În lipsă de cânepă iau trestie și măsoară cu ea lungimea celui mort, o frâng apoi și o așează lângă cadavrul lui zicând:

– „Asta ți-i frate și soră”.

Familialii țin ca mortul să aibă la el un ban alb și mai mulți chiar pentru vămi, iar în buzunare i se pun alune și nuci... „ca să împartă la neamuri”.

Toți credincioșii, femeii și bărbații, își au mai din vreme pregătite hainele pentru caz de moarte. Faptul în sine își are importanța nu atât în confecționarea acestor haine, ci mai ales pentru gândurile curate și a rugăciunilor, care însoțesc pregătirea lor și grija de suflet, în viața căruia cred... „că doar sufletul umblă până la 6 săptămâni pe tot locul unde a fost omul în viață”.

Mortul nu se lasă singur. Informați, că la orașe se transportă cadavrul într-o morgă din morminți și-i părăsit peste noapte, provoacă fiori de groază și involuntar pun întrebarea:

– „Cum se poate?”

Priveghiul este nelipsit în caz de moarte. Cu această ocazie se obișnuiesc jocurile sociale: de-a moara; de-a baba oarbă; de-a fântâna; de-a caii, etc. cimilituri, frânturi de cuvinte, povești și ghicitori. Și nu arareori câte un personaj mai versat în ele și inspirat transformă într-un fel de șezătoare literară de circumstanță priveghiul, care nu arareori distrează nu numai pe cei adunați la priveghi, ci chiar și pe familialii, care uită și de durerea lor și de mort.

Groparilor – totdeauna șapte la număr – după terminarea gropii li se servește masa pe sicriul mortului, după ce firește a fost tămâiat.

Înmormântările sunt totdeauna respectate prin prezența vecinilor și chiar a mai multora din sat, care vin fără vreo invitare specială.

După serviciul religios mortul se scoate din casă „pe roabă”⁵⁹ și după ce e scos se sparge o oală de pământ pe locul unde a fost așezat mortul în casă, ca și cum s-ar zice:

– „Cu asta toate s-au sfârșit”. Obiceiul nu se păstrează în toată regiunea.

⁵⁸ „Cucuvea”

⁵⁹ Năsălie

Prohodul mare se face în curtea casei mortului și chiar în naia bisericii la dorința specială a familialilor.

În dimineața îngropării între orele 2 – 3 se cântă vara de femei cântărețe „zorile”, ale căror versuri se cântă alternativ și foarte tânguios. Cântecul produce o impresie vie nu numai pentru frumusețea și evocarea legăturilor cu cei dragi, ci și prin farmecul specific și misterios al revărsatului zorilor, în timpul căruia se cântă.

De notat un obicei al regiunii: când ajunge mortul la groapă, cea mai aproape de mort (mamă, soție, fiică, soră sau alte femei înrudite) intră în groapă și cu un ciucur de opreg înconjoară groapa de trei ori ca să nu se facă strigoi. În timpul acesta preotul și toți oamenii așteaptă în tăcere. Ea iese afară și în urma ei coboară mortul.

După astrucarea mortului o femeie mai în vârstă dintre familiari dă peste groapă colaci groparilor, iar celui ce a început groapa îi dă și o oală cu apă, din care se spală pe mâini cu toții.

Ca să nu se facă muroni, încă înainte de a se îngropa, se ia din drum, din dreptul streășinii, trei pietre și se pun în sicriu, alții pun și câte o spată ruptă zicând:

– „Îți dăm de lucru, să numeri la dinți, ca la noi să nu mai vii”.

După înmormântare familialii se reîntorc de la groapă, de obicei cu lumânările aprinse, și cel ce a sosit primul cutreieră toate ungherele casei și ale tuturor acaraturilor întrebând:

– „Măi (x) (numele mortului) o ești aici?”

– „Nu mi-s aici” (răspunde tot el).

– „Nici să nu mai fii, declară sentențios tot el”.

Se servește pomană, pentru cei ce au sosit apoi de la groapă. De la această pomană nu lipsesc nici cele două scăunele și nici cele două băte care se dau la prietenii mortului de pomană, ca mortul „să-și poată apăra pomană – pe cealaltă lume – de străini”.

La aceste pomeni – sfințite de preoți după prohodul mare – vin numai cei chemați. Ele se repetă cu punctualitate în toate cazurile, la 9 zile, la 6 săptămâni, la jumătate de an și la anul, când se încheie de obicei și cu parastas.

Dimineața primă după înmormântare se duc familialii la cimitir și pun lângă cruce o „gimișcă” sau un păhar de răchie, pe care le dau de pomană peste mormânt celor prezenți și zice:

– „Asa să ai de fruștuc și de prânz”.

Apoi pun mâna pe cruce o zgâlțâie și rostesc ceremonios și grav următorul descântec:

– „Tu „x” cu cruce te-ai botezat”.

– „Cu cruce te-ai cununat”.

– „La cruce să stai”.

– „Cu noi nimic să n-ai”.

– „Cât ți-i „statul”

– „Atâta să-ți fie umblatul”.

Nici când merg nici când se reîntorc dela morminți nu vorbesc nici un cuvânt ori cu cine s-ar întâlni.

Obvin și cazuri că unii oameni pun în sicriu cruci de spini,... „ca să se înspine muroniul, dacă ar vrea să se miște”.

Doliul ține un an, ba chiar și mai mult și este împreunat cu obișnuitele tămâieri, care se fac cel puțin odată în săptămână, seara.

Trăiesc încă impresiile, care se filmează vii în memoria mea, ca pe o pânză de panoramă. Văd „moțăria”⁶⁰ din Bănia în seara în care am urcat dealul aplecat cu urechea spre glasul domol al informatorului meu, un sfătos pădurar și proprietar în vârstă de 91 ani⁶¹, cu care împreună am numărat opt femei, cari se tânguiau în jurul crucilor proaspete din cimitir, după ce le tămâiaseră.

Parcă aud melodiile tânguioase, care mă pătrundeau și m-au umplut de melancolie și predispus pentru visare.

– „Cum am udit de pustîne

– Măriuță fără tine,

– Să fi lăsat Dumnezeu

– Să fi murit mami eu,

– C-ai fost maichii tinerea

– Și n-ai fi putut ținea

– Să vii maichii să mă vezi

– Și la crucea mea să șezi”.

– -----

– „Dar eu maichii după tine

– Creapă inima din mine”.

– Cine-i femeia?

– O îndurerată mamă, care-și plânge pe unica ei fiică Maria, pe care o cheamă pe nume.

⁶⁰ Morminți,

⁶¹ D-l Pavel Stroca, tata P. Cucerniciei Sale Protop. maior I. Stoica din Timișoara.

Din vale se îndreaptă o femeie tânără cu tămâielnița, ca un coș de horn, de la care se răsfire peste morminți în scurtă vreme un strat de fum cu aromă de tămâie.

– Cine-i nevasta asta?

– Maria Puia nr. 448. Lângă mormântul pe care-l tămâiază, în hohot de plâns – izvorâte de la inimă – străjuiau două „suliți”⁶² încă proaspete.

Apoi a urmat Maria Căpățână nr. 168 (Truică).

Ceva mai la o parte fetița Ioana Dârlean de 12 ani cu sora ei mai mică.

– Ce căutați voi aici fetelor?

– Am venit să tămâiem pe moș Iefta, răspunde printre sughituri, emoționată fetița, strângându-și fălcile și strivind o lacrimă ce i se rostogoli peste față, în vreme ce surioara⁶³ mai mică plângea de-a binelea, contaminată sigur de vaietele care se încrucișau, a întrecere, în cimitir ca pe o enormă scenă lugubră, în care artificul nu este cunoscut.

Îngândurat, privind „snamele”⁶⁴, nelipsite sname, de pe lângă cruci și încercând să descifrez, nume, ani întâmplări, informatorul meu încearcă să creeze o atmosferă, plasând câte o glumă nevinovată și întâmplări hazlii din viața lui, pe care le sublinia cu o caracteristică mimică a ochiului.

Pe când să ieșim pe poarta mare ne întâmpină o credincioasă grăbită să nu întârzie de la tămâiere. Era Natalia Nagiaru nr. 5 și altele în urma ei ale căror nume nu le-am mai notat.

- Și vin multe femei să tămâieze?

- Câte 20 – 25 aproape în fiecare seară. E un adevărat concurs de plâns.

În drum spre primăria comunei, ne-au ajuns umbrele

înserării. De pe deal se strecurau încă în valuri tot mai line tânguirile durerilor nepotolite.

Concomitent cu pomenile, care se țin cu punctualitate, se face și slobozirea apei, explică informatorul meu.

O deosebită importanță se pune la pomeni pe colacii, care se numesc, după formele lor: „crețoni”, „capete”, „limbi”, „lună”, „arhanghel”. Cele din urmă se fac și la slobozirea apei.

Chiar și în timpul depănării unei reverii, gândul se întoarce la taina, ce stăruie în adâncimi de conștiință și izbucnește ca din senin.

- „Erau păreri că muronii pocesc copiii și dobitoacele - reflectează el ca pentru sine. – Și-i adevărat, continuă el meditativ, a murit o vecină aici și s-a făcut muroană și n-or voit boii să intre înăuntru. Atunci a uns cu unsoare cu tămâie, or făcut cruce cu boz pe ușă și boii or intrat”.

- „Cum e asta? întreb eu”

- „Iacă așa am auzit și eu, încearcă el o rectificare oarecum, - ca trezit dintr-o visare, - ca și cum ar regreta gândul auzit.

Din morminții din deal se mai auzeau doar stinse frânturi de bocete și niște oftate potolite.

- Și se bocesc mult după toți morții?

- „Să auzi părinte ce frumos se bocesc. Se împreună în rând. Una, care-i de multe ori plătită, începe și celelalte după ea. Mai ales după ce beau câta, câta răchie, să vezi ce frumos cântă!” accentuă el acum pe ton glumeț.

Mimica ochiului n-am putut-o prinde. Era întuneric.

Datorită fondului de credință în nemurirea sufletului în toată regiunea se practică magia. În toate momentele vieții, concomitent cu ceremoniile religioase sau alte obiceiuri, recurg credincioșii și mai ales credincioasele la vrăjitorie.

Când preotul b. o. face rugăciuni de ieșirea sufletului o femeie rostește descântecul:

Numărătoarea mare

A plecat un om mare

Cu o secure mare

Și a tăiat un lemn mare

Și a făcut o mănăstire mare.

Cu nouă uși și nouă altare

Cu nouă praguri și nouă prăgurele,

Cu nouă altare și nouă altarele.

- În altarul mare cine ședea?

- Maica prea curată pe scaun de aur ședea,

- Cartea albă cetia

- Lacrimi îi pica

- Slova se strica.

Ea plecă în coate și genunți

Prin cuțite ascuțite,

⁶² Brădișori care se pun la căpătașul copiilor și mai ales al tinerilor juni în semn de durere.

⁶⁴ Pietre care se pun lângă cruci și pe care se scriu pe scurt numele și date din viața celui mort (piatră funerară)

Prin securi tăietoare
Prin ace împungătoare.
Ea nu vedea pe nime
Numai pe Arhanghelul Mihai
Și din gură așa-i grăia:
- O Arhanghel n-ai văzut pe Domnul Dumnezeuul meu?
- O Maică Preacurată nu l-am văzut
Și dacă l-aș fi văzut
Nu l-aș fi cunoscut.

Numai să te duci Vineri dimineța,
La râul de rouă,
La vadul lui Adam,
Că vei vedea venind
În slave și-n puteri,
De cer neatingând,
De pământ neapropiind.

Ea se ducea Vineri dimineța
La râul de rouă,
La vadul lui Adam,
Rochița și-o întindea,
Calea acoperea
Și cu rochița o sprijinea
Și pe Domnul venind îl vedea,
În slave și-n puteri
De cer neatingând
De pământ neapropiind.
El din gură așa grăia:
- Doamnă Maică Prea curată,
- Că rău te-ai spăimântat,
- Că nu mă vei mai vedea.
- O fiule, că rău îmi căzu,
- Vorba ce mi-o spuseși acu.
- Doamnă Maică Prea curată,
- Dacă nu ți-ar fi căzut rău,
- Nu s-ar fi putut naște,
- Pripasul din dobitoc,
- Nici fiul din mamă.
Se luară și plecară
Pe cale pe cărare,
Se întâlniră cu Sfânta Vineri în cale
Și aflară o albină
Din albină se făcut voștină,
Din voștină se făcu ceară
Și din ceară o luminare.

Luminarea se aprindea
Și raiul se deschidea,
Și-l aflară pe Cristos
Răstignindu-l jidovii,
Bătându-i cuie de fier
Prin mâine și prin picioare
Și prin albe brățișoare.

Când cu joarda de glohici da,
Sângele țâșnea,
Rodul în lume pornea
Și el din gură grăia:
- Cine-o ști viața mea

- Și v-o spune-o de nouă ori
Și v-o spune-o de opt ori
Și v-o spune-o de șapte ori
Și v-o spune-o de șase ori
Și v-o spune-o de cinci ori
Și v-o spune-o de patru ori
Și v-o spune-o de trei ori
Și v-o spune-o de două ori
Și v-o spune-o odată

Îi va duce Dumnezeu sufletul.

Iar care o va ști
Și nu o va povesti,
Se va duce sufletul lui
La păcură păcurată,
La negură nemăsurată,
Unde se bat viermii ca berbecii,
Și se taie-n foarfeci în veci. Amin.

După rostirea acestor versuri femeia descântătoare zice

Ceremonios, - ca și cum ar încheia cu o formulă consacrată o rugăciune:

- Dumnezeu să-ți ușureze sufletul. Se roagă apoi:
- „Ca să-l ieie Dumnezeu.

Mulțimea descântecelor cum sunt:

1. De izdatul grabnic;
2. De izdat;
3. La naștere;
4. De ursitori;
5. De dragoste;
6. De făcătură;
7. De întors;
8. De strodomaș;
9. De strodomaș (când are gongi în cap);
10. De muroni;
11. De durmit;
12. De muma pădurii;
13. De cinstea milelor negre și spurcate;
14. De zălatic;
15. De lunatic;
16. De vinul plesnit;
17. De vânturi;
18. De spălat;
19. Prescrisa;
20. Dia șomodă;
21. Pentru oamenii cari umblă în prostii;
22. De deochiat;
23. De milostivnice;
24. De strigoi;
25. De legat;
26. De deslegat;
27. De rast;
28. De dragoste;
29. De junghiu;
30. De numărătura mare;
31. De vedenie;
32. De spurcat.

și atâtea altele cunoscute și practicate în toată regiunea, dovedesc că alături de practicile sfintei biserici, magia are un rol larg și se practică mult în viața lor.

Sărbătorile băbești și toate obiceiurile lor sunt concrecute și împreunate cu rugăciuni și sunt expresia evidentă a unui real fond de credință.

Atât obiceiurile tradiționale ale regiunii, împreunate cu viața religioasă și practicele din duminici și sărbători, precum și omogenitatea concepției de păreri asupra misterelor lumii acesteia fac ca Valea Almăjului să se închege ca manifestare religioasă într-o singură unitate, care aduce aminte de vechile obiceiuri străbune, păstrate milenii și peste care s-a altoit concepția de viață nouă, în care au trăit urmașii daco-romani în ultimele două mii de ani de pe acest pământ străbun.

Revista Institutului Social Banat-Crișana, an XIII, 1944, ian-apr., p. 69 -99.

ȘCOALA ȘI EDUCAȚIA POPORULUI ÎN ALMĂJ*

de Marius Bucătură

Vechimea școlilor din țara Almăjului nu este tocmai așa de ușor de precizat. Dealtfel nici vechimea școlilor din Banat nu s-a precizat încă. Cercetătorii au descoperit doar câteva indicii, din care se poate deduce această vechime. Date sigure, documente care să întărească aceste presupuneri și deducții n-avem încă. Totuși, dacă în alte părți a existat școală, cum de exemplu în Tehe, Jud. Cluj la anul 1403; Teleag, Jud. Bihor la anul 1456; Somesfălău, Jud. Cluj la anul 1466; Alba Iulia, la anul 1457; Prejmar, Jud. Brașov în 1457; Reglim, Jud. Mureș, 1483; Covăsînț, Jud. Arad 1532*) în Banat cu atât mai mult. Dealtfel un document destul de grăitor, care ne arată că școala în Banat a existat încă dinaintea de 1582, este însăși prefața Paliei dela Orăștie, tipărită în anul 1582 și tradusă printre alții de către Efrem Zăcanu, dascăl de dascălie în Caransebeș, după cum însăși prefața acestei cărți spune:

„Cu mila lui Dumnezeu și cu ajutorul Fiului și cu desăvârșitu Duhului Sfânt, eu Tordași Mihai ales Episcopul românilor în Ardeal și cu Herce Ștefan propovăduitorul evagheliei lui Hs. În orașul Căvăran – Sebeșului, Zăcanu Efrem dascălu de dascălie a Sebeșului și cu Moise Pestișei propovăduitorul evagheliei în orașul Lugoșului și cu Achirie protopopului Varmijiei Hunedoarei ... cu mare muncă scoasem din limba judovească și grecească și sârbească pre limba românească cinci cărți a lui Moise prorocu”.

Din această prefață reiese că Efrem Zăcanu era dascăl de dascălie al Caransebeșului încă la 1582. Adică în Caransebeș exista încă din secolul al XVI-lea o școală de dascălie și desigur au existat și școli primare, unde aveau să fie plasați acești învățători. Acum că această școală de dascălie era școală în toată regula, asta nu se poate preciza; dar nu aceasta este ceea ce ne interesează pe noi, ci dacă au existat, sau nu, școli în Banat, înainte de școlile înființate sub ordinele comanda militare ale regimentelor de graniță.

După unii dascăli, n-ar însemna profesor de școală normală, ci simplu învățător, și că Efrem Zăcanu ar fi fost învățător în Caransebeș și nimic mai mult. Poate că și aceștia au dreptate, totuși nu credem că un simplu învățător, oricât ar fi fost el de bine pregătit și oriunde și-ar fi făcut pregătirea, să fi putut poseda cele 4 limbi, după care, se spune că s-ar fi tradus Palia, adică: ebraica, greaca, slavona și româna. Dar și dacă această presupunere ar fi cea adevărată, totuși existența școlilor românești în Banatul Severinului în secolul al XVI-lea nu mai poate fi tăgăduită.

Școli românești deci în Banatul Severinului avem încă din secolul al XVI-lea și poate chiar din secolul XV. Primele școli n-au fost altceva decât școli pregătitoare ale personalului bisericesc și în ele instrucțiunea se făcea în limba slavonă, așa cum dealtfel s-a făcut și în Muntenia. În vremea lui Efrem

---

* Materialul a fost publicat parțial.

• Dr. Bekefi Remig: „*Nepoktatas Magyarorszagon 1540 – 1906*”, citat de Lazăr Anțila: „*Școala Bănățeană*”, N. 8. 1935.

Zăcanu însă instrucțiunea se făcea în limba română, deoarece nu am găsi necesitatea traducerii Paliei în limba română. În acest secol școala nu se mai făcea în tinda bisericii, ci în instituții aparte. Aceste școli erau continuatoare a școlilor mănăstirești și se numeau școli sătești primare.

Programa de studii a acestor școli era religia, iar metoda o metodă empirică, a bunului simț. În programă figura bucoavna, ceaslovul și psaltirea, la care, se adăuga cântul religios. Metoda scris-cetitului era o metodă a imitației. Învățătorul scria și elevul copia, imita după el. Era un fel de metodă analogă metodei învățării meseriilor de azi, când ucenicul trebuie să execute ceea ce vede la maistor. De aici și denumirea acestei metode de metodă empirică, iar a elevilor de ucenici sau învățăcei.

În timpul lui Efreim Zăcanu pedagogia avansase; ea se făcea în limba română, totuși toată programa era în funcțiune de concepția religioasă. Și nici nu se putea altfel, deoarece aceste școli nu aveau alt scop, decât să pregătească personalul bisericesc ajutător. Din această cauză, cursurile nu erau frecventate decât de cei, care doreau să se pregătească pentru aceste cariere și de cei câțiva mai destoinici și mai înstăriți din sat.*

Potrivit faptului că obligativitatea nu se legiferase, iar necesitatea de cultivare nu se transformase într-o noțiune, care să fi cucerit toate inimile și să fi fascinat toate mințile în așa fel, ca să fi înțeles rostul școlii, aceste școli se țineau fie în tinda bisericii, fie la casele preoților sau învățătorilor și durau 4-5 luni, de obicei în timpul iernii. Metoda era înlocuită de cea mai caldă dragoste a învățătorului și înviorată din când în când de folosința tradiționalului Sf. Nicolae.

Aceste școli au durat și în timpul ocupației turcești. Ele n-au fost stânjenite în activitatea lor decât de războaie și de răsmerițe țărănești.

În acest timp au luat ființă și școlile mănăstirești Partoș și Morava și probabil, astfel de școli au fost și la Caransebeș și în Almăj în fosta mănăstire Târcovița. Rămâne de văzut dacă această prezumție este sau nu îndreptățită. Precis se știe însă că, în afară de școala din Morava și cea din Partoș, de unde a ieșit Protopopul Suboniu al Timișoarei și Mihail Roșu Martinovici, mai era școală mănăstirească și la Srediștea Mare lângă Vârșeț. Aici Vasile Loga zis Vasile Diaconu, venise în anul 1737 de la Mănăstirea Tismana, Jud.Gorj, împreună cu zece familii românești. La școala lui Loga pe lângă învățătura de carte se mai învăța și meșteșugul zugrăvirii, fiind el însuși zugrav. Din această școală au ieșit buni cărturari și zugravi între care și preoții Eustatie și Gheorghe, fiii diaconului Loga, apoi zugravii Raicu din Vârșeț și Petruț din Timișoara.

Aceste școli au stat la originea școlilor comunale și confesionale din satele Banatului. Motivul că aceste școli nu s-au dezvoltat a fost acela că statul n-a contribuit cu nimic la susținerea acestor școli până în anul 1769, când Maria Terezia înființează așa-zisele școli grănicerești în scopul de a pregăti pe români pentru serviciul militar; de aici și numirea de „miliție” în graiul poporului al acestui „confiniu militar”. În aceste școli însă limba română era neglijată, instrucția făcându-se aproape numai în limba germană. Înființarea acestor școli s-a făcut la propunerea fiului Mariei Terezia: Iosif al II de mai târziu. Acesta spre a se edifica asupra stărilor din împărăția sa, făcu mai multe călătorii de informare.

În lunile aprilie și mai ale anului 1768 regentul Iosif făcu prima călătorie în Banat, trecând și prin Valea Almăjului. Cu această ocazie el se interesă și de starea culturală a românilor și sârbilor din întregul Ținut.

În memorandumul pe care îl înaintează el mamei sale, descrie starea culturală a românilor și sârbilor din ținuturile locuite de acestea, în culori destul de posomorâte:

- „despre educațiunea tinerimii nu poate fi vorba nici la Români nici la Sârbi, pentru că nici unii nici alții nu au școli populare. Chiar și cnezii sunt analfabeți și sunt nevoiți să publice cu viu grai ordinațiunile aduse de husari. Rugărilor și plânsurilor le concepiază de regulă vreun preot mai harnic în mânărea condeiului, care de multe ori scrie cum îl taie capul, fără pretenții să aibă conștiința de ceea ce se scrie în numele lor”.*

* Crâmpeie din Evoluția pedagogiei bănățene de același autor.

* Iuliu Vuia: *Școlile românești din secolul al XVII-lea*

Această observație nu este tocmai îndreptățită pentru (că) la săvârșirea Sf. slujbe bisericești nu era nevoie numai de preoți știitori de carte ci și de cântăreții de strană, care trebuiau să cunoască și meșteșugul cititului și al scrisului. Învățătorii acestora erau preoții și diaconii, care în Almăj au fost destul de numeroși. Cărțile pe care le învățau erau cele din strană, singurele cărți din acele vremuri; locașul de învățatură era Sf. biserică unde strănile țineau loc de bănci. Totul era pentru biserică și pentru trebuințele ei. Urme scrise, dovezi despre existența acestor școli în Almăj n-avem. Primele școli din Valea Almăjului despre care avem date, sunt cele înființate sub poruncile și sfaturile generale ale regimentelor de graniță. Această organizație militărească și grănicerească se întinde și peste satele din Almăj la anul 1773, când se dispune ca acest ținut să se alătore batalionului românesc, ce cuprinde satele de la Jupalnic până la Marga, formând împreună granița valahă. Mulțumită acestora avem cea mai veche dovadă despre viața școlilor din Almăj.

La anul 1774 consiliul de război din Viena ordonă comandai generale din Timișoara, ca să organizeze în Bozovici o școală germană, care să poată da instrucțiunea necesară atât fiilor de grăniceri, cât și fiilor de nemți aflați în graniță, ca ofițeri și subofițeri.

Consiliul de război din Viena cere să i se propună doi indivizi cunoscători de limbă română, de preferință catolici, care apoi să fie trimiși la Viena, spre a audia cursurile de la Școala Normală. În granița valahă, conform propunerii comandai generale, se face începutul cu 2 școli germane și anume una la Mehadia și una la Bozovici, „Să se caute deci 2 indivizi cunoscători de limba valahă și germană și după puțină catolici, de care neaflându-se în graniță, să se ia din părțile provinciale, sau din Ardeal și să ni se propună ca învățători; și dacă nu ambii, apoi cel puțin unul să se trimită aici pentru a asculta prelegerile la Școala Normală. Se va ține cont și în privința aceasta de propunerea comandai generale.”

Înainte de a trece la organizarea acestei școli, este bine să evidențiem acest act, pe care marele român Păcățeanu îl dă la iveală din arhiva Curții de la Viena, despărțământul consiliului război Nr. 407/1774; ceea ce dovedește că existau astfel de școli și înainte de 1774.

Urme sigure nu găsim decât din 1790 în registrul din com. Bozovici, 27 ianuarie 1790. S-au cunoscut văduvoii Petru Cojocari cu Ana, fata învățătorului Antonie Alexovici.

Astfel de școală există și în Lăpușnic în anul 1789. În mineiul tipărit la Râmnic de Episcopul Filaret, la 1780, se găsește această notiță:

„Scris-am eu cel păcătos și greșit înaintea tuturor oamenilor, fiind învățător în Lăpușnic din anul 1789. Care va ceti din inima curată să zică Dumnezeu să-i ierte păcatele. Frâncu German T.N. învățător”^{*}.

În această ultimă decadă de ani a secolului a XVIII găsim învățători aproape în toate satele Almăjului.

Acestea erau școlile sătești. În Bozovici însă a existat între anul 1774 – 1872 o școală inferioară germană. Această școală s-a înființat la 1 noiembrie 1777, deși se luaseră măsuri pentru înființarea ei la 2 aprilie 1774. Cursurile s-au deschis în fața tuturor ofițerilor din cele trei companii, cu mare pompă.

Cataloagele acestor școli se găsesc în arhiva școlii primare din Bozovici. Ele sunt scrise de mână. Cel mai vechi catalog datează de la anul 1832 și are următorul început:

„Regimentul grăniceresc Valaho-Iliric, Școala diviziei Bozovici, catalogul anului școlar 1832. Despre sârguința școlărilor în timpul frecvenței, de asemenea și cathechizarea celor ceteheți și vizitele dlor supraveghetori de școală.”

Cursurile acestei școale începeau la 1 noiembrie și durau până la 31 august.

În anul 1832 urmau aceste cursuri: curs I. 24, curs II. 22 și curs III. 20 elevi. Total 66. Elevii erau recrutați din toate satele Almăjului, cei mai buni absolvenți a 4 clase de la școlile naționale.

În anul 1832 găsim ca elevi ai acestei școli pe Doda David și Doda Trăian (generalul de mai târziu), fiii strajameșterului Trăian Doda născut în Rudăria.

Obiectele de învățământ erau aceleași pentru toate cursurile și anume: religia, citirea, germana, gramatica, ortografia, dictarea germană, caligrafia, memorizarea, conversația și matematica. Școala era

---

^{*} Vasile Nemiș, *Istoria școalelor din Almăj*, în manuscris.

condusă de un director și un ajutător. Absolvenții acestor școli erau împărțiți ca gradați la cancelariile companiilor, iar cei mai buni erau trimiși la „obârșuia” la Caransebeș.

Tot în arhiva școlii germane am găsit și carte-distincție: „Ehrenbuch”, în care s-au trecut cei mai buni elevi ai școlii, începând cu anul 1828.

De la anul 1812 știm precis și numele tuturor învățătorilor de la această școală. Aceste școli s-au desființat în anul 1872 odată cu desființarea regimentului de graniță. Viața ei a durat 98 ani și a dat 2000 de absolvenți. Ea a întipărit o adâncă cunoștință a limbii germane pentru toți funcționarii grănicerești din Almăj și a fost pepiniera atâtor elemente care s-au ridicat la înalte situații în armată.

Școlile naționale românești.

Cele mai însemnate școli erau, însă, școlile naționale românești din confiniul militar. Peste ele era numit un director școlar deosebit de cel din Timișoara, care era peste restul Banatului.

Primul director al graniței valahe a fost Grigorie Obradovici, născut în Ciacova. Înainte, spune Andrei Ghidu: Mon. Caransebeș. p. 219, fusese profesor. Obradovici fu un director foarte zelos și însuflețit pentru luminarea poporului. El puse rânduială în cântările bisericești și nu numea decât învățători bine pregătiți. La salariul său, care varia după veniturile comunei, contribuiau toate comunele. În 1799 – 1800 comuna Rudăria contribuiau cu 6 Fl. și 27 Kr^o. Obradovici este mutat la Timișoara și în locul lui e numit Radovanovici, care a fost profesor al școlii latinești din Vârșeș. Despre el spune Protopopul Caransebeșului Tomici, că avea o cultură înaltă, dar n-avea mărirea și experiența lui Obradovici.

După moartea lui Radovanovici a urmat ca delegat în calitate de protopop Ioan Tomiciu, care a funcționat până la 1824, când autoritățile militare însărcinează grija școlilor pe seama presbiterilor, până la 1830. În acest an Împăratul cu înaltul rescript dat în Viena în 11 iunie 1830, nr. 2383, înaintează dregătoria direcției de a organiza și a cărmui școlile merituosului profesor de la pedagogia din Arad: Constantin Diaconovici Loga. Deși bătrân, Loga a stat în fruntea acestei dregătorii 26 ani, până la 1850, când moartea îl răpi școlii.

După Loga urmează Lupulov 1851 – 1857. Iar la 1857 direcția este încredințată, cu ord. nr. 3503, lui Nicolae Andreivici. În comuna Rudăria există un protocol, cu circularele, pe care Nicolae Andreivici le-a adresat școlilor naționale până la 1873, data când se desființează regimentul de graniță și odată cu el se desființează și dregătoria direcțiilor.

Rolul acestor directori era analog cu cel al inspectorilor județeni de astăzi.. Ei pe lângă partea administrativă mai aveau și obligațiunea de a inspecta școala cel puțin odată pe an cu ocazia ținerii examenului, când se însemna tot progresul din școală.

Pe lângă inspecții ale directorilor se mai hotărâse prin patentele imperiale, ca preoții să fie luători de seamă: ce fel de spor întru învățătura pruncilor se face. Iar prin legea fundamentală din 1805 se încredințează conducerea școlilor comunale în mâna preoților.

Pe penticostarul tipărit la 1768 aflat în Prilipeș stă scris: „Spre ținere aminte scriu eu fiind învățător sub parohul Petru Dragilă I.Simionovici național învățător 1841.”

Toți preoții erau obligați să facă și educația religioasă a pruncilor. Acest fapt a făcut ca mulți din preoți să se socotească stăpânii școalelor și crezându-se îndreptățiți a micșora salariile învățătorilor și a nu le plăti la timp; fapt ce a determinat pe însăși Episcop, să intervină prin circulara adresată preoților și parohienilor.

În anul 1795, Episcopul Vichentie Popovici al Vârșeșului prin circularul nr. 19 poruncește: „de acum înainte școalele noastre naționale să întrebuințeze katehismul, care la sinodul din 1774 s-a făcut ceaslovul și psaltirea, iar preoții cei duhovnicești și parohialnici în școale pre prunci bună creștinătate să-i învețe și unde nu ar fi preoți vrednici, acestora o face, acolo magistarii aceasta să o facă ... în toată săptămâna un ceas sau două ceasuri”.

• V.Namis: *Istoricul școalelor din Almăj*.

Cu ocazia vizitațiilor canonice pe care episcopul Iosif Iancovici de Sacabent le-a făcut în Almăj, se convinge personal de activitatea preoților și în învățătorilor.

Revista Institutului Social – Banat – Crișana ,nr 27, an 1940, p. 344 – 351

IGIENA CASEI ÎN ALMĂJ

de Gh. Atanasiu

Casa țărănească de pe valea Almăjului își are caracteristica locului și concluziuni despre igiena ei nu se pot trage decât numai dacă ținem seamă de aceste locuri precum și de partea istorică, psihică și economică, în care se încadrează săteanul și satul. Se adaugă la toate aceste considerațiuni o cale reală, statistica și calea impresionistă.

Atât calea reală, cât și calea impresionistă nu trebuie să aibă decât un rol de control pentru considerentele de mai sus, care ascund în manifestările lor adevărul asupra igienei casei. Trebuie să cunoști amănunțit țăranul și gospodăria de pe valea Almăjului, trebuie să pătrunzi în taina vieții de toate zilele, să intri în ritmul vieții lui și să simți alături cu dânsul cum se deapănă o viață de secole, cu aceleași obiceiuri și cu aceeași dragoste de glie și de muncă. Ai impresia, la un moment dat că, nimic nu s-a schimbat; că totul curge ca o apă liniștită, venită de undeva de departe, din același izvor spre același liman.

Pentru considerentul istoric de care trebuie să ținem seama, voi releva cuvintele d-lui Constantiu C. Giurescu din „*Istoria Românilor*” vol. I, și anume:

„Împrejurarea că am stat tot timpul în calea năvălitorilor a avut consecințe însemnate și a lăsat urme adânci în gospodăria și sufletul nostru. În timp ce alții, la adăpost, sau în orice caz, mai feriți, clădeau catedrale minunate și palate impunătoare, noi ridicam din bârne și din pământ, pe locul celor arse sau dărâmate, alte biserici modeste și alte bordeie. Era zadarnic să construiești în mare și să faci planuri pe termen lung, a doua zi putea să vină iarăși prăpădul. Carul cu două oiști, gata oricând să pornească pe căile bejeniei, rămâne un simbol elocvent și dureros al împrejurărilor în care trăiau strămoșii. Din acest îndelung răstimp de nesiguranță, pe care nu l-a putut șterge ultimul secol de relativă liniște și continuitate, vine, se vede, acea tendință spre provizorat, acea greutate de a construi pe termen lung, care se observă încă – din păcate – în societatea noastră”.

„Poate tot de aici și precaritatea – la foarte mulți – a simțului de economie și prevedere, cu corespondentul său firesc: dorința de a trăi intens clipa prezentă, neștiind mâine ce-o să fie”.

Observăm deci o stare de provizorat. Clădirile noastre fiind supuse veșnicilor invazii de neamuri străine, pe Românul în veșnică apărare pentru glia sa, își clădea case ușoare care să nu coste mult. Era o stare de nedreptate ce se creiașe. În situația aceasta era naturală că, prima noastră grijă să ne fie apărarea patrimoniului național, renunțând de a ne creia și clădi case, care să aibă o durată mai lungă. Și cu toate acestea, casele noastre au ceva din sufletul nostru, sunt expresia iubirii noastre pentru tot ce este al nostru și în consecința lor simplă nu exprimă nimic din dorințele edilitare străine. Le-am clădit după puterile noastre, după sufletul nostru și după situația noastră istorică, fără să împrumutăm ceva de la străini. Am împodobit casa noastră cu bucuriile noastre și cu durerile noastre. Ne-am făcut acoperișul de lemn, pentru că aveam alături pădurea, care în vremuri de bejenii ne era drept adăpost. Iată cum ne descrie dl. Constantin Giurescu casele locuitorilor Daci:

„Casele se făceau în regiunea de șes, din nuiele lipite cu pământ. Multe aveau forma de bordeie, adică erau pe jumătate băgate în pământ, după cum ne arată săpăturile. La munte și la deal, materialul întrebuințat era mai ales lemnul: casele se făceau din bârne încheiate. Acoperișul era tot din lemn. Columna lui Trăian ne înfățișează în mai multe rânduri asemenea case. De formă pătrată, nu rotundă, ele au două camere și sunt înconjurată fiecare de un gard de scânduri, tăiate ascuțit la vârf. Unele din aceste case sunt reprezentate stând pe niște stâlpi de piatră înalți, așezați la cele patru colțuri ale clădirii, ceea ce dă un aspect de locuințe lacustre. Învățatul Tomaschek le-a considerat ca atare. E vorba, în realitate, de stâlpi de piatră care și astăzi în regiunea de deal și munte, se pun la colțurile casei, construinduse-se apoi pe ei scheletul de lemn al clădirii. Și gardul de scânduri ascuțite la vârf se poate observa încă, în zilele noastre în multe regiuni de munte. În genere, credem că nu greșim afirmând că în ce privește locuința nu e mare deosebire între casa țărănească de astăzi, așa cum se vede în locuri mai ferite din Carpați și casa vechilor Daci. La șes, locuința din vremea noastră a mai evoluat...”

Din descrierea de mai sus constatăm că, însăși construcția casei se caracteriza prin simplitate, prin așezarea lor patriarhală și prin aspectul lor modest. Și la toate acestea, se mai adaugă și starea psihică a românului, care s-a imprimat și în construcția casei. Casa lui a fost bine întreținută și curată. Aspectul ei modest de multe ori a înșelat privirile și numai când am intrat înăuntru ne-a întâmpinat acea așezare de viață patriarhală, cu flori la ferestre, cu busuiocul în grindină și cu albul înflorat al șervetelor de pe pereți. Că are lut pe jos în loc de scânduri, că are ferestrele mici, că are o așezare mai joasă, nu influența cu nimic buna ei igienă. Pe de altă parte, trebuie să se știe că Românul își are o igienă a lui, a vieții lui proprii, independentă de viața altor popoare și de progresul mijloacelor de civilizație. O igienă înțeleasă numai de noi, care am trăit în mijlocul său și care îi cunoaștem viața, igiena ce i-a asigurat sănătatea și vigoarea trupeză, verificarea de secole. A umblat în opinci și a fost sănătos. În pribegiile sale de goana veneticilor a odihnit pe piatră și a fost tot sănătos. Are casa pe jos cu lut, dar curată și nu i-a periclitat sănătatea. A fost obișnuit. Trupul său s-a oțelit. Casa așa cum i-a fost, a fost ținută curată, și-a păstrat aerul de viață liniștită și mulțumită. Cine a intrat în casa unui țaran și n-a simțit cum se strecoară în suflet acea liniște de sat, de câmp, pe care o dorești pentru nervii tăi zdruncinați; liniște care pătrunde în suflet odată cu mirosul odihnitor de busuioc.

Trecând la partea realistă a cercetărilor pe teren putem avea următoarele concluziuni, în mod provizoriu, până când vom centraliza toate datele statistice. E o jalonare de principii și concluziuni de care va trebui să ținem seama în redarea și la prelucrarea tuturor datelor. Pe de altă parte, datorită faptului că anchetele noastre monografice nu s-au făcut la un singur sat, ci s-au extins la o întreagă regiune, metoda de anchetă asupra igienei casei a trebuit să sufere o schimbare. S-a abandonat procedeul de-a ancheta fiecare casă, ci s-a ales din fiecare sat câte trei categorii de gospodărie, sub aspectul economic: bogată, mijlocie și săracă. Pentru fiecare categorie socială au fost cercetate câte 5 case. Și bazat pe aceste date statistice se pot evidenția următoarele:

1. Avem foarte multe case, care s-au construit după războiul mondial. Acestea au împrumutat, în înfățișarea lor, atmosfera de entuziasm a vremurilor din cadrul noilor năzuinți de consolidare națională. Se remarcă o așezare mai temeinică, o adaptare la noile metode de construcții edilitare. Săteanul are siguranța de mâine. Războiul mondial i-a adus în suflet bucuria dreptății făcute și i-a dat siguranța de mâine. Nu mai are nici un stăpân, e consolidat în țara lui, își are visul neîndeplinit: unirea tuturor românilor. Munca lui de consolidare se afirmă în toate direcțiile. Starea de provizorat dispare încet, încet sub paza noilor vremuri și a dreptății făcute. Se păstrează încă casele vechi, deoarece renunțarea nu se face cu ușurință. E legat cu sufletul și trecutul de aceste case, care unele întrec o vechime de peste 100 – 150 ani. Se observă însă o schimbare în ce privește amenajarea lor. Se folosește mult sistemul adăugirilor la clădirea veche. Săteanul mai clădește lângă casa veche o odaie, o bucătărie, o cămară, sau alte camere, necesare fiilor căsătoritți, schimbând cu timpul înfățișarea veche a clădirei.

2. Casele vechi sunt construite din bârne; vechea și obișnuita construcție, amintită și la poporul Dac. Astăzi majoritatea caselor se construiesc din cărămidă crudă sau arsă. E un sistem care se întrebuițează tot mai mult. Fapt ce pentru noi constituie un punct îmbucurător, nu numai în ce privește igiena casei dar și pentru starea lui sufletească de stabilitate, ce-o afirmă în toate manifestările sale. Pe de altă parte casa de cărămidă e mai călduroasă, asigură mai multă igienă și dă un aspect edilitar estetic.
3. Predomină acoperișul de țiglă mai la toate casele. Acoperișurile cu șindrilă dispar, încetul cu încetul, iar vechiul acoperiș de lemn aproape că nici nu mai există.

Numărul camerelor e variat și depinde de stare materială a gospodarului.

Înregistrăm un procent accentuat a caselor cu 2 și 3 camere, la care se adaugă bucătăria, tinda și cămara. Sunt case cu 4 camere și cu 5 camere. Le găsim la sătenii mai înstăriți și care au copii pe la școlile secundare. Se observă tendința de a se clădi case cu camere mai multe.

4. Pentru locuințe predomină văruiul pereților cu var alb. Un alb curat ca zăpada care dă acea atmosferă liniștitoare și de adevărată curățenie. Case cu pereți pictați (zugrăviți) se găsesc foarte rar. Gustul sătenilor este îndreptat mai mult spre alb. Natural văruierea pereților e mult mai igienică; mai ales că obligă pe săteancă să văruiască pereții cât mai des posibil.
5. Camerele sunt în general podite cu scânduri. Podirea cu scânduri e și o ambiție personală a sătenilor, care au început să-i înțeleagă nu numai rostul estetic dar și importanța igienică. Podele de scânduri sunt întreținute curat, spălate întotdeauna și păstrate cu scoarțe de cârpe. Chiar și casele care au lut pe jos se remarcă prin curățenie și prin buna lor întreținere. N-am găsit nici gropi cu apă și nici morman de gunoi neglijat pe la margine de ușă. Tot la două săptămâni gospodina lipește casa cu lut și-i dă o înfățișare plăcută și bine îngrijită.

Bucătăria propriu-zisă e tinda cu vatra strămoșească, unde își pregătește amiaza și cina. Pe prochiiciul vetrei strămoșești găsim vasele bine întreținute, iar în dulapul de bucătărie sunt așezate oalele. Într-un colț e căldarea cu apă, sau butoiul cu varză murată, sau alte feluri de murături pentru iarnă.

6. Volumul camerelor variază de la casă la casă și depinde în mare măsură de starea materială a săteanului.

Ferestrele se fac mari, cu două rânduri și foarte bune pentru aerisirea camerei. Aerul intră în casă din belșug, iar razele soarelui bat în snop toată camera, înprăștiind căldură și lumină suficientă.

7. Mobilierul obișnuit: Câte două paturi de scânduri pe lângă perete. Masa la ferestrele dinspre stradă, acoperită cu măsăriță cusută de gospodină, unde vei găsi mai întotdeauna un pahar cu flori și diferite fotografii de-ale membrilor familiei. Asemenea între ferestre sunt fotografiile, iar deasupra lor icoana încadrată de un șervet înflorat. Paturile sunt încărcate cu perine și dune, acoperite cu scoarțe românești, lucrate de gospodină. Ca împodobire deasupra scoarțelor sunt așezate în rând perine, înflorate în toate culorile. La marginea fiecărui pat se află câte un „Klup”, scaun lung cu rezemătoare. Dulapul cu hainele de sărbătoare, lada cu alte haine de sărbătoare și de purtare. Cuietul pentru haine din cameră e nelipsit, iar într-un colț de cameră se află soba de fier sau de cărămidă. La unele case sunt încăperi minunate mobilate. Vom găsi dormitoare, mici sufragerii, aspecte de saloane alcătuiesc așa-zisa „camera de curat” și pentru sărbători. Ferestrele sunt împodobite cu perdele cusute de gospodină și în lumina lor vei găsi întotdeauna ghiveciuri cu flori.

Patul în majoritatea cazurilor are poneve, perine de lână sau paie și „strujacul” din foi de cucuruz. În valea Almăjului n-am găsit paturi sistem „etaj”. Adică paturi amenajate cu scânduri, așezate pe tăblile patului deasupra cu perinile, ca să de-a impresia de bogăție în perine și poneve.

8. Curtea casei era foarte mică și asta datorită lipsei de loc. Almăjenii au casa între dealuri, pe văi și locurile de casă sunt foarte mici. Mai mult, sistemul de construcție edilitară este în pătrat. Adică, curtea înconjurată de casă și anexele necesare, cum ar fi grajdul, șoprul, cotețul, cocina, magazia... Intrarea în curte se face pe sub poarta mare a casei. Ieșire din curte în grădină se face prin șopru unde gospodarul își ține uneltele și mașinile agricole.

În felul acesta săteanul are o bună supraveghere.

9. Predomină curtea bătătorită cu piatră mărunță, având scurgerea apei spre grădină. Aproape nici că există bălți și locuri joase și murdare prin curți. După ploaie, apa se acurge în grădină. Ca anexe pe lângă casă avem: grajdul, cocina, cotețul, magazia de cereale, șoprul și altele. Remarc buna lor întreținere.

10. Closetele sunt făcute în majoritatea cazurilor din scânduri cu scaun și acoperite cu scânduri sau țiglă. Closete sunt la toate casele. Notăm că recenta campanie sanitară a influențat construirea closetelor și buna lor întreținere.

Closetele se stropesc cu var și sunt puse sub supravegherea agentului sanitar.

11. Apă. Sătenii se aprovizionează cu apă fie de la fântânile comunale, așezate în răspântia uliților, fie de la fântânile gospodarilor mai bogați și de la fântâni proprii. Fântânile existente sunt bine întreținute și bine construite. Au acoperișuri de lemn și șindrilă, iar altele sunt de jur-împrejur închise cu grilajuri de lemn și în majoritatea cazurilor se găsesc capace pentru acoperit gura fântânei.

12. Grajdurile prezintă pentru săteni o importanță deosebită. De buna stare a grajdurilor au o deosebită grijă. Predomină grajdurile construite din cărămidă și acoperită cu țiglă. În construcția grajdului au și sistemul igienic de a-i asigura buna scurgere a urinei, precum și buna întrebuințare a gunoiului, este aruncat prin fereastra peretelui dinspre grădină. La spatele grajdului există groapa pentru gunoi.

13. Grădina este cultivată în majoritatea cazurilor cu pomi fructiferi. Legume și zarzavaturi au atât cât le trebuie pentru casă. În grădina săteanului de pe valea Almăjului te va întâmpina acel aer de deal, aromat, care te îndeamnă la odihnă și la visare și care îți vorbește de frumusețea locurilor și de sănătatea acestor locuri. Sub umbra copacului din grădină, încărcat cu atâta bogăție de fructe, ai impresia că trăiești într-un paradis; care îți vorbește de oameni buni și legați de glie, cu toată vigoarea și sănătatea lor. Cred că atunci când săteanul lucrează în grădina lui, în adierea aceia de vânt sănătos, uită de toate necazurile și se aprind în sufletul său bucurii și nădejdi tot mai mari pentru viitor. Grădina, curtea, casa și tot ce are în jurul său îi dă săteanului nostru bucuria vieții, pe care o trăiește și, acea sănătate sufletească stăpânită de optimism.

Revista Institutului Social Banat-Crișana, an VIII, (1940), feb.-mar., p. 163 – 169.

Folklor literar de pe Valea Almăjului

de Gh. Atanasiu

În studiul de față ne vom ocupa deocamdată numai de poezia populară, în forma ei literară, care a fost culeasă din satul Mocerii; sat așezat pe la jumătatea văii Almăj în depresiunea dealurilor, între Bozovici și Dalboșeți.

Poezia populară face parte din unitatea folklorică a întregii văi – în care se găsește – și constituie o bază de plecare pentru cercetarea întregului folklor din valea Almăjului, care în forma ei de “copaie” și

izolată cum este, a păstrat nota originală a creației anonime și a ferit-o, în bună parte, de influențele străine.

În Mocerîș am găsit o poezie populară, legată de un trecut îndepărtat, fiind imprimată în versurile ei toată frământarea sufletului de baștină. E o comoară a sufletului Românesc; comoară care a crescut odată cu poporul și care s-a născut din sbuciumul său.

Influențe străine nu se găsesc. Poezia o cântă atât bătrânii cât și tinerii, în diferite ocazii ale vieții lor și într-un anumit cadru de manifestare sufletească. Pe înserate, până pe la miezul nopții, o cântă feciorii pe „ulițe”, ca o dăruire de gând bun, iubitelor. În timpul clăcilor, fie de toamnă, fie de iarnă, o cântă femeile și fetele, cu nostalgia unei dragoste uitate sau cu bucuria unei fericiri ce-i arde în suflet. Pe la sfârșitul diferitelor ocazii de petreceri, cum ar fi nunți, botezuri, etc., o cântă bătrânii cu strălucirea amintirilor în ochi. La jocul tineretului din sat, o cântă feciorii, sau “meșterii muzicanți” în veselie jucătorilor și unde este adunat tot satul.

În Mocerîș a venit de câteva ori un “meșter muzicant” cu “trupa lui” care cânta la joc din instrumente de alamă, alcătuiind acea fanfară a satelor și care meșter mai cânta și cu “gura”. Erau cântece din întreaga vale a Almăjului, culese și învățate de el, de prin satele unde l-a purtat cântecul la joc. De înțeles, că strecura și unele mai “moderne”, cum ziceau ei, dar erau cu totul transformate și nu prezentau pentru Mocerîș decât un interes de noutate și de ironie. Cântecele serioase erau tot acele cântece vechi, știute prin satele din jur și care se apropiiau de sufletul lor.

Muzicantul acesta – care era român – constituie pentru valea Almăjului un adevărat răspânditor de cântece românești și am observat că oricât ar fi stăpânit fatal de acele cântece “moderne”, el trebuie să se mărginească tot la cele vechi. Și asta, pentru că dacă nu le-ar ști, ori le-ar uita, sau le-ar înlocui cu altele, nici un june din sat nu l-ar mai chema să cânte la joc, deoarece aceste cântece moderne nu plac; nu sunt înțelese și nu prind.

Firea românului din valea Almăjului îl obligă pe “meșterul cântăreț”, să nu se depărteze cu nimic de nota originală a cântecelor. Altmintrelea riscă să piară el.

În vechime se zice, că o bună parte din cântece au fost aduse și duse pe calea comerțului. Plecau sau veneau negustorii țărani și în mersul lor patriarhal cântau. Cântecul era auzit și de alții și așa încet, încet se împământeneau în sat.

Astăzi mai avem un mijloc de răspândire: Armata. Tinerii se reîntorc de la regimente cu o mulțime de cântece scrise de la camarazii lor din Ardeal, Moldova, etc., și le cântă ca simple noutăți. Ele rămân, însă, scrise doar în carnetele lor. N-au puterea de a înlocui vechile cântece, care trăiesc în inima lor și cum îmi spunea unul venit din armată, ca o caracteristică nobilă a trăirii lor:

- Pe acestea le știu din carnet și le cânt așa, să nu mi se spună că nu mai știu și altele. Pe acestea (îmi cântase unul de pe valea Almăjului) îl știu “din cap” și-l cânt oriunde.

“Din cap” pentru el înseamnă că-l cântă tot satul, îl știe tot satul și valea și pentru el ar fi mare rușine să nu-l știe cânta, fie la o petrecere, fie la o clacă.

Cele mai multe din poeziile scrise de acei ce au făcut armata, sunt copiate de prin cărțile ce circulă sub diferite titluri: “micul dor”, “cântece de dor”, etc., și unde se găsesc tot felul de cântece împetriștate de modernism, făurite de interesați comercianți și false ca simțire românească.

Contra acestor cărțuții cari se situează la periferia sufletului și aduc un mahalagism sentimental trebuiește îndreptată lupta, dându-se loc bunelor calendare, cum erau pe vremuri, unde găseai în totdeauna și poezia populară românească. Asemenea calendare sunt foarte puține în Mocerîș...

Iată din cele mai caracteristice poezii culese în Mocerîș:

În poenele lui Ion

Toate păsările dorm

Numai una nu mai doarme

Toată noaptea strigă: Ioane,

Nu e Ion, nu e nimic

Că s-a dus după iubit

Și nimic n-a dobândit

*Naiba Ioane te-a mânat
Ca să fii cu capul spart.*

(Auzită dela Baciul Dumitru Fuicu de 20 ani, necăsătorit. A cântat-o pe uliță cu alți feciori. El spune că a învățat-o de la bătrânul său).

Poezie de nuanță sentimentală, având un substrat de “fată îndrăgostită”, de parcă îți face și imaginea scenei. Ioan se reîntoarce pocăit din satul unde a fost bătut, iar adevărata lui dragoste: “Ileana”, îi reproșează cu mânie: “de ce a fost în satul vecin?”. Nu uită însă să-i lege rana și Ion pe nesimțite îi fură o sărutare ca recunoștință.

În ce privește construcția imaginilor și a întregii poezii, are elemente din mediul satului românesc. “Păsările” înseamnă fetele din sat, care dorm și singură ea strigă: Ion. O construcție deci simbolică, ce-i mărește valoarea literală. Pe de altă parte, poezia smulge imagini din trecut. Nu e vorba nici de sat, nici de casele unde dorm păsărelele. Ar fi și banal. Autoarea anonimă se refugiază în trecut: “Poenele lui Ion”. Păduri întinse, cu poieni botezate cu numele iubitului, unde dorm sute de păsărele. Nu lipsește nici socialul. E obiceiul, așa-zis cavaleresc, de a nu se amesteca tinerii (feciorii) în viața fetelor din alte sate; ori să-și aibă iubita în alt sat. Riscul e “capul spart”, dacă eventual nu e voinic recunoscut, care își impune aventurile cu același risc. _ _ _

*Boala-i grea ca frigura
Și mai grea ca dragostea
Frigura te mai trezește
Dragostea te bolnăvește.
Iubește mândro iubește
Și ia seam ace iubești
Că pe urmă te căești
Nu iubi pe fiecare
Să-ți faci neamul de rușine
Iubește unul frumos
Să fie neamul fălos
Iubește mândro iubește
Până ești mai tinerea
Și te caută cineva
Că de vei îmbătrâni
Nici cu bani nu vei găsi.*

(Culeasă de la Alex. Stoica de 20 ani, necăsătorit. El a învățat-o dela un bunic al său. A cântat-o la clacă).

Poezie cu substrat de sfat bătrânesc, care se dă a înțelege după experiența lungă a sfătuitorului, că dincolo de hotărârea “de a iubi” se ascunde surpriza plăcută e că, lipsa de iubire va aduce mai târziu regrete. Fapt de relevant e că sfatul nu-i dat de un încărunțit, ci de un fecior căruia i se fură deocamdată iubirea. Ai imaginea șireteniei tinerești, care prin vorbe dulci, caută să fure o promisiune din partea fetei. Procedul “vorbilor dulci” e sincer redat într-un spirit glumeț, desprins prin filozofia vieții, așa cum o înțelege el: iubirea e pentru tinerețe. La bătrânețe ai s-o regreți. _ _ _

Aici găsim linia pură a sincerității românești, inspirată dintr-o filozofie sănătoasă a pământului și a vieții.

Și-n cele câteva rânduri din poezia care urmează, e de relevant dragostea pentru tinerețe.

Poezia glăsuiește astfel:

*Frunză verde viorele
Sărace tinerețele mele
Cum le strică gândurile mele*

*Cu amor și cu necaz
Și cu lacrimi pe obraz.*

(Culeasă de la Baci Dumitru Fuicu de 20 ani, necăsătorit. A cântat-o la o nuntă).

Chiar dacă se observă oarecare nostalgie, se remarcă acel gând trist pentru tinerețea care “trece și se petrece”.

Glia pentru român e plină de misticism. În adâncurile ei sunt tainele unui trecut plămădit de strămoșii noștri, cari au apărut și cari veghează încă, din adâncul lor, la buna noastră conviețuire. Pământul nu este pentru români numai un izvor al hranei, un izvor care îngrijit fiind, îți asigură pâinea de toate zilele. E ceva mai mult. Face parte din el, după cum el e însuși pământul. Se naște din pământ și se duce în pământ.

Înzestrat cu puteri nebănuite, pământul ca și în alte domenii, poate hotărî și în dragoste:

*Fosta-i mândră blestemată
Când te sărutai odată
Ți-a fost giura fermecată
Cu pământ de prin ogor
Că eram pe aci să mor
Gura n-a fost fermecată
Ci din chică ți-am tăiat
Și-n foc ți-am lepădat
Și din gură am cuvântat
Cum arde focul de bine
Așa să ai tu drag de mine.*

(Culeasă de la Alex. Stoica de 20 ani, necăsătorit. El a învățat-o de la bunicul său. A cântat-o la o clacă.)

Nu lipsește la această poezie nici răsvrătirea egoistă a dragostei prin descântec; descântec care s-a păstrat din veacuri, din generație în generație. Unitatea descântecului: “să tai păr din chică și să-l arzi în foc prin descântec” îl vei găsi în toate meleagurile românești. Misticismul acesta al descântecului și a vrajei de dragoste își are multe variante în poezia noastră românească. E de remarcat că nu ia forme tragice: dovadă bunătații sufletului nostru. În poezia populară e mai mult simbolică:

*Fir-ai mândro blestemată
Când te-am sărutat odată
Îți fu gura fermecată
De zăcui o vară toată.*

(Auzită de la moș Fuică Ion de 50 ani. Căsătorit).

În concepția românului “gura fermecată” ia forma de dulce; iară “zăcui” e tocmai sentimental iubirii care-i produce neliniște, dar și o plăcere sufletească.

Cu alte poezii vom evidenția și mai și plăcerea erotică în poezia populară. Deocamdată suntem pe linia sănătoasă a simțurilor omenești. Eroismul aici are ceva natural și sănătos. Nu desprind nici un gând nervos. Îl admitti fără scrupule. De ex. un îndrăgostit spune către aleasa inimei sale:

*Haide mândro să fugim
Că noi doi ne prea lovim
Și la ochi și la sprâncene
Și la buze supțirele
Ca doi golumbi la pene.*

(Auzită dela muzicantul satului la joc).

“Ne lovim” deșteaptă alături de “fugim” imagini. Intimitatea care o dorește cu “buze supțirele” ascunde un anumit erotism. Dar poezia e așa fel construită, că nici o fată n-ar roși de robustitatea sănătoasă a sentimentului altoit pe o dorință naturală.

Pentru lumea erotică poezia păstrează acea discreție minunată, voalată de un sentiment pudic; imagini nu numai de o frumusețe îngerească, dar de o necontestată valoare artistică, cum ar fi:

*Trec la deal, întorc la vale
Văd la mândra lumânare
Lumânare-n soba mare
Și-n una mică e potolită
Acolo, e mândra adormită.*

(Auzită tot de la muzicantul satului. O știe tot satul).

Nu mai facem nici un comentariu în privința purității imaginii.

Mai mult, pentru erotismul deșanțat țăranul român are o bucurie crudă, fără milă, dar păstrează acea formă ironică de parcă ar vrea să nu dea atâta însemnătate rătăcirilor omenești izolate. Cum ar fi:

(Auzită tot de la muzicantul satului. O știe cânta tot satul).

*Soră, soră ți-a murit bărbatul
Las să moară că iau altul*

-----
*Patru gropari mi-l duce
Și neicuța dela cruce
I-a grăbit îngropăciunea
Că acasă m-așteaptă doi.*

Natural, găsim aici și un substrat social în ce privește temeinicia familiei și a legăturilor dintre soți, care de multe ori prezintă o falsitate și minciună de conviețuire, ce se descoperă imediat când unul din soți a murit.

Poezia are un cadru social cu nuanță de erotism, și o atitudine ironică.

Am găsit o poezie construită ocazional în anul 1914. E atâta subtilitate și atâta frumusețe sufletească, încât te miri cum și-a stăpânit românul mânia, împotriva acelor ce-l chemau, să moară în luptă, cu totul pentru alte idealuri. N-ai să găsești nici o scânteie de ură, nici un cuvânt nepotrivit și nici o aluzie. E vorba numai de el. Vorbește de casa lui, de copiii lui și de suprema dorință să înceapă luptele, să se termine și să se întoarcă acasă în libertate. Marele merit al poeziei e că deșteaptă alte imagini. E un fel de a face poezie și a-și cânta durerea și dorința fără să o spui, servindu-te de alte imagini. Ai să citești printre strofe că, în 1914, el a jurat Împăratului și că acel jurământ trebuia să fie respectat, că luptele ce se dau, n-au nici un ideal pentru dânsul și credința că jurământul păstrat îi va aduce libertatea. Și posibilitatea aceasta de a-ți ascunde teza creației sub împărăția altor imagini e tocmai ce-i dă valoarea pură, documentară a poeziei.

*Frunză verde de secară
Plecai cu trenul prin țară
Dimineața până n zori.
Patru zile ne-am tot dus
Până n graniță la Ruși.
Ne-am tot dus și zi și noapte
Ori pe bine, ori pe rău
Nu știm ce va fi cu noi.
Mai venim iarăși napoi
Să vedem al nostru sat
Cu ce jale l am lăsat
Și scumpa nevastă-mea
Cu copiii alături.*

Că înainte de asta

*Toată lumea așa se ruga
Să se nceapă a se bate
Să rămână libertate
Dumnezeu ne-a ascultat
Ce-am cerut am căpătat.*

(Auzită de la Lazăr Iancuța de 52 ani. A fost în războiul mondial ca soldat în armata ungară).

Colindă în sat și o „Sânziană” cântată mai mult de bătrâni, deși o știe aproape tot tineretul. Pe la clăci o cântă fetele și femeile. Interesant e, că n-a știut să mi-o spună toată, motivând că „nu-și aduce aminte”. Mi s-a spus că sunt bătrâni cari știu cânta întreaga poveste a Sânzienii. De la Dumitru Finicu n-am cules decât atâta:

*Plecat-au plecat
Trei surori la flori
Joi de dimineață
Pre rouă, pre ceață.
Ana și cu Stana și cu Sânziana
Ana culegea
Stana chiț făcea
Laolaltă le lega
Prin liveze verzi
Prin isvoare reci.*

În altă variantă de versuri această poezie se găsește în toate satele și se păstrează cu multă stăruință. E chiar o mândrie a cunoaște o „Sânziană” ca poveste cântată și avem să găsim mulți, care o știu numai pe jumătate sau un sfert. Bătrânii, însă, o știu toată.

Mijlocul de a duce „carte” la mândra, în poezia populară, e cucul. E o creație odată cu introducerea scrisului și posibilității de a transmite gândul prin carte. Citim în această poezie și prietenia lui desăvârșită cu natura, cu păsările, care-l înțeleg, îl ajută și cărora se spovedește. Poezia zice:

*Cucule cu pana sură
Ia-ți astă carte în gură
Și s-o duci de dimineață
La mândruța pre fereastră
Când se scoală s-o cetească
Lăcărmile să o pornească
Cum m-au pornit ele pre mine
Când am scris mândră la tine.*

(Auzită de la Stoica Ion de 40 ani, căsătorit).

În această poezie e marea încredere ce o are săteanul în păsările cerului, care-i sunt prietene. Cucului îi încredințează scrisoarea, îi spune când s-o ducă „mândrei” și-i destăinuiește dorința.

Noțiunea depărtării dintre el și mândra se cântă în poezie ca o rugăciune, ce-ar putea fi ascultată prin îndeplinirea unei minuni, precum zice:

*Eu aici, mândra departe
Două dealuri ne desparte
Fă-ne Doamne dealurile șes
Cu mândra să mă-ntâlnesc
Trei zile să mă vorbesc*

Trei zile ar fi un ceas...

Și minunea din poezie se îndeplinea întotdeauna. El fură fata (Răpitul). În goana căruței se prefac dealurile în șes, iar cele trei zile, într-o viață întreagă.

Se găsesc și poezii cu îmbieri pentru dragoste, în dosul cărora se ascunde o mândrie de a nu spune gândul. E acea mândrie caracteristică feciorilor de a nu fi „sluga dragostei”.

*Mândro cu casa în colț
Iubește-mă dacă poți
Dacă poți și dacă-ți place
Dar silă eu nu-ți voi face.*

(Auzită de la moș Ioan Tincu de 60 ani, văduv).

Sunt în viața satului, așa zise „căsătorii cu sila”. Părinții se sfătuiesc de dinainte să-și căsătorească copii. Criteriul e averea. Mai sunt cazuri când o fată se ține de „capul” feciorul „ca scaiul”, și-i dorește tovarășia în viață, fără să-l întrebe dacă-i place, sau nu. Pentru asemenea „îmbinări fără dragoste” poetul anonim a creat poezia de mai jos, care are ca element o dragoste neîmpărtășită, o rugăciune, un răspuns că nu-i place și apoi un blestem .

*Pe acest deal, pe aceste coline
Trece o fată și un voinic.
Voinicul merge călare
Iar fetița pre picioare.
Ia-mă bădiță călare
Nu pot merge pre picioare,
Că e drumul gloduros,
Și nu pot merge pe jos.
Mândră, mândră eu te-aș lua
Dar e murgul tinerel
În picioare subțirel
Și mă tem că poticnește,
Pe-amândoi el ne trânteste.
D-ar-ar Dumnezeu să dea,
Să poticnească murgul tău
Pe tine să te trântască
Mâna dreaptă să ți-o frângă*

Un alt autor anonim amintește „Măriei lui” sensibilitatea plopului, fără să spună că, ea nu răspunde chemării lui de dragoste și că n-are simțul nici a „unui copac”:

*Mărie, Mărie,
Spune neică mie
Ce frunză se bate,
Când vântul nu bate
Frunza plopului
Așa mi se bate
Când vântul n-o bate*

Comparația e bazată pe observație. Îndelung săteanul a observat toate manifestările din natură, și-n inima și înțelegerea lui le-a dat prețuirea cuvenită. Simbolul veșniciei l-a găsit și în „frunza plopului care freamătă și fără să bată vântul”. Care femeie și-ar pune întrebarea, să aibă inima veșnică bătând chiar și după moartea bărbatului?

O nuanță a părerii de rău pentru despărțirea de viață se observă și în poezia populară. Un sentiment al sfârșitului îi îngrijorează, o părere de rău că se desparte de lume îl preocupă; chiar simte o frică față de pământ.

*Au, frică mi-e că mor ca mîine
Rămâne lumea de mine
Dar, nu mi-e frică de nimic
Numai de negrul pământ
Pământ, facete-ai os
Că de mine n-ai nici un folos.*

Și această frică de moarte și pământ și-o atenuază cu acea credință în lumea viitoare, unde toate faptele se răsplătesc. Credință de care este legat în toate manifestările sufletești din viața sa.

Din aceste câteva poezii, mai caracteristice, culese din Moceriș, ne putem orienta în lumea literară a folclorului. Orientare care o vom completa din cercetarea celorlalte sate din Valea Almăjului.

Din cele relatate se desprinde o unitate completă în simțire și gândire, pe care e clădită poezia. Nu numai că nu găsim nimic dezechilibrat, ci acea proporție normală în simțire și gândire, din care reiese toată frumusețea poeziei. Nimic nu este exagerat. Imaginile chiar au un echilibru sănătos și o vechime, care trece posibilitățile noastre de cercetare. Ele s-au născut odată cu poporul și s-au îmbogățit odată cu sufletul lui.

Unele din ele au fost create de băștinași, altele au fost aduse și împământenite. Caracteristica lor e că trăiesc, au viață. Au fost aduse multe, dar au fost uitate. Cele mai vechi cântece au trăit din propria lor putere și vor trăi de aici înainte, chiar păstrate în mintea moșnegilor. Trăiesc pentru că au simțiri eterne, legate de sufletul Almăjului.

Au asemenea un cadru cosmologic, istoric, psihologic și artistic. Cadre bine fixate în viața almăjanului. Din aceste cadre s-a făurit și poezia populară, redându-le fidel. La baza lor este un singur izvor: iubirea, pe care o înțelege atât pentru femeie, pentru satul lui, cât și pentru glie și om. De aici emană sentimentul său patriotic, care este un rezultat natural al marii sale iubiri pentru frumos, adevăr și bine.

Influențe străine n-au suferit. Poezia populară e limpede, ca și sufletul almăjenilor.

Revista Institutului Social Banat-Crișana, an VIII (1940), nov.-dec., p.663-668 și an IX (1941), ian.-apr., p.113-118.

O NUNTĂ ÎN VALEA ALMĂJULUI*

de Nicolae Ursu

Descinzînd în după masa zilei de sâmbătă, 1 iulie 1939, în Bozovici, prima comună aleasă pentru cercetări monografice din plasa model cu același nume, iată ce fapt interesant ni se arată, spre seară, unora dintre echipieri, care după o lungă și obositoare călătorie, abia luarăm contact cu câțiva săteni, întâlniți la-ntâmplare pe uliță.

---

* Notație din campania monografică a Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara, în vara anului 1939.

Într-un automobil învechit, împănat cu verdeață și flori, flăcăi veseli, cu sticle-n mână, colindau satul, oprindu-se din loc în loc, pe la casele unor gospodari.

La puțin timp după trecerea lor, iată și o trăsură-birjă, la fel de frumos decorată cu cununi de flori, cu cai împănați, iar în trăsură câteva fete îmbrăcate mai de sărbătoare, cu aceeași voieșie, doar cu o nuanță de sfială aparentă la vederea noastră. Și ele se opreau pe la unele case, intrând cu oarecare misiune, solemnă, ni se părea nouă.

- Ce-i asta, măi frate, de la voi umblă lumea cu motoru împupit și cu căruța-mpodobită, pe vremea asta? – întreabă unul din noi pe un om trecând întâmplător, alături de drum.

- D-apoi domnilor, ășcia-s ciemătorii la nuntă, că mânie aviem nuntă marie-n sat! **

- Ungie-i nunta aia și la șinie? – întreabă echipierul nostru, în graiul local.

- Iacă, acolo, pră Golibriec, nu dăparcie, a lu Ogașu, fișiorul ăl marie, Ion, ia pră fata lu Chetrinescu!

- Na, binie, mulțămim de lămurire; atunși mânie ni-e dușiem și noi pră la nuntă, dacă ... ne-or primi?!

- Cum să nu ... că doară tăta lumia poacie mierjie la nuntă!

X

Bucuros de un așa eveniment complex de manifestări sociale, mâine zi, duminică, încă de dimineață, caut să mă pui la curent cu fazele premergătoare ale nunții. Florica Verindeanu, (20 ani), vecina mirelui, îmi este recomandată ca o bună informatoare „pentru astfel de lucruri”.

Iată ce spune ea despre timpul când încolțește ideea între tineri de a se lua și până la momentul când satul întreg ia parte la bucuria nunții:

„PIEȚITU”

Tinerii se înțeleg între ei, întrebând și pe părinți, dacă se-nvoiesc și ei să se ia. Apoi zice fata către fecior să vină tată-su „să se-nțaleagă”. Merge și se-nțelege dacă celălalt tată îi dă fata de noră și „câtă parcie arie fata?” Se-ntâmplă câte-odată că, din cauza că-i prea puțină zestrea fetei, „să se strice treaba”.

Vin și tinerii și se-ntreabă „dacă-i cu voia lor?”

Mirele zice: „Dacă n-ar fi cu voia noastră, nu veniau părinții mei la Dumnia-voastră”.

Atunci, la vreo trei săptămâni, duminică seara se face:

„PLOSCA”

Fiecare viitor socru cheamă la el acasă rudeniile sale.

Fecioru cu tată-su pleacă la fată cu neamuri cu tot și cu „plosca” cu țuică, împodobită cu flori.

Acolo dau:

- Bună sara!

- La ce-ați venit?

- Noi am venit că am audzit că Dumnia-voastră avieț o căprioară, care-ați vinde-o!

- Pofțiți în luntru, pofțiți, c-aișia-i!

Se așază la masă cu socru mare-n frunte. Dintre-ai fetei cineva iar întreabă:

** Din lipsa unor caractere tipografice speciale, se va-nțelege în grafica dialectală din acest articol că i, peste tot unde este urmat de e, are valoarea unei semivocale. Ex.: mânie, aviem, marie, etc.

- Da, ce-ați venit Domnia-voastră, atâta lumie?
- Am audzit că Domnia-voastră avieț o căprioară, cum v-am spus de la-nșieput. Ca să-l păcălească, îi aduc o fată micuță.
- Asta e?
- Nu-i asta, dar să trăiască și asta!

Pentru rolul avut micuța capătă de la fiecare câte 5- 10 lei. Fetița e din familia fetei, soră, verișoară, ori chiar vecină.

Aduc, apoi, o babă, bătrână, în ușa, de care rîd cu toții și abia după aceea aduc pe viitoarea mireasă.

Socrul mare îi întinde „plosca” cu țuică, ea îi sărută mâna, închină către toți, bea ea prima dată din ploscă și zice:

- Ca dulșie-i!

Unul din rudeniile mirtesei umblă cu farfuria și adună bani, câte 100 lei; socru mare dă și 500 lei.

Apoi nașu întreabă pe tineri, la ce l-or dus?

- Uite nasulie! Eu am găsit pă fata lu (cutare) și vrieu să mă-nsor cu ia.
- Binie! Îți plașie ție de dânsa, ori numai pîntru parcia ei?
- Da!

Miresei îi pune aceeași întrebare, primind răspunsul, desigur, afirmativ.

Mai stau, vorbesc, mai beau ș-apoi pleacă. Mireasa din ușa sărută mâna la fiecare; mirele lângă dânsa. El pleacă după ceilalți toți.

„DARU”

La o lună vine „daru”. La mireasă pregătiri mari. Sâmbăta sunt chemați rude, vecini și prieteni „la dar”, pentru a doua zi, duminică, la masă.

Socrul mare cu plosca-mpodobită așteaptă, ca la „ploșca” dintâi. Aceleași întrebări și răspunsuri, păcăleli cu fetița, baba și a treia oară mireasa.

Apoi li se servește mîncare, atmosfera animată fiind cu glume, rîs și voie bună.

Mirele și mireasa iar sunt întrebați, dacă se iau din plăcere sau „numai după parcie”.

De aici-n acolo și până joi, înaintea nunții, nu se mai întîmplă nimic. Mireasa mai vine pe la mire, ba chiar și lucră împreună între „ploșcă” și ziua nunții. El însă merge la ea în fiecare seară.

Pregătirea pentru nuntă începe de joi. Mama mirelui duce la naș „pânie” (pită, brînză, ouă, etc.) „pintru ca să anunțe nașu”. Vineri pregătiri în casă; se adună mese, vase, etc. Sâmbăta după masă vin prietenii mirelui și ai miresei, la el ai lui, la ea ale ei, și-ncep a umbla prin sat („numai cu mirii”), la rudeni, prieteni și vecini, în trăsura cu doi cai, împodobită, pentru a-i invita la nuntă.

Formula de invitație la nuntă e următoarea:

- Bună dziua, dodă (uică, nienie, etc.)!
- Să lăsaț copilul (fata) să vină la nuntă.

Le oferă țuică din sticlă.

(Chemătorii la nuntă despre care vorbim au umblat cu o mașină – auto a lui Ion Verdeț din loc., iar fetele cu o trăsura cu cai).

După chemarea invitaților, sâmbăta seara, de obicei, tinerii merg la logodnă, la preot acasă. După aceasta mirii se duc acasă la fată, unde îi așteaptă rudeniile și mama mirelui, care aduce pâine, brînză, carne, țuică și luminile mirelui, 4 bucăți, făcute din ceară curată și învăluite într-un ștergar, pe care soacra mare le predă miresei în mână.

Mireasa aduce și ea luminile sale tot patru la număr, învelite asemănător și le pune lângă ale mirelui; le aprinde și stă cu ele în genunchi, la spatele soacrei („ca să fie supusă, aplicată la socri”).

Soacra mare îi dă peste umăr bani, 20 lei.

- Io vă dau puțin și Dumniedzău mult!

Apoi sting luminile, împart din „pânie” la toți câți sunt de față. „Numai mirele și mireasa nu mînăncă, că dacă mînăcă și iei, îi rău de sărășie.”

„VRĂJII”

Duminică dimineața soacra mare aduce apă de unde se-mpreună două ape mici și se spală mirele cu ea. („Cum să-mprieună apili, așa să să-mprieunie și iel cu mireasa lui”).

El se-mbracă la o lumină aprinsă, nemâncat. („Să aibă năroc; așa-i pomernit din bătrâni”).

În buzunar la „laibăr” se pun tot felul de sămânțe, zahăr, iar în gură ține o frunză de foiomfiu („ca să aibă năroc în pământ”) (?), până la biserică. Când îi dă preotul vinul să-l bea, o înghite. („Așa să-ș țină și iei fața, cum îș ținie foiomfiu frundza viergie). Zahărul îl mînăncă împreună cu mireasa, seara („ca să fie dulși ca zahărul”).

Când e îmbrăcat gata, se duc nuntașii, fără mire, după naș. D-acolo vin cu toții în sunetele muzicii și „cu stagu” la mire. Aici mînăncă pâne, beau țuică și pleacă la mireasă. „Pă drum mirii nu-i voie să se uite napoi să vadă cât îi dă lungă nunta (“c-atunșia mireasa îl ciemie dă alcie femei”).

NUNTA

După primirea acestor lămuriri premergătoare nunții propriu zise, iată că – aproximativ pe la orele 10 a.m. – și coboară dinspre „Golibric” (partea de sus a satului), spre Primărie, alaiul cu nuntașii, mergând să ia de-acasă pe „govia” (mireasa), pentru a trece, apoi și la biserică, la cununie.

În fruntea alaiului pășește voios „stăgarul” Bujor Adamescu-Mieilă (19 a). După el vreo 30-40 de perechi ținându-se la braț. „Cumnatu dă mână” Nicolae Ciosa (19 a., frate cu mirele), cu „cumnata dă mână” Petra Nicolința (18 a.) și alte perechi de tineri, rudenii, prieteni și vecini, soț cu soție etc. Între ei e și vecinul din dreapta casei mirelui, Nicolae Disela (36 a), cu nevastă-sa Măria (25 a.), (pereche la care mă alătur și eu așa la-ntâmplare, pentru a lua mai repede informațiuni și explicațiuni asupra evenimentului zilei). Mirele vine alături de cumnata de mână.

Pe drum chiote și strigăte de bucurie. „Ca la nuntă, Domnule!”, îmi spune vecinul meu, cu care-ncep să mă împrietenesc de-a binelea, de-alungul drumului, până la casa miresei.

„Banda de lăutași de la Ciriegova” (tocmită cu două luni înainte de tata fetei, cu 1500 lei „pă două dzilie”, și plătită de nașul Pavel Boțochin) „trage la marsuri de nu-i glumă” pe tot întinsul drumului, alternând mereu melodia „Pe-al nostru steag...” cu „La Roma într-un vechi palat”, și astfel, pe nesimțite, în veselie și voie bună, iată-ne ajunși, după vreun sfert de oră de plimbare lentă, la „govia” acasă.

Alaiul se oprește în fața porții, iar nașul, la intrare, este primit cu „binețe”:

„Dumniedzău să gie binie și sănătacie!”

De sub poartă urcă cu nuntașii pe un coridor de-a lungul casei, înspre curte, iar de aici în camerele cu uși larg deschise și anume gătite „pentru ospăț.”

Mireasa, Floare Chetrinescu, (17 a.) încă nu e complet gătită și e așteptată, în timp ce tatăl său, Pavel Chetrinescu (45 a.) gospodar vrednic și mamă-sa, Maria, născută Boțochin, închină și beau țuică din pahare dimpreună cu invitații, în acordurile fermecătoare ale muzicii.

---

* Compusă din o primă (vioară) Pavel Radu (52 a.); „două coantre” (vioara II) Trifu Radu (26 a.) și Mitru Stancu (33 a.); un contrabas Pavel Radu (19 a.) și o torogoată Bunea Simion (26 a), care susține și întărește melodia vioarei I cu o octavă inferioară.

Deodată amuțesc și corzile lăutașilor și glasurile nuntașilor, iar din partea nașului s-aude o glăsuire către tata fetei:

- Finie, am venit după socotelile noastre dă mai năincie, să nie aduși pră mireasă.

Unul dintre nuntași întrerupe întrebând:

- Șie voiești? O griebă... câta răchie...?, intervenție oarecum voit deplasată, ce provoacă haz, în care timp, iată, mireasa își face apariția. Sărută mâna nașului, i se alătură „cumnatu de mână” și ies cu toții afară din casă.

Mireasa cu „cumnatu dă mână” în frunte, iar mirele cu „cumnata dă mână”, urmați de același alai nesfârșit de perechi, la care s-au adăugat și invitații miresei, - pornesc spre biserică.

Lumea din sat îi privește de-a lungul drumului.

- Nunta asta iera să fie în primăvară – îmi spune vecinul meu informator N.D. – însă mirele a fost concentrat.

Între noi se leagă tot convorbiri cu caracter informativ privitoare la nuntă.

- Cele mai multe nunți se fac de la Crăciun până la Zăpostit, că atunși îs oamenii mai liberi și au șie lie trăbuie.

Muzica cântă aceleași două marșuri, intercalând din când în când și unele fragmente, reminiscențe, dintr-un marș militar.

La biserică ajungem la jumătatea Liturghiei, pe la „Irmos”. Mirele cu mireasa intră deodată, se închină la icoana mirului și se postează în fața altarului, el de dreapta și ea de stânga. La slujbă asista vreo 50 bărbați și vreo 40 femei de toate vârstele. Servește frumos părintele local I. Goanță și părintele Voin din Sichevița, iar cantorii dau răspunsurile din strană,acompaniate fiind melodiile în terță și „pră mare”, cum se spune, răspunsurilor festive în unele părți mai nordice ale Bănatului.

La „Priceasnă” părintele local predică cu multă convingere tema evangheliei despre „tămăduirea celor doi îndrăciți” cu o subtilă trecere spre datorințele actuale ale poporului nostru românesc, credincios și adânc păstrător al patrimoniului nostru sufletesc de veacuri.

După terminarea Liturghiei începe părintele local, singur, ceremonialul cununiei religioase, după rânduiala obișnuită, precedat fiind de logodnă în fața altarului. Un singur cantor dă răspunsurile, deși în sat există cor bisericesc, care, însă, în timpul din urmă nu se prea manifestă.

Mireasa ține-n mână tot timpul o legătură de 6 lumânări de „ceară dă stup”, curată.

- Obișiei dăla strămoși să fie cu părechie: numai la morți îs fără părechie.

- „Govia” se cunună cu miero de stup într-o hârtie țânându-o în sân, ca să fie dulșie ca mierea. Luminile de la biserică sânt bunie la vrăji – crede înf. N.Disela.

În timpul ceremoniei religioase, afară în fața bisericii, muzica cântă și se joacă „hora”, spectacol la care e de față mult mai multă lume ca înăuntrul bisericii.

După sfârșirea actului religios, în fața bisericii, „hora” mai durează vre-un sfert de oră, când, apoi, în aceeași ordine ca la venire, alaiul, în frunte cu tânăra pereche, se-ndreaptă înapoi, spre casa miresei.

Aici așteaptă „masă mare”, la care iau parte, deopotrivă invitații miresei și ai mirelui. Cele două camere, cu mese-ntinse, ce comunică printr-o ușă, se umplu de nuntași. În încăperea dântâi nașul s-așază la locul de frunte „între feriești”, la stânga lui nașa cu tinerii, iar la dreapta, în semn de „cinste” sunt poftit cu multă insistență și subsemnatul, ca reprezentant al „domnilor cu echipa”.

După mine fruntași de-ai comunei, fiecare cu perechea „bărbatul cu miero”. Incetul cu-ncetul se leagă conversațiile între vecini, în timp ce muzica cântă „dă masă”: Vine Iancu, Crești pădure, De ce m-ați dus de lângă voi, Pasăre nevinovată ș.a.

În acest timp nașului i se aduce un vătrai cu jar și tămâie pe care ținându-l în mâna dreaptă, în mirosul de fum rostește solemn un „Tatăl nostru”, ascultat în picioare și cu multă smerenie de toți comesenii. Apoi închină primul păhar de țuică fiartă „lu Dumniedzău și cinerilor spre ferisherie și sănătașie”, iar muzica cu nuntașii la unison intonează „Mulți ani”.

Masa-ncepe să se servească din belșug: țuică la pahar, supă de tăiței, mălai cald cu brânză presărată în supă de fiecare, după plac friptură de miel cu salată verde, sos cu carne de pui, de găină și de vită, sarmale, iar de încheiere felurite prăjituri, „cocături”, cu dulcețuri și vin.

În timpul mesei un fecior adună într-o farfurie „bani pentru tineri”, cumnatul de mână adună și el tot „pentru tineri”.

(Unul din vecinii mei de masă, gospodarul Ciosa îmi spune, cam pe la jumătatea mesei, după ce aflaseră mai cu toții de rostul meu ca „nădrăgar” printre ei: „Domnu Grofșoreanu, acela conducătoru Dumnia-voastră, când iera „flăncău” iera și iel p-aiși).

Muzica trăgănează prelung cântecul atât de caracteristic în tot Almăjul: Pe valea Boșniacului, apoi Brâu, Argeleana, două Sârbe, iar după o scurtă pauză Săracă țiganca mea, iar după o scurtă pauză continuă încheind seria cu Doina lui Mantu , La Poiana Mărului.

În timp ce voia bună se menține între comeseni, țiganii lăutari se retrag și ei la masă, pe furiș. Lipsa lor nu se observă căci glasurile unor nuntași, destoinici cântăreți, prin doinele ce le cântă delectează auditorul în mod fermecător.

Într-un târziu se ridică, oaspeții ies cu toții treptat, afară în stradă, unde se-ncinge „hora” cea adevărată de după masă, cu Brâuri, Dă doi și alte jocuri caracteristice și comune regiunii Almăjului.

La această horă ia parte aproape întreg satul, bătrâni, tineri și copii, petrecându-și fie luând parte la dans, fie ca spectatori, ca la horele obișnuite din duminicile și sărbătorile de peste an.

„ȘINSTILIE”

Seara, la aprinsul luminilor, se prezintă „șinstilie”, darurile aduse din partea nuntașilor fetei. Unul mai bun de gură și spiritual face strigarea lor.

Dumitru Mavrea „veșin cu nașu Paviel” strigă cinstele. Strigătorul nu prea pare versat în acest rol, astfel că cu toată strădania lui nu provoacă hazul așteptat de către ascultători.

Iată pe Ana Miloi-Surdan (18 a.) cu mama ei, Ana Iova (48 a.) primele aducătoare de daruri; cârpe (basmale), unelte de lucru de mână, haine, prăjituri, zahăr, carne și bani 100 de lei.

Aducătoarele primesc în schimb „preșinstie” de la mireasă: colac, cuglufuri și alte prăjituri pentru copii. Strigătorul face strigarea arătând obiectele aduse:

– Iacă, Domnulie Naș, cu șie s-arată.

C-o șinștie frumoasă,

Cum bine viegieț Dumnea-voastră.

Mulțam și Bogdaprost!

Alta: Domnule Naș, să viegeți o șinștie, frumoasă dăla Vasilie Piescu, bun prietin a găjgii (gazdei)...

Nașa de botez a miresei aduce cozonac cu „turciță” pe niște farfurii.

Mătușa miresei aduce cinste mare: o cârpă, prăjituri, carne, ș.a.

„Obișiei bătrân la noi”, îmi șoptește nașu într-un târziu, când mai ciocnim cu paharele.

Apoi iar continuă strigătorul:

- Bună sara, Nașulie! O uină, o ceică a fișiorului, alu Trăila Tudor, adușie o șinștie frumoasă: „băcăraie” (prăjituri)!

Mama feciorului, soacra mare, aduce o cârpă (basma) cu ciucuri (pe care, obișnuit, mireasa o ia, a doua zi de nuntă, pe cap), crofnie, carne, vin și pită.

Și așa mai departe cu celelalte daruri.

Numărul persoanelor care au adus daruri se ridică la 50-60. Bani, în numerar, s-au adunat cu această ocazie 2040 de lei din câte 20, 50, 60 și 100 lei, alăturați darurilor de fiecare nuntaș.

Cârpe, năframe s-au strâns vreo 11 bucăți.

Chemații mirelui cinează la el acasă. Ei vin la casa fetei numai după ce se gată cu „strigăturile”, colea către miezul nopții, dând semne de sosire printr-un cântec ritual tradițional, cântat în stradă, la ferești, ca să le dea „pră govია” (mireasa).

Într-adevăr, nu peste mult timp s-aude în stradă o melodie impresionantă, intonată în toiul nopții de un grup de femei și bărbați din partea mirelui. Versul prim este condus de Viorica Boloantă, iar la repetiție acompaniamentul armonic îl susțin îndeosebi bărbații, mai toți cu voci alese și pătrunzătoare.

(Ai), Frunză viergie strugurașu, (bis),

- „ Bună sara Domnu Nașu!
- „ Ș-am avut un jiunielașu (bis)
- „ Ș-o plecat astăz d-acasă,
- „ Și așa am audzîtu (bis)
- „ Că aiși s-o abătutu.
- „ Bună sara, Domnu nașu! (bis)
- „ În ce voie vă aflațu,
- „ Vrieț voi fata să ni-o dațu? (bis)
- „ Fata voastră-i nora noastră!
- „ Dăschigeț porcițalie-re (bis)
- „ Că vă vin cuscritălie-re,
- „ Da-s budză supțirielie, (bis)
- „ Să vă săturaț cu ielie.
- „ Și-s cu ginții ascuțu, (bis)

(Că) Dă ielie să vă păzîțu.

După terminarea cântecului, ascultat cu multă melancolie de cei din casă, cântătorii intră cu toții înăuntru. Vecinul mirelui N. Disela în numele celor sosiți dă „binețe”:

Bună seara, Nașule!

Azi plecăm cu echipa,

.....

.....(o poveste-formă)

(Din cauza prea marei animații, nu se mai aude ce continuă). Un fecior aduce o floare de foiomfiu într-un pahar cu apă „dăla muntile Semenice”, în realitate țuca caldă, din care gustă mirele.

Atunci, deodată, feciorii dintre neamurile fetei apucă pe fetele și nevestele neamurilor feciorului și le „țucă” (sărută), totul petrecându-se pe neașteptate, într-o învălmășeală.

După potolire se-ncinge iar un joc. Apoi colea către ora 1 după miezul nopții nașul mulțumește pentru „șinstia” ce a făcut-o tatăl fetei.

Stegarul înainte, mirele cu mireasa după el, și cu toți ceilalți pleacă cu nunta, petrecând pe tineri la ficior acasă, unde rămâne numai el cu mireasa.

Aici, la primirea tinerilor, soacra mare „îi înșinjie p-amândoi cu brășirile și-i trajie înăuntru dăla ușă (ca să țână unul la altul). Li se dă și pîne și sarie”.

Noaptea soacra mare mai face vrăji și descântece. Astfel „când dorm tinerii, mama pune jugu boilor sub patu lor (ca să tragă în dreptate unu cu altu, ca boii-n jug)”.

„Mai pune patru degete pe ușă, când îi primește (“ca patru ani să nu facă nora copii, fiind prea slabă”, inf. N.D.)

Câteodată „să ia nunta”, adică un neam de-al mirelui invită pe nuntașii acestuia la el, pentru a doua zi, luni, la prânz. Colea spre seară nunta se continuă la ficior acasă.

În aceeași zi, cam pe la orele 6 d.m. vin cu „dârzâli” (trusoul fetei). Într-un car, tras de doi boi, este încărcat un pat, un orman (dulap), o măsuță, 4 scaune, cuier, ștergar, 2 carnișuri și perdele (dantele), adică aranjament complet pentru o cameră. Nouă perechi de bărbați aduc pe bețe, în spinare, covoare, „străiți”, măsaie și alte lucruri de casă*. Femeile, câte 4 în rând, cu sticle cu băutură și mâncare în legături, aduc „șinstilie”. Sunt așteptați cu țuică și carne.

Căpitanul de dârzari Matei Ion (19 a.), primul, dă raportul în poartă:

- Bună ziua! Avem actele-n regulă. Dacă ne dați voie să faciem o reclamă, „pentru niegoț”,
pră câta gură
și bieutură
.....
.....

Mirele cu mireasa sub poartă primesc și „țucă” pe nuntașii, care intră și din partea cărora sunt cinstiți cu bani. Celor mai în vârstă le „țucă” mâna.

- Da, ungie-i stagu? Nu să viegie! Noi am venit pră audzicie! – s-aude un glas dintre nuntași.

Steagul a fost furat de cumnatu de mână dimpreună cu alți feciori. Nașul pentru această lipsă de vigilență îi pedepsește să joace.

Muzica cântă Săracă țiganca mea, Dă doi și Argieliana ca-n Bănat.

Altă pedeapsă ce i se dă: „S-aducă patru dăraburi dă pieșcie”.

Afară în stradă - curtea fiind neîncăpătoare – singur mirele cu mireasa joacă un Brâu, iar ceilalți: Perina, Dă doi, Argieliana, Hora boerească.

În tot timpul acestor jocuri, cumnatul de mână drept „ștrof” (pedeapsă) trebuie să-l execute, spre hazul tuturor, în mijlocul drumului.

Cosește pe marginea drumului, adună pietre cu furca, cu grebla, mătură gunoaietele, ascute coasa cu un băț, având în loc de „coic” o vadră cu var. Simulează scrisul pe o masă, iar în loc de cerneală toarnă vin într-o farfurie și din când în când se face că bea din el. Un alt fecior bate coasa pe un pietroi, provocând hazul jucătorilor și spectatorilor.

Cam după vreun sfert de oră de „ștrof” aruncă uneltele într-un șanț la marginea de drum și se bagă și ei în horă.

La ora opt s-a găsit steagul și se atârână pe casă. Se joacă Hora de patru, Pră picior, Dă doi, Argieliana, Dă doi și Argieliana mare până spre orele nouă, când lumea intră în casă.

Deasupra ușii stă scris cu litere din crenguțe de brad verde:

„Să trăiți”

Acum încep să se strige „șinstilie” și la casa mirelui, ca în seara precedentă la mireasă. „Se-mpart haine la cuscri mari, aduse de fată” (inf. socrul mic Pavel Chetrinescu).

Cea mai demnă de reținut este „șinstia dârzărițelor”.

Între timp un grup de fete din camera de alături cântă:

Bine, mamă, ț-o părutî. M-aș ducie și ieu la nuntă, Asta-i mândra care-o viedz.

După strigarea cinstelor dârzărițelor se continue cu cinstirea cumnatului de mână și a rudelor mai apropiate (inf. Stud. Eva).

Toate darurile atârână pe ruda steagului. Intră căpitanul de dârzari și zice către naș, căutând să-și facă reclamă „negoțului”.

Uitaț, nașulie, sie niegoț avem noi: o cămașă..., către nașa... „o cârpă”.

---

* Valoarea zestrei și a cheltuielilor ocazionate de această nuntă este aproximativ următoarea, după aprecierea informatorului N. Disela:

Îmbrăcămintea de pe mireasă, cămașă de krepp marokin cu flori: 7 – 8000 lei	
Costul mesei din ziua întâia.....	8 – 9000 lei
Mobilele	45 - 50000 lei
4 jughere de pământ (din 22 câte are tata fetei) a 20,00 lei jug.	80000lei
Total	140 – 150.000 lei

Către tata socru... o pereche de „zârță” (ochelari).

„ mama soacră... o cămașă

„ „cină”... un brâu.

Cumnatului de mână, cuscrei Pepi, lui cuscu Nicolae le aleg daruri păcălitoare.

Pe daruri este scris, dinainte, numele fiecăruia, „policra dă sat”.

Unui braconier îi dau un pui de uliu și o pușculiță de scândură (laț).

Abia între orele 1 și 2 ½ noaptea se ia cina: supă de hoare (găină), supă de carne cu sos, sarmale, friptură, brânză cu pâine, țuică, vin și cozonac formează bogatul și mult așteptatul meniu de noapte.

În timpul mesei cumnatul de mână și cu căpitanul de dârzari umblă „cu tăieru” (farfură), mai mult pentru haz, adunând bani. Unii pun lei, alții pâne, etc.

După cină au ieșit iar cu toții în drum și au jucat Perina. Neamurile feciorului și cu ale fetei se sărută și se fac pe rând „cuscri”; bărbații dintr-o parte cu femeile din cealaltă și invers, joacă și se „țucă”.

Înainte de a se ivi zorile, neamurile fetei, dimpreună cu părinții ei pleacă acasă. Ale băiatului rămân și dansează până la ziuă Dă doi, Hore, Brâuri și alte jocuri.

Marți dimineața, pe la orele 6, cei rămași cu toții petrec pe nașul cu nașa până acasă la el, în sunetele muzicii, cântând „de jele” și jocuri.

La plecare nașul cuvântă: „Trăiască finii!”. Ei răspund: „Trăiască nașu! și tăta adunarea îl petrece cu țuică până dăparcie dă casa mirelui” (inf. N. D.).

„Stăgariu în fruncie, mirilii poartă hora și miriasa lângă dânsu. La nașu acas dau mâna cu el, îi cântă „marșu” și ei pleacă napoi fără muzică. Lumia să-mprăscie și cu asta să gată nunta” (inf. N.D.).

Lăutașii se odihnesc marți, înainte de masă, la nașu, până pe la ora 9, când cu o trăsură, în ultimele sunete de veselie care două zile au animat satul și pe nuntași, se reîntorc la Teregova.

Tot marți, pe la orele 11, mirele, mireasa și câteva însoțitoare îi aduc nașului „sinstia”: două coșuri pline cu mâncare ce au rămas de la mire și un porc mare (în valoare de circa 200 lei) drept răsplătire a cheltuielilor ce le-a avut nașul cu muzica, cununie, etc.

Nașu cu nașa prinde de coș, îi ridică în ușă și zice:

- Cum ținie pragu greutacia, așa să țână Dumnedzău finii.

Nașu golește coșurile, le pune înapoi tinerilor ceva poame, cornulețe, iar în sticlele în care ei au adus vin și țuică, el le pune apă („Nu e bine să ducă napoi beutură, că atunci le sunt copiii bețivi”. (inf. N.D.). „Nașu cunună și botiază, este ca un părinte, nu se vatămă nici odată” (același). Vin apoi pe picioare acasă la mire unde se desparte toată lumea. Cei care pleacă zic:

- Să dea Dumnedzău năroc la cei ce s-or împreunat” (N.D.)

„Ouăli cloșicie”

La o săptămână după nuntă, părinții miresei fac pregătiri pentru „ouăli cloșicie”. (“Din bătrâni tot așa s-o spus”, inf. N.D.).

Atunci sunt invitați la masă socrul și soacra mare, respectiv cuscrii, cumnatul și cumnata de mână, „cinăru și cinăra” și iar se cinstesc, „se ospătează”. Ospățul e simplu, fără forme deosebite. „Fata până la ouăli cloșicie nu poacie mierjie la părinți”. (inf. N. Disela).

X
X X

Pentru ilustrarea acestui important eveniment social și din punct de vedere muzical, dăm în continuare câteva din cântecele și jocurile caracteristice cântate cu ocazia acestei nunți, precum și două

exemplare asemănătoare din comuna vecină Bănia, unul („Frunză viergie parsăcă-re”) obișnuit la „tocmă” (logodnă), iar celălalt („Mireasa noastră cu flori”) la plecarea miresei duminică seara, spre noul ei locaș.

Altfel culegerea specială a cântecelor și jocurilor populare din Valea Almăjului, întreprinsă de subsemnatul în iulie – august 1939, și care în curând va fi dată publicității, cuprinde 320 melodii cu text din toate genurile folklorului muzical local.

Nicolae Ursu

Florica Verindean. 20 a.
Bozovici (Căraș), 1939

Portativ

- (Hai) – Frunză verde strugurașu, (bis)
„ Bună sara, domnu nașu
(Hai) – S-am avut un jiunielașu (bis)
„ Ș-o pliecat astăz d acasă
„ Și așa am auzîtu, (bis)
„ Că aici s-o abătutu.
„ - Bună sara, domnu nașu, (bis)
„ În ce voie vă aflațu
(Au) - Vrieț voi fata să ni-o dațu, (bis)
(Hai) Fata voastră-i nora noastră
„ - Dăschigieț porcițălie-re. (bis)
„ Că vin și cuscrițălie-re
„ - Da-s cu buză subțirielie, (bis)
„ Să vă sărutaț cu ielie
„ - Și-s cu ginții ascuțîtu, (bis)
(Că) Dă ielie să vă păzîtu.

Melodia notată de la Florica Verindean, iar textul, în afară de primele două versuri, a fost cântat de Viorica Boloantă, seara, la nuntă, în fața casei miresei „Cântec vechi, dă când s-o făcut nunțilie să cîntă” (inf. Fl. Verindean).

2

Marin Eva, 47 a.
Bozovici (Căraș), 1939.

Portativ

- Bine, maică, ț-o părut, mă (bis)
Când pră mine m-ai făcut, mă (bis)
- C-o mână m-ai liegănatî, „
Cu una țăță m-ai datî, „

- Și m-ai liegănat ușor „
- Să n-am năroc până mor. „
- Și m-ai liegănat în dungă, „
- Să nu duc viață lungă „
- Dar acu la măritatî „
- N-aș cotate la cin m-aș datî. „
- M-aș dat la Iancu Jiianu, „
- Să mă bată cu tulfanu. „
- Și tulfanu-i dă aluni, „
- M-o bătut ca o niebuni. „

Melodia notată de la Marin Eva, iar textul, afară de primele două versuri, a fost cântat de nuntașii Gh.Pâșlea și Liena Moată, luni seara, la mine acasă.

3

Pavel Stanciu, 19 a.
Bozovici (Căraș), 1939.

Portativ.

- M-aș duce și ieu la nuntă,
    Dar mi nevasta urâtă
    Mă uitai la verii mei,
    Stau nevestele cu iei,
    Dară eu cu niagra mea,
    Scapă-mă, Doamne de ia.
- C-am avut și doi purșiei
    Ș-or murit dă rău iei   bis
    Să bagă toanta-n obor
    Fug și boii dă s-omor   bis
- Rupsă boii funia,
    Șî trecură Dunăria   bis
    Na, na, na, boiane, na
    Că nu-i asta moarcia ta.   Bis

Melodia notată de la Pavel Stanciu, iar textul, în afară de primele șase versuri, a fost cântat de nuntașii Gh.Pâșlea și Liena Moată, luni seara, la mire acasă.

4

Pavel Stanciu, 19 a.
Bozovici (Căraș), 1939.

Portativ

- Nime-n lume nu să-nșală, (bis)
    Ca fecioru când să-nsoară (bis)
- Numai ieu mă înșelai, (bis)
    Tinerel mă însurai. (bis)
- M-am lăcomit la aviere, (bis)
    Ș-o luvai fără plăciere, (bis)
- Să dusă toanta-n grădină (bis)
    Rupsă flori din rădăcină, (bis)

- Ia vătraiu și dă-n minie, (bis)
Ca să-i spun: îi șăgie binie? (bis)
- Câte mîndre am avut-o, (bis)
Le-am dat lu dracu-nprumut-o (bis)
- Numai cu un-am rămasî (bis)
Și cu aia-m trag năcazî. (bis)
- Dar știa-re cineva, mă (bis)
Cum estă inima mea, mă (bis)
- N-ar mai bea, n-ar mai mânca, mă (bis)
Ci-mpământi s-ar băga, mă (bis)
- M-am jiuurat, la moarcia mia, mă (bis)
Să mă-ngroape cu banda, mă (bis)
- Cu banda și cu clăinietu (bis)
Să răsunie fărăgietu (bis)
- Cât oi fi ș-oi mai trăi, mă, (bis)
Fată mare n-oi iubi, mă (bis)
- Ci-oi iubi una măi mică, (bis)
Că-m dă gura și dă frică, (bis)
- Pră piațu mândrii triecu, (bis)
Cu nimic nu m-aliegu (bis)
Numai casa că i-o vădu (bis)
- Ș-au, Doamnie, de ce nu morî (bis)
Decât să trăiesc cu doru. (bis)

„A ficiorilor din sat” (inf. P. Stanciu)

5

Mărie Craia, 18 a.
Bănia (Căraș), 1939.

Portativ

- Frunză viergie parsăcă, re (bis)
Fii mireasă veselă, re, „
- Că cie duși la casa tie-rie „
Le, le, le, le (refren) „
- La bărbat și la socri-mă „
Le, le, le
- Să li dai tu omenie „
Le, le, le, le ...
- Săracă inimă bună, „
Nu ci-am măi avut d-o lună „
- Nici d-o lună, nici d-un ano „
Până mor nu cie măi amo „
- Omul-ăl dă inimă rea-re „
Șăde, toată ziua bea-re „
- C-așai viața omuluiu, „
Ca și floaria câmpuluiu „

6

Nicolae Căpățână 34 a.
Bănia (Căraș), 1939.

Portativ

- Mireasa noastră cu flori, (bis)
Of! Ia-ți gândul de la feciori. (bis)
  - Și ți-l pune la bărbat, „
Of! Căci cu iel te-ai cununat „
  - Rămâi mamă sănătoasă, „
Of! Dacă n-ai fost bucuroasă „
  - Să mă viedz umblând prin casă, „
Of! Ca o floare la fereastră. „
  - Rămâi tată sănătos „
Of! Dacă n-ai fost bucuros „
  - Să mă viedz umblând pr-afară „
Of! Ca floarea de primăvară. „
  - Copiliță cu părinți „
Of! Nu grăbi să te măriți. „
  - Căci mila de la o soacră, Bis
Of! E ca stâlpu de la poartă, „
  - Bate vântul și-l răstoarnă „
  - Și mila de la bărbat, „
Of! Ca scândura de la pat. „
  - Lasă fraț, lasă surori, „
Of! Lasă mult și dragi ficiori. „
  - Lasă mamă, lasă tată,
Of! Că de-acum iești măritată, „
-

„Să cântă, în Bănia, Duminică noaptea, spre plecare dela casa miresei la mire” (inf. N. Căpățână).

7

Pătru Bihoi, 19 a.
Bozovici (Căraș), 1939.

Portativ

- Pe valea Boșneacului, (bis)
Trece omu dracului, (mă) (bis)
- Și la lucru nu se-ndura • (bis)
Numai-mbirt la băutură „
- Să mor astăz, să mor mânie „
Nu mi dor dă astă lumie, „
- Dar mi jale și mi greu „
De ce las în satul mieu „
- Las o mândră ca o floare „

• „Cântec vechi” (inf. P. Bihoi)

- Crescută vara la soare, „
 - La umbriță, la pământî, „
 Și neatinsă de vânt, mă „
 - Niși atunși nu mi-ar fi greu „
 Și niși nu mi-ar păria rău „
 - Dară mândra-i fermecată „
 Eu să mor cu ia odată „
 - Că ieu las în urma mia „
 Să mă-ngroape cu banda, (mă) (bis)
 - Și să-m aducă și coru „
 Să-m cânte, să-m treacă doru „

8

Eftimie Pășlea-Moată, 17 a.
 Bozovici (Căraș), 1939.

Portativ

- Săracă țiganca mea-o, (bis)
 Fost-au bună, fost-au rea, mă,
 Mi-am ținut cortu cu ia.
 - Cortu mieu ăl țigănescu, (bis)
 Nu l-aș da pră-l boierescu, (bis)
 - Căci boieru-i om fălosu, „
 Iel nu să culcă pră jiosu „
 . Iel să culcă noapcia-n patu „
 Dă dăsupra-i astrucatu. „
 - Hai să dăm în nicovală, „
 Să vină țiganca iar „
 - Să vină să sufle-n foiuo, „
 Să fașiem cunie la boiuo. „
 - Dar dă ungie drac să vină „
 C-am băgat-o sub țărână. „

9

HORĂ
 (din bătrâni) Ilie Luca – Pârlău, 50 a.
 Bozovici (Căraș) , 1939.

Portativ

10

HORA POPII

Ilie Luca – Pârlău, 50 a.
Bozovici (Căraș), 1939.

Portativ

11

HORĂ BOIEREASCĂ

Simion Bunea, 26 a.
Teregova (Severin), 1939.

Portativ

12

PIERINA
(horă)

Simion Bunea, 26 a.
Teregova (Severin), 1939.

Portativ

13

BRÂU
(dă pă valea Pătașului)

Ilie Luca – Pârlău, 50
Bozovici (Căraș), 1939.

Portativ

14

BRÂU
(pră bătrânescie)

Miu Ion – Boldu, 28 a.
Bozovici (Căraș), 1939.

Portativ

15

DE DOI

Mita Rieca, 50 a.
Bozovici (Căraș), 1939.

Portativ

16

DE DOI

Miu Ion – Boldu, 28 a.
Bozovici (Caraș), 1939.

Portativ

17

PRĂ PIȘIOR

Simion Bunea, 26 a.
Teregova (Severin), 1939

Portativ

18

ARGIELIANĂ

Creia Piescu, 78 a.
Bozovici (Caraș), 1939.

Portativ

19

ARGIELIANĂ DIN BANAT

Alexandru Luca – Pescia, 32 a.
Bozovici (Caraș), 1939.

Portativ

20

SÂRBĂ

Simion Bunea, 26 a.
Teregova (Severin) , 1939.

Portativ ⁶⁵

Revista Institutului Social Banat-Crișana, an VIII (1940), iul.–oct., p. 469 – 494

Izvoade almăjene

de Elena dr. Secoșan

Industria casnică și arta noastră populară este o principală latură a specificului național românesc și toate manifestările țaranului, în acest domeniu, sunt o netăgăduită dovadă a tradiției noastre culturale, care formează superioritatea etnică a poporului român, față de vecinii săi.

A studia și a defini aceste manifestări, care sunt prinse în formele de viață socială a satului, constituie o parte importantă și – în orice caz – integrală a monografiei unui sat. Cu ajutorul acestui studiu al artei naționale, care este afirmarea specificului etnic, se pot lămuri importante probleme etnografice, chemate azi, mai mult ca oricând, să dovedească drepturile Românilor – și mai ales – ale Românilor bănățeni la aceea, ce este astăzi a lor.

Înainte de a intra în domeniul studiului asupra manifestărilor artistice în industria casnică almăjană, să ne punem întrebarea de ordin general: „ce este arta populară, unde începe și unde se sfârșește domeniul ei?”

Profesorul Oprescu, eruditul cercetător al artei populare, consideră *„ca făcând parte din arta populară, orice obiect de îmbrăcăminte, sau întrebuințare casnică, ori în legătură cu preocupările sufletești ale țaranului, la executarea căruia s-a avut în vedere nu numai foloasele ci și procurarea unei plăceri, prin forma sau împodobirea lui. Originea tendinței de a înfrumuseța lucrurile utile, de a nu ne mulțumi numai cu ceea ce este absolut indispensabil, este felurită. În primul rând, este cerința organică, dorul înnăscut, care face ca ochiul să nu fie satisfăcut decât de anume forme, de anume proporții, de anume combinații ornamentale, însușire pe care natura a acordat-o unor popoare și de care a lipsit pe altele”*.

Poporul român a fost bogat înzestrat cu însușiri artistice și mai ales în Banat, cercetările în acest domeniu au descoperit comori neprețuite.

M-am apropiat totdeauna cu pietate de lucrurile ieșite din mâna bunicelor și a străbunicelor noastre țărance și mi-am dat seama, că în firul de lână, din care au scos izvoadele „nisipite” de „brăduleți” și „cârlcioare”, au pus o lume întreagă de dor și vis, de bucurie și durere; o lume de răsvrătiri de secole și de mulțumiri scurte, pe care le poți înțelege, numai dacă le apropii de sufletul tău.

Este greu să precizezi originea artei populare. Această problemă a preocupat pe cei mai mari cercetători, care însă nu au putut ajunge la concluzii indiscutabile. Urmărind creația țaranului ajungem la întunericul mileniilor și apoi, să nu uităm că viața poporului a intrat târziu de tot în istorie, iar manifestările lui de artă sunt observate abia de o sută de ani încoace. Totuși, cu ajutorul marilor cercetători, între care amintim pe profesorii Iorga, Giurescu, Oprescu, Ștefănescu și pe germanul Arthur Haberlandt, - cel mai documentat străin în arta Balcanului – am ajuns la unele explicații, care ne duc, dela Phrygieni, până la Traci și Illyri și din orientul îndepărtat în vreme, până la Greci și Romani, ca să ne dea o noțiune mai clară și relativ mai apropiată a acelei maternale arte bizantine, care cristalizează într-o formă mai precisă expresia tradiției milenare în arta popoarelor.

Este ușor de înțeles, că poporul român a suferit o importantă înrâurire bizantină, a acestei arte, care era într-o măsură și patrimoniul lui autohton Daco-Roman, dat fiind contribuția lui indiscutabilă la tezaurul artei din Orientul Europei.

Numai așa se explică tradiția orientală la noi și capitalul ei rol în viața lungă și anonimă a istoriei în arta noastră populară. Până în zilele noastre mai găsim obiecte, care abundă în motive phryglene, apoi alte moșteniri trace și illyrice, pe cari Românul le-a primit, de secole, le-a legat de sufletul său, le-a înfrățit cu forme născute din imaginația lui și a creat astfel „stilul românesc”, păstrat de el, și dus de el peste secole, până în zilele noastre.

Cel mai mare merit în această continuitate de veacuri, în această păstrare pioasă a modelelor străvechi, - deși expus la o răspântie de drumuri și la atâtea terori și influențe străine - îl are poporul bănățean. Vorbesc de creațiile Banatului până la războiul mondial.

În această regiune, sufletul poporului rezistă de secole influențelor străine și nici un curent occidental (numai pe acestea le consider străine în industria noastră casnică) – în afară de banale și sporadice imitații – n-a putut prinde rădăcină la noi, nu a reușit să schimbe gustul și creația țăranei noastre bănățene, n-a reușit să-i indice procedee noi, adaptate gustului altei națiuni și altor condiții de viață, decât cele ale ei.

Această afirmare nu exclude, cum am amintit, unele sporadice imitații și împrumutări de la popoarele vecine, ceea ce este un fenomen inevitabil și ușor de-nțeles, dat fiind cele zece secole trăite sub dominație și vecinătate străină. Bănățeanca însă a păstrat motivele de bază, rămânând alipită tradiției artei românești, ceea ce dovedește constanță și independență artistică, reușind să creeze caracterul arhaic, autohton din Banat.

Regiunea Banatului nu a fost cercetată sistematic de nimeni, până acum. Toți amatorii de artă populară și industrie casnică au trecut în grabă prin Banat, mulțumindu-se cu sumare colecții și cu și mai sumare observații și înțelegând prea puțin din sufletul și gândul acestui mare artist, țăranul bănățean.

Între regiunile Banatului, cea mai interesantă din punct de vedere a industriei casnice feminine este partea, în care se cuprinde azi județul Caraș, unde intră și Almăj.

În general, portul și covoarele din banat au particularități locale: opregul și ceapsa la costum și vrăstele la modelul covoarelor, – care formează o notă distinctă a Banatului întreg, față de restul țării, – cum însă, materialul, coloritul și directiva ornamentală a îmbrăcămintei sunt totdeauna condiționate de poziția geografică, situația economică, vecinătăți și alte condiții de trai, Banatul, – care este atât de variat – prezintă și în industria casnică și arta populară mai multe regiuni distincte, pe care le-aș putea numi „unități etnografice”. Granițele între aceste unități nu prezintă ceva definitiv, modelele trec din sat în sat, căci nimic nu se răspândește mai ușor ca și directivele noi în îmbrăcăminte, totuși adaptarea la unele condiții de viață a creat în fiecare regiune un tip local, legitimat și accentuat de legătura străveche a țăranului cu natura, care i-a format structura psihică regională.

În Almăj de exemplu, unde unitatea și uniformitatea regională este atât de evidentă, am avut impresia că această cetate a naturii este locuită de o singură familie, care trăiește și se-mbracă la fel. Aici am avut fericirea să cercetez portul oamenilor dus în vechime până la a patra generație și toate creațiile țărăncii noastre pentru utilitatea casnică, ca: covoare (procovițe), fețe de masă (măsa), ștergare (pișchire), traiste (trăști și chesuri), ponevi, straniuri și perini, fereanguri (perdele).

Cu ocazia acestor cercetări am fixat – în cadrele posibilităților – aproape fiecare piesă interesantă în fotografii, dat fiind necesitatea acestor planșe pentru documentarea și controlarea afirmațiilor ce susțin.

În Almăj am găsit patru grupe de port, distincte, care le-aș putea numi patru grupe istorice, dat fiind extinderea lor în decursul ultimului veac, până-n zilele noastre. Cercetările le-am făcut după posibilitățile date: lucrurile vechi le căutam prin lăzile bătrânelor, în descrierea bunicilor despre mamele lor, însoțite de multe ori de câte un petic de izvod, păstrat din întâmplare.

Aici, mă voi ocupa mai detaliat de tipul primei grupe, cel mai vechi, al străbunilor, care s-a purtat, aproximativ între anii 1840 și 1880. Acesta este cel mai original dintre costumele cercetate, dat fiind confecționarea lui integrală din produse casnice și de mâna femeii, fără evidente influențe străine în orientarea motivelor și colorit. Acesta este portul „cepselor” și „șubelor” la femei, și a cămășilor cu „chei” la bărbați.

Femeia a purtat „ciupag într-una cu poalele” lungi, 2 „oprege” (în față și în spate) încinsă cu „brâu” și „brăciră”; pe cap „ceapsa” cu „legătură” sau „broboadă”, în picioare opinci, sau cisme. Iarna purtau „cojoc” alb și „pieptar descheiat”, alb, iar la frig mai astâmpărat, sau ploaie, purtau „șuba”.

Bărbații: cămăși încheiate cu chei, prinse la mijloc cu brâu și brăciră, opinci, pe cap „clăbăț” iar vara pălărie. Iarna cojoc alb, pieptar tot alb, iar toamna șubă și „laibăr de cioarec”.

Dintre aceste piese, voi insista mai mult asupra cepsei, caracteristică numai în Banat și atât de variată prin formele ei de la o regiune la alta.

Revista Institutului Social Banat-Crișana, an VIII, (1940), feb.-mar., p. 115-133.

Judecătoriile comunale în Almăj

de dr. Emil Botiș

Una din cele mai importante inovațiuni ale legii de organizare judecătorească din 22 august 1938 o constituie reînființarea judecătoriilor comunale.

În România primele judecătării comunale au fost organizate de către Regulamentul Organic al Moldovei din 1831, prin art. 264, care prevedea instituirea unor sfaturi locale pentru judecarea pricinilor de mică valoare. Aceste instanțe purtau denumirea de judecătării (județe) sătești, și erau prevăzute în fiecare parohie (sat, în Moldova).

Codul de procedură civilă din 11 septembrie 1865, în Cartea I, tratând despre procedura înaintea judecătoriilor de plăși, prevedea de asemenea organizarea judecătoriilor comunale. Totuși ele nu au fost înființate decât prin legea din 6 martie 1879, deodată cu judecătoriile de ocoale.

În expunerea de motive a legii, Ministrul Justiției arată că judecătoriile de pace prevăzute de Codul de Procedură Civilă din 1865, nu au putut fi înființate peste tot, iar acolo unde au existat nu au dat rezultate așteptate. „Poporul de jos” – spunea Eugen Stătescu - țăranul român, pot zice, n-are dreptate. În multe locuri, justiția subprefectului n-a lăsat în urmă-i decât mizerie și ruină. Din toate părțile s-au ridicat strigăte contra ei. Săteanul român se recomandă astăzi mai mult solitudinii Domniilor Voastre. Îmbunătățirea soartei lui se impune țării întregi ca un simțământ de adevărată conservare națională.”

Legea din 1879 înființează în fiecare comună rurală o judecătorie comună având competența, ca unică instanță, fără apel, până la 5 lei, și de prima instanță până la 50 lei, cu drept de apel la judecătoria de ocol. Judecătoria este compusă din 2 jurați ai satului și prezidată de primar, iar notarul exercitând funcție de grefier.

Legea pentru judecătoriile de pace din 1894, desființează judecătoriile comunale. La doi ani însă, prin legea din 1 ianuarie 1896, ele au fost reînființate, pentru a fi desființate apoi din nou prin legea pentru judecătoriile de ocoale din 30 decembrie 1907.

Desființarea judecătoriilor comunale se datorește faptului că ele nu au dat rezultatele așteptate din cauza greșitei compunerii a instanței. „Judecătării erau aleși de consătenii lor și din această cauză nu prezentau întotdeauna garanțiile de pricepere și de imparțialitate” (v. Expunerea de motive a legii din 22 august 1938).

Acest inconvenient este eliminat prin legea în vigoare, care prevede că membrii judecătoriilor comunale sunt numiți de judecătorul șef al judecătoriei de pace, dintre intelectualii satelor. (Preoți, învățători în funcție sau pensionari, medici, agronomi, ingineri silvici sau foști funcționari publici.)

Intențiunea legiuitorului a fost deci a da la îndemâna sătenilor un mijloc simplu, expeditiv și absolut gratuit, de a-și lichida micile lor litigii, pentru a nu fi purtați pe drumuri, la mari depărtări, la judecătoria de ocol, părăsindu-și munca lor agricolă. Prin înființarea judecătoriilor comunale s-au descongestionat și judecătoriile de pace de o mulțime de daraveri mărunte, care, după cum este îndeobște cunoscut, se soluționau cu mari întârzieri, după nenumărate amânări, din lipsa martorilor sau

părților, pricinuită din neîndeplinirea procedurii, ceea ce nemulțumea profund pe justițiabilii țărani. În afară de aceasta, taxele de timbru, pentru fiecare act de procedură se ridicau de multe ori la sume mari în raport cu valoarea procesului, la care se mai adăugau cheltuielile de deplasare, onorariul avocatului și ziua de lucru pierdută, așa că până la valoarea procesului de lei 500 – competența actuală a judecătorilor comunale în materie civilă – procesul nici nu mai avea rost pentru reclamant.

În materie de contravențiuni, aceeași situație.

Economia juridică a dispozițiilor din legea din 22 august 1938, cu privire la judecătoriile comunale, are ca principală sursă de inspirație principiile și structura legilor anterioare. Judecătoriile comunale, în noua organizare, există câte una în fiecare comună rurală, în care nu este judecătorie de pace. Ea e alcătuită din primarul comunei sau înlocuitorul său și din 2 membri desemnați la începutul fiecărui an judecătoresc de către judecătorul de pace, din următoarele persoane domiciliat în comuna respectivă: a) preoți în funcțiune sau pensionari, b) învățători în funcțiune sau pensionari, c) medici oficiali, d) agronomi, e) ingineri silvici și f) funcționari publici.

Membrii judecătoriilor comunale, cât și președintele, nu fac parte din corpul judecătoresc. De asemenea notarul nu este considerat funcționar judecătoresc. Ori de câte ori în comună nu se găsesc persoane care să aparțină categoriilor de profesioni intelectuale arătate mai sus, judecătorul de pace va desemna ca membri, în instanța judecătorească comunală, pe orice locuitor care îndeplinește următoarele condițiuni: 1) să fie cetățean român, 2) să aibă cel puțin 30 de ani, 3) să fie știutor de carte, 4) să fie proprietar de pământ, 5) să domicilieze în comuna de reședință a judecătoriei comunale.

Notarul îndeplinește funcțiunea de greșier. El are obligațiunea de a trimite la judecătorul de pace, la începutul fiecărui an judecătoresc, un tablou de persoanele care îndeplinesc condițiunile pentru a fi desemnate în calitate de judecători comunali.

Art.5 din lege stabilește următoarele două categorii de persoane, care nu pot fi alese ca membri ai judecătoriilor comunale: a) arendașii de moșii, debitanții de băuturi spirtoase, și servitorii; b) falșii nereabilitați, cei urmăriți sau condamnați pentru crime, pentru una din infrațiunile prevăzute în legea pentru apărarea ordinii în stat, și pentru următoarele delict: îndemmurile la rebeliune, dare de foc, fals, viol, atentat la pudoare, proxenetism, bigamie, incest, tâlhărie, furt, abuz de încredere și înșelăciune.

Legea stabilește două cazuri de motive pentru care se pot recuza membrii judecătoriilor comunale: rudenia și dușmănia.

Judecătoriile comunale au o competență civilă și o competență penală. Astfel ele sunt competente în materie civilă și comercială să judece, fără drept de apel și numai cu recurs la judecătoria de pace, litigii relative la creanțe în bani, bunuri mobile, fungibile, prestațiuni, până la valoare de 500 lei inclusiv.

În materie penală, judecătoriile comunale judecă de asemenea fără drept de apel contravențiuni la ordonanțele autorității administrative care atrag amendă de la 50 la 500 lei.

Judecătoriile comunale au o competență teritorială, ele neputând judeca decât pricinile acelor pârâți sau contravenienți a căror domiciliu se află în comuna de reședință a judecătoriei respective, indiferent de locul unde s-a săvârșit contravențiunea.

Judecătoria comunală are sediul în localul primăriei și judecata se ține numai în zilele de duminică și alte sărbători.

Cererea de chemare în judecată trebuie să cuprindă numele, prenumele și domiciliul reclamantului și al pârâtului și în al doilea rând pretențiunea și temeiurile celui ce o face. În cazul când reclamantul e neștiutor de carte, notarul sau înlocuitorul său va trebui să se transporte la locuința pârâtului și să-i citească reclamațiunea, comunicând pârâtului și termenul de judecată.

Hotărârea, numită carte de judecată, a judecătoriei comunale se scrie de notar după formularele tip ale Ministerului de Justiție și va fi semnată de primar, membrii judecătoriei și de notar. Primarul dă fiecărei părți un exemplar al hotărârii, făcând mențiunea despre aceasta pe originalul ei.

Contra cărților de judecată se poate face recurs în termen de 10 zile. Termenul curge de la pronunțare, când s-a dat în prezența părților, sau de la comunicare, când hotărârea s-a dat în lipsa lor.

Casarea cărții de judecată se face cu evocarea fondului de către judecătorul de pace.

Executarea cărților de judecată rămase definitive se face conform procedurii civile, după ce au fost investite cu o formulă executorie „Se va executa” de către primar.

În materie penală executarea contravențiunii se face de către judecătoria de pace potrivit procedurii penale.

II

Aceasta fiind în linii generale economia legii din 22 august 1938, am crezut foarte util să constatăm în cadrul anchetei noastre monografice din plasa Bozovici, din vara anului 1939, cum și-au îndeplinit misiunea judecătoriile comunale din acea plasă, în primul lor an de funcționare, adică în anul judecătoresc de la 15 septembrie 1938 la 15 septembrie 1939.

În vederea acestui scop, am întocmit două feluri de chestionare care au fost trimise de către institutul nostru spre completare tuturor judecătoriilor comunale din plasa Bozovici, precum și Judecătoriei de Pace Rurale Bozovici, ca instanță de recurs a judecătoriilor comunale din raza ei de competență.

Constatările ce se degajează din răspunsurile primite, sunt următoarele:

1. Compunerea instanțelor

Președinții judecătoriilor comunale, potrivit art.4 din lege sunt primarii comunelor. Membrii sunt numiți de judecătorul de pace, dintre persoanele arătate la același articol al legii. Grefier e notarul.

TABEL

despre președinții, membrii, supleanții și grefierii judecătoriilor comunale din plasa Bozovici (jud. Caraș)

Judecătoria comunală	Președinte Primar	Membrii Numele și profesiunea	Supleanții Numele și profesiunea	Grefier Notar
Borlovenii Vechi	Nicolae Borchescu agricultor	1. Timotei Borchescu preot 2. Sabin Popovici învățător	1. Alimpie Aldescu preot 2. Pavel Borchescu agricultor	Ilie Ursu
Pătaș	Nicolae Borchescu agricultor	1. Petru Popovici preot 2. Ion Afrenie învățător	1. Grigore Simtion agricultor 2. Lazăr Lăzărescu agricultor	Ilie Ursu
Prilipeț	Iancu Mancoci agricultor	1. Eremie Borchescu învățător 2. Șofronie Sârbu înv. Pens.	1. Ilie Șuvîț brigadier silvic pens. 2. Constantin Sporea învățător	Ilie Ursu
Gârbovăț	Ilie Lopatița agricultor	1. Nicolae Novacovici preot 2. Petru Pistrila învățător	1. Iosif Bololoi preot 2. Nicolae Ciupagia învățător	Nicolae Novacovici
Bănia	Nicolae Rica agricultor	1. Pavel Bogoievici preot 2. Novac Găvan înv. dir.	1. Silviu Novacovici preot 2. Constantin Turcilă învățător	Nicolae Novacovici
Prigor	Nicolae Hânda agricultor	1. Ioan Vladu preot 2. Vasile Coiculescu înv. dir.	1. Sârbu Pavel agricultor 2. Teodor Buracu învățător	Adrian Popovici

Putna	Moșoarcă Timotei agricultor	1. Dumitru Volușescu înv. dir. 2. Hânda Ioachim agricultor	1. Luca Panduru agricultor 2. Hânda Nicolae agricultor	Adrian Popovici
Borlovenii Noi	Zaberca Zaharia agricultor	1. Traian Călțun preot 2. Bercea Gheorghe înv. dir.	1. Gavrilă Boldea agricultor 2. Petru Borchescu agricultor	Adrian Popovici
Lăpușnicul Mare	Aurel Băncilă agricultor	1. Nicolae Bihoi preot 2. Aurel Zaberca înv. dir.	1. Ioan Roșca învățător 2. Constantin Ursu învățător	Pavel Magiaru
Rudăria	Nicolae Suta agricultor	1. Tiberiu Suta preot 2. Alexandru Dinu înv. dir.	1. Nicolae Careba preot 2. Vasile Nemiș învățător	Cornel Micicoi
Dalboșeț	Iosif Fuicu agricultor	1. Nicolae Bodin preot 2. Iosif Graza învățător	1. Ion Chivu învățător 2. Petru Budescu înv. pens.	Ciortuz Petre
Șopotul Vechiu	Pavel Țunea agricultor	1. Emil Chimbir preot 2. Iosif Brezan înv. dir.	1. Aurel Oprean învățător 2. Olariu Ilie agricultor	Ciortuz Petre
Moceriș	Gheorghe Dragoescu agricultor	1. Petru Suciu preot 2. Constantin Popescu învățător	1. Dionisie Goanță agricultor 2. Dionisie Negru agricultor	Ciortuz Petre
Șopotul Nou	Ion Pirea agricultor	1. Ioan Goanță preot 2. Gheorghe Seracovan învățător	1. Pavel Nedelcu agricultor 2. Timotei Veleată agricultor	Ciortuz Petre
Ravensca	Ion Schubert agricultor	1. Iliceanu Gheorghe agricultor 2. Iosif Balat agricultor	1. Procop Mojică agricultor 2. Ion Schubert agricultor	Ciortuz Petre

Revista Institutului Social Banat-Crișana, an VIII (1940), ianuarie, pag. 33-39.

PATRU COMUNE ALMĂJENE

CERCETĂRI MONOGRAFICE ÎN BORLOVENII NOI, BOZOVICI, MOCERIȘ ȘI BĂNIA

de Traian Birăescu

Şeful Biroului de Studii şi Statistică al
Municipiului Timișoara

„Institutul Social Banat – Crișana” în cursul cercetărilor sale monografice din vara anului 1939 s-a oprit și în comunele Borlovenii-Noi, Bozovici, Moceriş și Bănia, adunând datele necesare întocmirii unor monografii, care să ne arate realitățile sociale sub toate aspectele lor din aceste comune bănățene.

Din lipsa de mijloace datele adunate nu au putut fi prelucrate și publicate până acum, deși ele prezintă o valoare netăgăduită din toate punctele de vedere.

Ca și restul comunelor de pe valea Nerei și aceste sate izolate sunt susceptibile de o dezvoltare economică nebănuită, iar Bozoviciul, reședință de plasă, ar putea să devină ușor un centru urban, care să prelucereze imensele materii prime ce zac nevalorificate în munții și pădurile de aici ai „Comunității de Avere”. Azi, când economicul primează asupra celorlalte considerațiuni și influențează și celelalte domenii, e cu atât mai important a cunoaște resursele pe cari le poate oferi această plasă, cu cât ea e locuită 99,5% numai de români. Pentru a pune însă în valoare aceste bogății, prima condițiune este a scoate această plasă, și prin aceasta întreg sudul jud. Caraș, din izolarea în care se află.

Înainte de întregirea neamului, sub regimul maghiar s-au început lucrări de măsurătoare, având de scop legarea Văii Almăjului printr-o linie ferată cu linia principală Lugoj-Orșova la punctul Iablanița, celălalt capăt al liniei urmând să fie legat cu linia Oravița – Biserica Albă la punctul Răcășdia. În concepția stăpânilor de atunci noua linie ferată, mergând pe o porțiune de circa 40 km, paralel cu Dunărea la 30 – 40 km nord de acest fluviu ar fi deservit și scopuri strategice. Dar ea ar fi ușurat foarte mult și aprovizionarea centrelor minere Anina, Reșița, etc.

Afară de motivele, pe care le vom arăta expunând realitățile din cele 4 comune cercetate de către „Institutul Social Banat – Crișana”, aceleași motive pledează și azi pentru scoaterea din izolarea în care se află a acestui colț de pământ românesc. Bogat nu atât prin fertilitatea solului, cât prin materialul lemnos, ce se află aici, exploatat azi rudimentar tocmai din cauza lipsei mijloacelor de comunicație, plasa Bozovici duce viața grea a ținuturilor sărace. Aceasta, fiindcă drumul județean ce străbate această plasă, din cauza solului, în partea cea mai mare a anului e impracticabil pentru transporturi mai mari.

Structura și cultura solului

Din tabloul de mai jos se vede care e cultura solului în cele patru comune cercetate.

Comuna	Arător	Grăd.	Fânețe	Vii	Izlaz	Păduri	Trestii; Bălți	Neprod.	Total
Borlov. –N.	195	225	676	-	195	10.729	-	32	12.052
Bozovici	1668	805	2508	3	1452	20.012	66	373	26.887
Moceriş	456	179	687	-	438	9.885	-	225	11.870
Bănia	2357	718	1426	-	837	17.644	1	402	23.385
Total	4676	1927	5297	3	2922	58.270	67	1032	74.193

După cum se vede din tabloul de mai sus cele patru comune se întind pe un teritoriu de 74.193 jugh. cadastrale, dar din aceste 58.270 jugh. sunt păduri, adică 78,5% a întregului teritoriu, fiind administrate în partea lor covârșitoare de către Comunitatea de Avere cu sediul în Caransebeș.

Afară de mici înlesniri, care dacă s-ar oferi în mod rațional urmașilor vechilor grăniceri, ar promova crearea unei industrii casnice a lemnului și anumite beneficii în ceea ce privește pășunatul, cele patru comune cercetate sunt avizate la restul de 15.923 jugh., adică la 21,5% a imensului teritoriu, pe care se întinde hotarul lor. Cum și din acesta 1032 jugh. sunt neproductive și cum nu toți locuitorii acestor comune sunt urmași ai grănicerilor și deci nu au anumite drepturi și în pădurile „Comunității de Avere”, evident că mijloacele de existență sunt limitate la cele 14.891 jugh. pământ.

Din repartiția culturilor și raportul dintre pământul arător și fânețe, plus islaze, s-ar presupune pe lângă agricultura propriu zisă și o cultură zootehnică foarte intensă. Numărul de capete de vite existente în aceste comune dezmente însă această presupunere. Cauza, pe lângă prețul scăzut al vitelor din ultimele două decenii, e însă tot lipsa căilor de comunicație, care să înlesnească desfacerea produselor lactate. Dacă oieritul stă pe o scară de dezvoltare mai înaintată, aceasta se datorește în primul rând faptului că produsele laptelui de oaie sunt mai ușor de conservat decât acelea de lapte de vacă. Bozoviciul, cu puținii săi meseriași, etc. nu contează ca piață de desfacere.

Dacă sub raportul zootehnic cele patru comune stau destul de slab, cu atât mai bine stau sub acela al pomiculturii. Și în drumul valorificării poamelor și deci al raționalizării pomiculturii se pune de-a curmezișul tot lipsa căilor de comunicație. Când la Timișoara sau Reșița prunele se vindeau cu 30 lei kg, la Borlovenii Noi sau Moceriş ele se vindeau cu 4-6 lei kg. Astfel încât producătorii sunt reduși la valorificarea lor, fierbând țuică din ele. Uscatul fructelor e încă în fașă, tot din motivul arătat.

Evoluția populației

În aceste condițiuni e interesant de văzut, cum s-au dezvoltat aceste comune în ultimii trei sferturi de veac.

Comuna	Anul 1869	Anul 1880	Anul 1890	Anul 1900			Anul 1931			Cu ocazia anch. mon. într. de I.S.B.C.
				Suflete	Clădiri	Gosp.	Suflete	Clădiri	Gosp	
Borlov. Noi	464	552	591	664	126	132	697	206	160	623
Bozovici	3149	3599	3708	3968	864	901	3664	962	991	3919
Moceriș	1122	1105	1124	1196	254	262	1168	303	290	1142
Bănia	2374	2366	2363	2454	552	560	1966	586	529	2178
Total	7109	7622	7768	8282	1796	1865	7495	2057	1970	7862

Pentru a putea urmări curba dezvoltării sau a regresului am eliminat datele recensământului din 1910, luând ca puncte fixe datele din 1900, deci cu 13 ani înainte de război și pe cele din 1931, deci cu 13 ani după război.

Examinând dezvoltarea acestor comune în ultimii 70 de ani vedem că Borlovenii Noi, în primii 30 de ani după recensământul din 1869, crește brusc cu aproape 50% pentru ca în următorii 30 de ani să mai crească cu 4,5%, iar la recensământul executat de către echipierii Institutului să fie găsit cu 10% mai puțină populație ca în 1931. Borlovenii Noi, fiind un roi al Borlovenilor-Vechi, cu întinse și strânse legături economice cu acesta, care fac frecvente deplasările de locuitori dintr-o comună în alta, scăderea nu ar fi îngrijorătoare din punct de vedere național, dacă încă la recensământul din 1931 nu s-ar fi găsit cu 46 clădiri mai multe decât câte gospodăriile au fost și dacă această constatare nu s-ar fi făcut la aceeași dată și la Borlovenii-Vechi, unde la 241 clădiri de abia s-au găsit 227 gospodării.

Dezvoltarea Bozoviciului în această epocă arată o curbă normală, creșterea mai accentuată în primii 10 ani datorându-se faptului că la această dată a fost organizată aici judecătoria și câteva servicii ale „Comunității de Avere”. Și sub raportul clădirilor, în comparație cu numărul gospodăriilor, are aspecte de început de urbanizare, cele din urmă depășind pe cele dintâi. Institutul Social Banat-Crișana îl găsește, ca populație, deplin refăcut după pierderile ce le-a avut în oamenii în războiul mondial.

Sub raport demografic mai sănătoasă ni se pare comuna Moceriș, deși sub raport cultural, după cum vom arăta la locul cuvenit, ea stă în ultimul loc dintre cele patru comune. Poate tocmai de aceea. Astfel, în primii 10 ani cu un ușor regres, ca pe urmă în 30 ani să crească constant, iar la 1931 să se găsească deplin refăcută de pierderile avute. Nici diferența dintre cifra clădirilor și aceea a gospodăriilor nu e atât de accentuată ca la Borlovenii-Noi sau la Bănia.

Bănia staționară între 1869 și 1890 crește până la 1900 pentru ca recensământul din 1931 să o găsească cu aproape 500 locuitori mai puțini, rezultați probabil din marea diferență (57) dintre clădiri și gospodării. Echipierii Institutului găsesc aici un plus de 212 locuitori față de aceia ai recensământului din 1931.

Ocupația locuitorilor

Potrivit solului este și ocupația locuitorilor după cum se vede din tabloul ce urmează, majoritatea covârșitoare a locuitorilor ocupându-se cu agricultura.

Conform rubricilor fișelor întocmite au fost trecute la rubrica „casnică și gospodină” și femeii măritate după agricultori, deși ele, alături de bărbații lor, ba uneori chiar singure, bărbatul făcând cărașie etc., muncesc pământul. Au fost apoi trecuți la rubrica „fără ocupație sau necunoscută” și acei fii sau fiice de plugari, care nu au o ocupație a lor proprie, ci ajută în familie. După cum știm, în mediul rural copiii odată ce scapă de la școală, ba uneori și mai înainte, fiind sustrași învățământului, ajută părinții lor în agricultură.

Cu aceste rectificări vedem, că în Borlovenii Noi 84,9% a locuitorilor se ocupă cu agricultura, în Moceriș 90,5% iar în Bănia 91,7%.

Bozoviciul, cu 151 de meseriași, 32 de comercianți, 43 funcționari publici, 25 liber profesioniști etc., trebuie examinat cu totul după alte criterii. Vedem că deși e centrul unei plase, în care predomină în mod covârșitor ținutul lemnos, pădurea, din 151 meseriași de abia 25 se ocupă cu prelucrarea într-un fel sau

Ocupațiuni

Comuna	Plugari			Casnică	Elevi studenți				Meseriași																
	Pe pământ	Zilieri	Total		Primare	Secundare	Studenți	total	Croitori	Măcelari	Frizeri	Curelari	Zidari	Cojocari	Rotari	Fietari	Dogari	Fotografi	Timchiști	Pălării	Hornari	Lăcătuși	Lemnari	Mecanici	Olari

Borlov. Nouti	17 5	14	18 9 30 ,1 %	20 7 33 ,1 5	67	2	-	69 12 %						1	3						2	2					
Bozovici	10 56	62	11 8 28 ,5 %	12 97 33 ,1 %	16 8	21	2	19 1 4, 9 %	12	9	6	4	6	9	9	21	5	1	9	2	1	6	11	5		11	1
Moceriș	35 1	49	40 0 35 %	50 2 43 ,9 %	72	6	-	78 6, 8 %	1					1		2									1		
Bănia	68 6	18	70 4 32 ,4 %	86 0 39 ,4 %	10 3	16	-	11 9 5, 4 %						6	1	15						2					
Total	22 68	14 3	24 11	28 66	41 0	45	2	45 7	13	9	6	4	6	16	11	41	5	1	9	2	1	6	15	7	1	11	1

Ocupațiuni

Comuna	Comercianți					Funcționari de stat și com.	Profesiuni libere								Pentru servicii personale				Pădurari, brg. silvici							
	Băcani etc.	Cărciumari- restauratori	cofetari	giambași	total		Avocați	Ingineri	Medici	Învățători	Preoți	Farmaciiști	Alte profesii	Total	Servitoti	Spălătorese	Altele	Total								
Borlovenii Nouii	1	1	-	-	2 0,3%	2 0,3%	-	-			1	1			2 0,3%											1 0,2%
Bozovici	27	2	1	2	32 0,8%	43 1,1%	5	2	1	9	2	3	3	25 0,6%	11	3	9	23 0,6%							8 0,2%	
Moceriș	2	1	-	-	3 0,3%	5 0,4%	-	-	-	2	2	-	-	4 0,4%	2	-	-	2 0,2%							4 0,4%	
Bănia																									6 0,3%	
Total																										19

altul a lemnului. Anume 9 rotari, 5 dogari și 11 lemnari. Deci de abia 16,6% a meseriașilor atunci, când condițiunile economice predestinează această comună, reședință de plasă, să devie un centru industrial pentru prelucrarea lemnului.

S-a încercat crearea aici a unei școli inferioare de arte și meserii, care să dea societății meșteșugari calificați, iar nu funcționari, dar gândul inițial bun a fost deformat de politicianismul, care dintr-o problemă economică a voit să-și tragă foloase electorale. Școala a funcționat câțiva ani, dar încetând interesul politic și-a închis și ea porțile.

În locul unei școli de arte și meserii, astfel cum a fost ea concepută în birourile unde s-a întocmit regulamentul de funcționare a acestor școli, în acest centru se impune un atelier de pregătire profesională în toate domeniile industriei lemnului. Evident asigurându-se transportul rapid și desfacerea produselor acestui atelier.

Această industrie ar asigura nu numai valorificarea rațională a produselor lemnoase din întreaga plasă, nu numai din comunele cercetate de către echipierii Institutului, ci prin ocupațiile, care în mod mecanic ar lua naștere pe lângă această industrie, ar asigura și o piață și o mai bună desfacere a produselor agricole din întreaga plasă.

În celelalte comune meseriile sunt reprezentate numai prin ceea ce reclamă nevoile imediate ale agriculturii.

Nu putem încheia acest capitol fără să arătăm că prin repartitia meseriașilor din Bozovici și felul meseriilor profesate aici, apoi prin repartitia proprietății agricole, acest centru de plasă, evident scoțându-l din izolarea în care se află astăzi, ar putea deveni un oraș model, unde cei doi factori de producție economică, agricultura și industria, s-ar completa într-o armonie perfectă.

Tabloul, conținând situația populației pe grupuri de vârstă astfel, cum a fost găsită ea de către echipierii Institutului în 1939 e concludent asupra limitei de vârstă la care se ajunge în aceste comune, dar și asupra râului care se pare că s-a transplatat de pe Valea Cărașului și pe Valea Almăjului și a Nerei.

Situația numerică a populației

Comuna	Bărbați											Total	Total general
	0-1	1-5	5-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-		
Borlovenii Noi	8	39	35	65	42	55	44	22	24	6	-	54,5%	340
Bozovici	17	82	119	267	263	319	21	220	135	94	31	46,6%	1828
Moceriș	12	25	55	110	85	85	67	52	49	22	6	49,7%	568
Bănia	21	69	75	144	162	217	131	84	84	50	16	48,3%	1053
Total	58	215	284	586	552	676	523	378	292	172	53	48,2%	
Comuna	Femei											Total	Total general
	0-1	1-5	5-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-		
Borlovenii Noi	7	26	22	31	59	48	43	22	14	10	1	45,5%	283
Bozovici	10	65	109	322	271	377	313	277	182	114	51	53,4%	2091
Moceriș	12	29	51	83	89	91	74	69	48	22	6	50,3%	574
Bănia	25	57	72	122	170	214	163	122	99	65	16	51,7%	1125
Total	54	177	254	558	589	730	593	490	343	211	74	4073	7862
												51,8%	100%

Astfel vedem că în comuna Borlovenii Noi, populația sub 20 de ani de abia depășea cu 32 inși pe aceea dintre 20 – 40 de ani, când normal este ca cea din prima grupă să depășească pe cea din a doua cu cel puțin 25%. Aceasta la o populație cu o mortalitate infantilă și a nevrâstnicilor (până la 14 ani) cu mult mai scăzută ca la noi. Câți dintre cei sub 20 de ani vor ajunge să intre în grupa dintre 20 – 40 ani? Totuși acest mic plus e o dovadă că dacă materialul uman sub 20 ani va fi păstrat, evoluția normală a comunei rămâne asigurată.

Situația de la Bozovici cu numai 27 copii sub un an la o populație de aproape patru mii de locuitori, cu numai 991 locuitori sub 20 de ani și cu 1230 locuitori între 20 – 40 e de-a dreptul catastrofală. Aceasta înseamnă că peste 20 de ani în grupa dintre 20 – 40 ani de abia vor mai fi 991 locuitori. Bineînțeles, dacă toți cei de sub 20 de ani vor ajunge să intre în această grupă. Dar cum știm bine că nu ajung decât 75-80% populația acestei localități fără măsuri de însănătoșire, e amenințată cu dispariția peste 20 de ani, ea neavând în grupa de 20-40 ani decât cel mult 792 locuitori în locul celor 1230 din 1939.

La Moceriș găsim 377 suflete sub 20 ani la 350 suflete între 20-40 ani..

În sfârșit, la Bănia la 766 inși între 20-40 ani de abia găsim 585 suflete sub 20 ani plasându-se, sub raport demografic, alături de Bozovici.

Afară de Borlovenii Noi, în toate comunele predomină ca număr, ca și în întreaga țară, sexul femeiesc. Borlovenii Noi are 54,5% bărbați la 45,5% femei.

Structura etnică și starea morală

Echipa „Institutului Social Banat – Crișana” nu a mai găsit în 1939 în cele patru comune decât un total de 280 străini corespunzând la 3,6% a populației de 7862 locuitori și anume 4 în Borlovenii Noi și 276 în Bozovici.

Originea etnică

Comuna	Români	Străini
Borlovenii Noi	99,4 619	0,6% 4
Bozovici	94% 3633	6% 276
Moceriș	100% 1122	-
Bănia	100% 2178	-
Total	96,4%	3,6%

7552	280
------	-----

Din tabloul ce-l publicăm mai jos se vede evoluția etnică din ultimii 39 de ani a comunelor cercetate de către „Institutul Social Banat – Crișana” în comparație cu situația din anul 1939.

Comuna	Români		Unguri		Germani		Alții		Total	
	Anul 1900	Anul 1931	Anul 1900	Anul 1931	Anul 1900	Anul 1931	Anul 1900	Anul 1931	Anul 1900	Anul 1931
Borlovenii Noi	657	657	3	14	2	2	2	25	664	698
Bozovici	3557	2914	69	37	265	173	83	520	3974	3644
Moceriș	1190	1166	1	-	3	4	2	12	1196	1182
Bănia	2433	1930	7	-	1	1	13	34	2454	1955

În ceea ce privește cifra mare de 520 de inși din Bozovici trecuți în 1931 la „alții”, remarcăm că ea se datorește scrupulelor recenzorilor de atunci din această comună, fiind trecuți aici slovaci, cehi, țigani, ba chiar maghiari etc. de mult românizați, trecuți la ortodoxie, unii dintre ei nemaștiind limba lor de origine.

Astfel echipele „Institutului Social Banat – Crișana” au găsit în comuna Borlovenii Noi, rămășițele a două familii de maghiari trimiși acum jumătate de veac din jud. Somogy să maghiarizeze Valea Almăjului. Bătrânii mai știu ungurește și au și conștiința originii lor. Copiii însă, în port românesc, căsătoriți cu românce, nu mai știu nici ungurește, se consideră de români. Doar religia îi mai tradează că au fost cândva de altă naționalitate. Progenitura acestora de altfel în majoritate e botezată la biserica ortodoxă.

Religii

Comuna	Ortodoxi	Rom. Cat.	Grec. Cat.	Advențiști	Baptiști	Mozaici	Reformați	Total
Borlovenii Noi	97,2% 606	12	3	1	1	-	-	623
Bozovici	93% 3631	6% 252	-	-	1% 28	6	2	3919
Moceriș	93,2% 1064	-	-	-	6,8% 78	-	-	1142
Bănia	99,1% 2158	-	-	-	0,9% 20	-	-	2178
Total	94,8% 7459	3,3% 264	3	1	1,6% 127	6	2	7862

Din tabloul privitor la religia locuitorilor celor 4 comune vedem că secta baptistă a reușit să se infiltreze și aici. În special în comuna Moceriș, unde număra 78 credincioși, adică 6,8% a tuturor locuitorilor, în toate 4 comunele având un total de 1,6% a locuitorilor. Mozaici nu erau decât în Bozovici.

Afară de baptiști și advențiști s-au infiltrat și alte religii în comuna Borlovenii Noi, care are și 3 gr. cat. Religia dominantă însumează în toate patru comune 7359 suflete, adică 94,8% a tuturor locuitorilor, iar comuna Bănia, pur românească, înscriindu-se cu 99,1% ortodocși.

Examinând sub raport social-moral funcția bisericii în sânul unei societăți, ori de ce rit ar fi biserica, vedem din tablourile privitoare la starea civilă a copiilor, cum și din aceea a stării civile anterioare căsătoriei a capilor de familie, că tot comuna Bănia stă în fruntea celorlalte comune.

Starea anterioară căsătoriei

Comuna	Necăsătoriți			Văduvi			Divorțați			Concubini			
	B	F	Total	B	F	Total	B	F	Total	B	F	Total	%
Borlovenii Noi	117	120	237	13	16	29	12	8	0	35	30	65	23,1
Bozovici	1081	1350	2431	125	143	268	25	34	59	57	60	117	4,2
Moceriș	279	351	630	13	12	25	9	11	20	57	54	111	16,4
Bănia	577	725	1302	65	71	136	28	28	56	39	51	90	6
Total	2054	2546	4600	216	242	458	74	81	155	188	195	383	

În adevăr, în vreme ce în Bozovici procentul copiilor nelegitimi se ridică la 17,2% din totalul copiilor, cu 1,5% adoptați, Mocerișul cu 14,3% nelegitimi și 1,8% adoptați, iar Borlovenii Noi cu 14,2% nelegitimi și 1,3% adoptați, comuna Bănia nu are decât 6,6% copii nelegitimi, având în schimb 2,3% copii adoptați.

Starea civilă a copiilor

Comuna	Legitimi	Nelegitimi	Adoptați
--------	----------	------------	----------

Borlovenii Nouii	84,5% 197	14,2% 33	1,3% 3
Bozovici	81,3% 862	17,2% 183	1,5% 14
Moceriş	83,9% 340	14,3% 58	1,8% 7
Bănia	91,1% 534	6,6% 40	2,3% 12
Total	84,7% 1933	13,7% 314	1,6% 36

Examinând situația anterioară căsătoriei a bărbaților și femeilor din cele 4 comune, vedem că Borlovenii Noi stă în fruntea comunelor care a avut mai mulți miri sau mirese, ce au trăit în concubinaj 23,1%, urmând apoi Mocerişul cu 16,4%, Bănia cu 6% și la sfârșit Bozoviciul cu 4,2%.

Evident examinând acest tablou în comparație cu acela al copiilor nelegitimi, scrutătorul rămâne nedumerit în fața procentajului din dreptul comunei Bozovici, cu cei mai mulți copii nelegitimi și cu cei mai puțini miri sau mirese, care să fi trăit în concubinaj.

Bozoviciul, reședință de plasă, cu pretențiuni de început de urbanizare, are toate păcatele centrelor rurale, unde civilizația a primers culturii - după cum vom arăta la Capitolul „cultură și instrucțiune publică” – și astfel în opoziție cu celelalte comune, unde peste 90% din copiii nelegitimi sunt rezultați din conviețuiri în concubinaj, aici o bună parte a copiilor nelegitimi sunt din părinți ce nu trăiesc împreună.

Starea civilă a populației din cele 4 comune e un criteriu pentru a aprecia și condițiunile morale în care trăiește această populație. Echipierii „Institutului Social Banat – Crișana” au întocmit cu ocazia cercetărilor făcute la fața locului tabloul ce publicăm, susceptibil de rectificări în ceea ce privește etatea. Nu însă și în ce privește starea civilă.

Starea civilă actuală a populației, după sex și vârstă

Vârsta	Borlovenii Noi							
	Căsătoriți		Concubini		Văduvi		Divorțați	
	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
11.		1						
12								
13		2						
14	3	2	1	1				
15	3	1		1				
16		13		1				
17	6	15		3	1			
18	10	16		8				
19	8	13	1	1				
20	11	19	2	4				
21	14	9	4	1				
22	11	11	2					
23	13	7	1	1				
24	11	7	1					
25	7	10	4	1				
26	8	7	2		1			
27	9	5	2	3				
28	6	5	2		1			
29	4	1	1					
30	3	3	1	4				
31	1	2	1					
32	3	2						
33	3	1		2				
34	2	1		1				
35	3							
36	2							
37	1	2	1	1				
38	3	1						
39				1				
40	1	1	1	1				
41								
42	3				1			
43								
44			1	1				
45			1					

46								
47								
48				1	1			
49								
50				1	1			
51	1		1					
52								
53		1	1					
54								
55	1							
56		1						
57			1		1			
58								
59								
60								
61								
62								
63			1					
64								
65								
66								
67								
68								
69								
70							1	
71								
72								
73								
74								
75								
76								
77								
78								
79								
80								
Total	151	158	33 22,4%	38	7		1	

Vârsta	Bozovici							
	Căsătoriți		Concubini		Văduvi		Divorțați	
	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
11.	1	41		2				
12	1	7						
13	2	12		5				
14	6	40		4				
15	5	70	2	10				
16	13	125	5	4				
17	22	121	3	8				
18	68	126	4	13				
19	78	131	6	7				2
20	94	113	10	9		2		1
21	88	94	8	4		3		
22	60	82	4	6				
23	78	55	6	7				
24	116	49	4	4		1		
25	117	40	7	2	2			1
26	63	37	2	3		2		
27	51	23	5	3		1		
28	49	18	1	2		1		
29	21	22	5	3		2		3
30	38	18	4	2		2		
31	17	11	2	5			1	
32	18	12	2	1	1			
33	16	6	1	1	3		1	
34	9	11	1	2		1		1
35	6	4	1	2	1	2		
36	9	4	1	2		2		
37	3	3	1	1		1		
38	4	8	3	2		3		
39	5	4	2	2	3	1		
40	3	2	3	1		4		

41	2	2	2	1		2		
42	4	3	4	4		4		
43	4	2	2			2	1	
44	3	1		2		1		
45	5	3	1	1		2		
46	2	1	1	1	1			1
47			1			4		
48	1			1		3		
49	2	3	1		1			
50	2		1	1		3		1
51	1	2		1	1	4		
52	1	1		1	3	6		
53	1				2	2		
54	1	1		1		1		
55	1	1	1		1	4		1
56	1	1			1	9		
57	3	2				1		
58	1					6		
59			1			4	1	
60			1		3	6	1	
61	1	2	1		2	3		
62		1	1		1	3		
63	1	1			2	3		
64		1		1	1	5		
65					3	4		2
66				1		1	4	
67						3		
68						5		
69						3		
70					3	11		
71					1			
72					1	2		
73				1	8	1		
74						6		
75						6		
76						2		
77						2		
78						8		
79						2		
80						14		
Total	1098	1280	113 9,3%	131	46	179	5	14

Vârsta	Moceriş							
	Căsătorii		Concubini		Văduvi		Divorţați	
	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
11.		2						
12		4						
13	2	7	1	3				
14	2	13		2				
15	6	25		4				
16	4	22	3	4				
17	9	32	3	11				
18	24	38	4	6				
19	19	28	8	10				
20	32	36	9	4				
21	23	19	1	1				
22	30	13	2	2				
23	15	17			1	1		
24	30	12	3					
25	19	11	2	3		1		
26	18	5						
27	6	8	3	3				
28	5	5	2	2				
29	7	5		1				
30	8	4	1	1				
31	4	5						
32	2	1						
33	5	1	1	2				
34	1							

35	3	4	1	1				
36	3	3						
37	1	1	2	1				
38	2		1	1				1
39			2					
40	1					2		
41	1		1					
42	1					2		
43	2							
44	2							
45								
46			1					
47			2	1		1		
48								
49				1				
50				1		1		
51								
52		1						
53			1					
54		1		2	1	3		
55				1		1		
56	1	1						
57	1							
58						1		
59	1		1			1	1	
60				2		2		
61			1	1		2		
62			1		1			
63								
64		2						
65								
66						1		
67						2		
68								
69	1							
70					2	1		
71			1					
72			1					
73					1			
74								
75	1	1						
76								
77						1		
78								
79								
80						1		
Total	292	327	58 19,7%	70	6	23	1	1

Vârsta	Bănia							
	Căsătorii		Concubini		Văduvi		Divorțați	
	B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.
11.								
12		1		1				
13		2		1				
14	1	5		2				
15	1	17		4				
16	2	31	2	1				
17	3	37	2	2				
18	8	47	1	1				
19	13	55	7	3				
20	19	65	9	4				1
21	29	63	4	5			1	
22	45	51	3	5				1
23	49	53	1	6			1	
24	51	41	2	5	1			1
25	53	31	2		2			1
26	51	33						
27	39	21		2		2		

28	35	19	4	1		3		1
29	33	13		2	4			1
30	36	13	3	2		3	1	
31	31	11	1			2		1
32	34	7		1			1	1
33	21	4	2		1			
34	9	5		3		1	1	1
35	7	6	2	1	3			1
36	9	3				1	1	1
37	4	4	1	2	2		1	1
38	5	5				4		1
39	4	3		1		2	1	
40	3	4						
41	4			2	1	2	1	1
42	2			1		3	1	
43	4	3	1	1				
44	11	1			1	3		
45	3	3		2				
46	2	1	1			3	1	
47	7	2	1	1	1	6	1	
48	2	1						
49	2	1				3		
50	3	2			1			
51	1	1						
52	2		1					
53	1	1						
54	1							
55		1	1			1		
56		1						
57								
58								
59			1					
60		1						
61								
62								
63								
64								
65								
66								
67								
68								
69								
70								
71								
72								
73								
74								
75								
76								
77								
78								
79								
80						1		
Total	636	669	55 8,5%	63	17	39	13	15

Din acest tablou vedem că Borlovenii Noi, unde și de altfel găsim fenomenul rar, și anume cu o populație bărbătească mai numeroasă decât femeile, nu are nici o văduvă, dar sub raportul stării civile stă în fruntea concubinajului cu 22,4%.

După Borlovenii – Noi urmează Moceriușul cu 19,7% concubini, apoi Bozoviciul cu 9,3% concubini și mai la sfârșit Bănia cu 8,5% concubini. Procentual, mai multe văduve sau văduvi are Bozoviciul.

Starea culturală și sanitară

Sub raportul stării culturale – cele patru comune, - cu excepția Băniei, care și de altfel a dat Banatului o seamă de cărturari - stau destul de rău. În frunte se plasează Moceriușul cu 57,56% analfabeți din totalul populației trecută de 7 ani, femeile analfabete luate aparte atingând 70,91%, bărbații analfabeți din această comună atingând 43,53%.

După Mocerîș urmează Borlovenii – Noi cu un total de 37,05% analfabeți și anume 23,16% la bărbați și 55% la femei, apoi Bozoviciul cu un total de 29,21% analfabeți și anume 19,73% la bărbați și 37,39% la femei și în sfârșit Bănia cu un total de 22,48% analfabeți și anume 17,58 la bărbați și 26,58% la femei.

E interesant de remarcat tradiția culturală și efectele ei în comuna Bănia, care sub raport cultural și al instrucției publice depășește Bozoviciul, cu pretenții de centru cultural al plasei Bozovici.

Din felul cărților de citit, găsite în diferite gospodării înregistrate în tabloul ce publicăm, putem vedea preocupările în această materie a populației. E semnificativ că Bozoviciul, centru de aproape 4 mii locuitori, de abia are 214 cărți religioase în proprietatea particularilor, față de 285 ale Mocerîșului și 209 ale Băniei, fiind depășit până și de Borlovenii Noi. Acesta din urmă are totuși la 100 de locuitori trecuți peste 7 ani, 15 asemenea cărți, în vreme ce Bozoviciul de abia are la 100 locuitori trecuți de 7 ani, 6 cărți religioase.

În total cele patru comune au 68,34% știitori de carte și 31,66% analfabeți, dintre cari bărbații știitori de carte se ridică la 77,21%, iar femeile la 60,43%.

Starea culturală

Comuna	Eitatea	Câți au 4 clase primare		Câți n-au 4 clase primare		Câți au cursul primar complet		Câți n-au cursul primar complet		Nu știu să citească		Câte cărți au				Liceu inferior 1-4 clase		Liceu superior IV-VII clase		U		
		B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	Fără școală		Cu școală		Religioase	Istoricoliterare	Științifice	Diverse	B.	F.		B.	F.
										B.	F.	B.	F.									
Borlovenii Noi	7-12	11	3	24	16	1		5	2	4	4											
	13-16	1		1		6	5	9	3	1	1											
	17-18	3	1	1	2	7		2	2	2	3											
	19-24	6	7	2	5	4	6	6	3	4	4											
	25-30	12	6	8	1	4	2	13	4	11	17			6	25	6	10					
	31-40	18	4	13	8		1	8	1	14	27			8	31							
	41-50	12	3	8	4	1		5	4	16	28			20	10		3					
	51-60	7	4	2		1		1		5	16			24	5		52					
	61-70	5	1	2	1	1		5		8	12			7	12							
	71-80	4			1					3	8			2	2							
81-90										1												
91-																						
Total	79	28	61	38	25	14	54	19	19	121			67	85	6	65						

Comuna	Eitatea	Câți au 4 clase primare		Câți n-au 4 clase primare		Câți au cursul primar complet		Câți n-au cursul primar complet		Nu știu să citească		Câte cărți au				Liceu inferior 1-4 clase		Liceu superior IV-VII clase		U		
		B.	F.	B.	F.	B.	F.	B.	F.	Fără școală		Cu școală		Religioase	Istoricoliterare	Științifice	Diverse	B.	F.		B.	F.
										B.	F.	B.	F.									
Bozovici	7-12	17	15	68	68	1	1	22	8	10	15			15	19	5	25	9	1			
	13-16	11	30	14	10	28	20	22	26	10	23							10	5			
	17-18	7	18	7	14	25	13	9	33	3	19							5	4	11		
	19-24	16	26	9	12	33	24	20	22	13	19			5	5	10	1	7	4	7	2	2
	25-30	48	31	14	31	33	23	59	30	37	83			31	28	87	12	18	10	16	3	9
	31-40	73	67	44	61	7		89	70	58	134		1	67	16	11	60	12	13	7	3	1
	41-50	69	60	18	46	12	2	102	45	42	143			45	84	55	12	11	9	4	2	4
	51-60	76	78	20	51	4	1	63	44	45	93			10	19	3	19	5	5	7	2	5
	61-70	45	37	8	21			31	15	29	103			5	8	5	8	1	2	2		1
	71-80	33	10	9	9			13		38	78		1	44	17	20	11	4				1
	81-90	10	3	3	5			3	2	9	25											
	91-		2		1			1	1					2	4							
Total	405	377	214	329	143	84	434	296	294	645		2	214	761	300	2136	824	53	44	13	3	

				numeric	%	numeric	%	numeric	%	numeric	%	numeric
Borlovenii-Noi	285	220	505	219	76,84	99	45	318	62,95	66	23,16	121
Bozovici	1490	1731	3221	1196	80,27	1084	62,61	2280	70,79	294	19,73	647
Moceriș	448	471	919	253	56,47	137	29,09	390	42,44	195	43,53	334
Bănia	927	1106	2033	764	82,42	812	73,42	1576	77,52	163	17,58	294
Total	3150	3528	6678	2332	77,21	2132	60,43	4564	68,34	718	22,79	1396

Mai multe femei știitoare de carte are Bănia 73,42%, iar mai puține Mocerișul cu numai 29,09%. În general, sub raport cultural Mocerișul stă în urma tuturor comunelor cercetate, cu numai 56,47% bărbați știitori de carte, trecuți de 7 ani.

Vârsta atinsă la moarte

		Comuna				Total
		Borlovenii Noi	Bozovici	Moceriș	Bănia	
0-1	B	8	90	8	61	167
	F	7	69	10	40	126
1-5	B	3	94	9	34	140
	F	-	84	9	25	118
5-10	B	7	28	6	20	61
	F	1	19	7	16	43
10-20	B	1	31	8	16	56
	F	2	32	6	18	58
20-30	B	6	56	4	21	87
	F	1	31	2	17	51
30-40	B	-	52	7	20	79
	F	-	20	-	6	26
40-50	B	7	66	10	26	109
	F	-	19	2	7	28
50-60	B	3	46	14	22	85
	F	-	18	4	6	28
60-70	B	1	48	7	18	74
	F	2	20	3	8	33
70-80	B	-	30	3	12	45
	F	-	8	2	8	18
80-	B	-	55	-	3	8
	F	-	3	-	-	3

Cercetarea tabloului privitor la vârsta atinsă la moarte a locuitorilor din cele 4 comune descurajează.

Pentru a putea examina mai cu atenție cele cuprinse în acest tablou, am întocmit un rezumat al acestuia, grupând decesele din cele patru comune în trei grupe principale și anume decesele infantile (sub 1 an) cele a nevrâstnicilor până la 10 ani și în sfârșit a celor de la 10 ani în sus.

Mortalitatea infantilă e îngrozitoare în Borlovenii Noi, din fiecare sută de morți aproape 33 fiind copii sub un an și aproape 57 copii sub 10 ani. Dintre 100 morți din această comună sunt copii între 1 – 10 ani.

După Borlovenii – Noi în privința acestui dezastru urmează Bănia. În această comună din 100 morți, 25 sunt copii sub 1 an, 23,5 copii între 1 – 10 ani, în total din 100 morți nevârstnicii ridicându-se la 48,5. Cum e comuna cu cele mai puține femei analfabete din cele patru comune cercetate și cu procentul cel mai mare de morți peste 40 de ani, fenomenul nu se explică decât printr-o totală absență a cultului copilului.

Procentual mai bine stă Mocerîșul, deși e comuna cea mai bătuită de analfabetism. Aici din 100 de morți, de abia 15 sunt copii sub 1 an și 25,6 între 1 – 10 ani, nevârstnicii atingând 40,5% a deceselor.

Bozoviciul are la 100 de morți, 18,5 copii sub un an., 25,3 între 1 – 10 ani, în total nevârstnicii 44,5%. Pentru o comună cu pretenții de orașel, ceea ce presupune un început de civilizație, procentul acesta ridicat e mai mult decât îngrijorător.

Evident dezastrul mortalității infantile din aceste patru comune apare mai lămurit prin comparație cu mortalitatea infantilă din Banatul întreg. De aceea am completat tabloul rezumativ cu datele cuprinzând întregul Banat.

Am ales anume luna Noiembrie a anului 1938, lună care e mai aproape de media anuală * și anume mediul rural al Banatului.

Din datele comparative vedem că cele patru comune reunite cu 20,3% mortalitate infantilă depășesc cu 5,8% media pe Banatul întreg de 14,5%, în frunte stând Borlovenii – Noi, cu o diferență de 18,1% față de mortalitatea infantilă din Banatul întreg, apoi Bănia cu 10,5% diferență în plus, Bozoviciul cu 4%, mai aproape de media pe Banatul întreg plasându-se Mocerîșul numai cu 0,4% peste media pe Banatul întreg.

Cât de ieftină e viața umană, mai ales a copiilor între 1 – 10 ani, se vede din faptul că în vreme ce media copiilor morți între 1 – 10 ani pe Banatul întreg e de 5,1%, în cele 4 comune cercetate ea se ridică la 25,2%.

Dacă acest fapt nu ar fi îndeștul de demonstrat cu cele expuse, apoi tabloul, cuprinzând mortalitatea pe grupe de vârstă ne-ar convinge despre aceasta.

În vreme ce pe întreg Banatul, în mediul rural procentul cel mai mare, excluzând mortalitatea infantilă și a nevrâstnicilor, a deceselor îl dau morții între 60 – 70 de ani, în Bozovici acest procent îl dau cei între 40 – 50 ani, tot asemenea și în comuna Bănia, toate comunele cercetate dând între 40 – 50 de ani cele mai mari procente de decese.

Alte locuințe

Comuna	Colibe	Numărul sălașelor	Mori
Borlovenii Noi		58	
Bozovici	52	221	18
Mocerîș	18	89	
Bănia	50	86	
Total	120	454	18

Migrațiuni

Comuna	Imigrări	Emigrări
Borlovenii Noi	77	11
Bozovici	80	24
Mocerîș	73	5
Bănia	78	18
Total	308	58

Decese

Comuna	Sub un an			Dela 1-10 ani			Total 0-10 ani		Dela 10 ani în sus			Total decese		Total numeric și %
	Băieți numeric și %	Fete numeric și %	Total numeric și %	Băieți numeric și %	Fete numeric și %	Total numeric și %	Total băieți și fete numeric	%	Bărbați numeric și %	Femeinumeri c și %	Total numeric și %	Bărbați numeric și %	Femeinumeri c și %	
Borlovenii Noi	2 24,2%	7 53,8%	15 32,6%	10 30,3%	1 7,7%	11 23,9%	26	56,5%	15 45,4%	5 38,5%	20 43,5%	33 100%	13 100%	46 100%
Bozovici	90 24,2%	69 21,4%	159 18,5%	122 22,7%	103 31,9%	225 25,3%	384	44,6%	334 62,5%	151 46,7%	485 56,4%	546 100%	323 100%	859 100%
Mocerîș	8 10,5%	10 22,2%	18 14,9%	15 19,7%	16 35,6%	31 25,6%	49	40,5%	53 69,7%	19 42,2%	72 59,5%	76 100%	45 100%	121 100%

* Buletinul Demografic al României, anul VIII, nr. 3 din luna martie 1939.

Bănia	61 24,1%	40 26,5%	101 25%	54 21,3%	41 27,1%	95 23,5%	196	48,5%	540 59,4%	245 46,1%	785 54,4%	908 100%	532 100%	1440 100%
Total	167 18,4%	126 23,6%	293 20,3%	201 20,2%	161 30,3%	655	45,5%	540 59,4%	245 46,1%	785 54,4%	908 100%	532 100%	1440 100%	
Banatul Total			14,5%		5,1%		19,64%			80,36%				

Dacă regresul lent al acestor comune nu ar fi demonstrat îndeajuns cu cele expuse până acum, apoi el se vede și din tabloul comparativ dintre numărul gospodăriilor și acela al caselor, dar și din acela al locuințelor, pe care-l publicăm în cele ce urmează.

Numai Bozoviciul are 18 case noi, restul de trei comune nici una. E normal, când nici casele existente nu pot fi toate locuite.

Chiar ritmul de azi al scăderii populației nu poate fi menținut în aceste patru comune decât prin imigrări permanente din alte părți. Astfel peste 12% a locuitorilor Borlovenilor Noi sunt imigranți, Mocerîșul având și el 6,4%, iar Bănia 3,6%, în locul ultim în ordinea imigrărilor fiind Bozoviciul.

Materialul monografic al acestor comune, pentru cine are răbdarea să-l examineze și să-l adâncească, aruncă lumină asupra unui ținut întreg – aceeași fiind situația și în celelalte comune din plasa Bozovici – dotat de natură cu imense bogății, care nu pot fi exploatate în mod rațional din cauza lipsei căilor de comunicație. Această izolare, de ordin economic, nu le-a ferit însă să nu fie înființate de toate păcatele unei civilizații, care a premers culturii adevărate. În special a influențat asupra moravurilor de aici Valea Cărașului, deși sistemul de unu sau nici un copil încă nu a prins rădăcini. În schimb, după cum am arătat, mortalitatea infantilă e îngrozitoare.

Plasa Bozovici și valea Cărașului strică, sub raportul natalității și al deceselor, echilibrul dintre nașteri 16,4% și decese 17,9% (în 1938) a întregului județ.

Că mai avem comune în Banat, unde din 100 femei de peste 7 ani, 70 nu știu scrie și citi, cum e cazul comunei Mocerîș, sau unde 57 de inși se sting din viață înainte de a trece de 10 ani, cum e cazul Borlovenilor Noi, ori unde limita de vârstă pentru majoritatea populației s-a fixat între 40-50 ani, sunt realități sociale, care reclamă o grabnică intervenție. Intervenție, care pentru a avea efectul dorit, se cere să fie indirectă.

Ridicarea situației economice a ținutului, încopciindu-l arterelor de comunicație, va aduce cu sine și ridicarea standardului cultural, care încetând cauzele de ordin economic și cultural, vor contribui, ca puterea biologică înăscută a neamului să se manifeste și în acest ținut în toată plenitudinea sa.